

ისტორიანი

დავით
სიხვედრი ღიხუბის
სახელით

ხინისის
ბიძოც
მეხსნის
უნებოცია

ბიძოც
ბაქიანის ძე
ბიზანტიის დიდი
ლოქსიქოსი

ქართული ბიძოცის ენოქია

ანა ანთონოვსკაია

დიდი მოუკავი

12 ნომერი

ტომი III

ფასი 3 ლარი

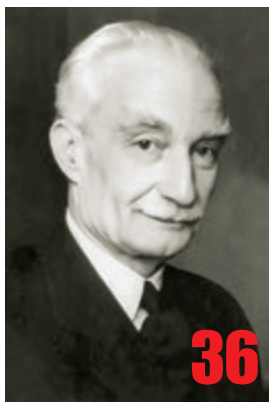
ნიგნი „ისტორიანთა“ ერთად – 3 ლარი

იმის
პოლონეთის
ხელახალის
ბიზანტიანი
აღიანებას

მეტი ბიძის
ოქიანსანი
ხელახალი

ძველი ბიზანტიის
„ხელი სისოცია“

დაქობათა
დასაწყისი
– პიპელი
ქვემოცა

სახიჯვი

ახალი ამბები

„ნელლი წიფელი“ სამხრეთი კოლუსიდან --- 6
 ეპიკტური მკვლართა წიგნი
 ავსტრალიაში ----- 7
 მატერიალური კულტურის „მეგატიანე“ --- 8
 უკველეს ასანთს ქვისა და თიხისგან
 აზღაღებდნენ ----- 9
 ნაპოვნი ბანძი სახლის წინა კატრონს
 ეკუთვნის?! ----- 10
 უკველესი მშრომლები აგატა კრისტის
 ქალაქიდან ----- 10
 არმაზციხისა და ბაგინეთის
 კონსერვაციის დასრულდა ----- 11
 მაგისტრის ორიათაწლოვანი რეცეპტები ----- 12

თბილისის ისტორია
 კველი გალაგნის „ახალი სიცოცხლე“ ----- 13

ტახტიანი თხილები
 კრწანისის ბროქლა ----- 17

ვიჩუცი ხსენებია
 ნოე რამიშვილის მუღივი ომი წითელი
 შირის წინააღმდეგ ----- 24

ჩაქოვლები უსოუთში
 ბიზანტიის დიდი დომესტიკოსი —
 ბრიგოლ ბაკურიანის ქმ ----- 29

ეპეაიციხეობა
 „მართველი მერის ისტორია“ —
 ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომების
 სუბტოგრაფი ----- 36

სახიჩვი

ოცნებობდათა ისტორია
 ღუელი — სიკვდილი ღირსების
 სახელმით 38

ახალი აბაზი
 რომის კოლიზეუმის რესტავრაციას
 ბოგნესმენი ავინანსებს 45

ახიინის ბიიი
 სტეპან ბანდერა — კაცი, რომელიც
 იმპერიისთვის სიკვდილის უმღებაც
 საშიშია... 48

ჩეხოსლავი მოეი
 ლაშქრობათა დასაწყისი — პირველი
 ვპაროსნები 54

ოულა აბაზი
 კლიმატი — ცივილიზაციების
 „კვლეული“ 62

საჭოთა დაუაჩის შანი საუბაზი
 ტროცკის მკვლელობა 66

სოოჰიბა
 ღიმა პრისთავი: ღელა მუზნებოღა,
 ჟუღბეღიანი ხარო... 74

ახიიი
 „ივოღა წარუღი, თუ გსურს, მოგავალი
 გქონღუს“ 79

„ისტორიანი“ ბავშვებისთვის
 500 ვაჭიტი ისტორიიღან 82

სკანვორღი 90

ხელახლობის სპეხი

ძველი თბილისის ტერიტორიაზე პირველი მოსახლეობა დღევანდელი აბანოთუბნის მიდამოებში გაჩნდა. V საუკუნეში ვახტანგ გორგასლის მეფობის დროს დაიწყო კალას ციხის ქვედა ტერასის ათვისება, მდინარე წყვისსა და ავანანთხევს შორის.

თბილისის ძირითად ნაწილს კალა წარმადგენდა, რომელიც მძლავრი გალავნით იყო შემოზღუდული. მისი სიგრძე 2 200 მეტრს აღემატებოდა. ქალაქის კედლის სამხრეთი ნაწილი იწყებოდა მდინარე მტკვართან და მიუყვებოდა წყვისისწყლის ღრმა ხეობის მარცხენა კლდოვან ნაწილს. გალავანი ნარიყალამდე უწევდა, იქიდან აღმოსავლეთისკენ მიემართებოდა სოლოლაკის ქედის ტეხილ ხაზზე. ამ კედლის ნანგრევები დღემდე შემორჩენილია. დაახ. დღევანდელი ქართლის დედის ძეგლის მიდამოებში აღმართული იყო მძლავრი ბასტიონი, რომელსაც გვიან შუა საუკუნეებში შაჰტახტის სახელწოდებით იცნობდნენ. შაჰტახტის ბასტიონიდან ქალაქის კედელი მკვეთრად უხვევდა ჩრდილოეთისკენ, სოლოლაკის მთიან ფერდობზე საფეხურებრივად ეშვებოდა და მიუყვებოდა დღევანდელი დადინისა და პუშკინის ქუჩების ხაზს. პუშკინის ქუჩის დასასრულს ქალაქის კედელი კიდევ ერთხელ მკვეთრად იცვლიდა მიმართულებას და დღევანდელი ბარათაშვილის ქუჩის პარალელურად ეშვებოდა მდინარე მტკვრამდე. ქალაქის ამ ნაწილში ჩამოედინებოდა ავანანთხევი, რომლის მარჯვენა მხარეს აღმართული იყო ქალაქის გალავანი ბურჯებითა და კოშკებით გამაგრებული.

XIX საუკუნის დასაწყისში მეფის რუსეთის მიერ ქალაქის რეკონსტრუირებისას, გალავნის ის ნაწილი, რომელიც თბილისს გარს უკლიდა, დაანგრიეს. დღეს მიმდინარე არქეოლოგიურმა გათხრებმა კი უნიკალური ფენები გამოამხეურა. ჩვენ ვხვდებით როგორც ადრეულ, ასევე X-XII საუკუნის ფენებს. უკვე თვალნათლივ ჩანს თავად გალავნის კონფიგურაცია, მასშტაბები, ბურჯების დაშორება და მოყვანილობა. ყოველივე ეს კი დედაქალაქის ისტორიის აღსადგენად უძვირფასესი მასალაა. ჟურნალ „ისტორიანის“ მომავალ ნომერებშიც შევეცდებით მოგითხროთ ამ მნიშვნელოვან აღმოჩენათა შესახებ.

ასე რომ, ძველი თბილისი ახალ საგანძურს გვთავაზობთ. ამ და მრავალ არანაკლებ საინტერესო თემებს ეძღვნება ჟურნალის ახალი ნომერი.

ძველი თბილისი ახალ საბანძურს გვთავაზობს. ამ თემაზე „ისტორიანის“ მომავალ ნომერებშიც მოგიხსნით...

ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი
„ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯაბა სამუშია

რედაქტორი
გელა გურგენიძე

სტილისტი-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბოშიშვილი
ოქროპირ ჯიქური
ნინო ჯაფარიძე

კორექტორები:
ნანა მაჭავარიანი
ნინო აბესაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებძის ქ. №49
ტელ.: 238-13-72, 238-02-45

სარეკლამო განყოფილება
ტელ.: 237-78-07, 238-78-70
e-mail: istoriani@palitra.ge

ჟურნალი გამოდის თვეში ერთხელ

რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდა აკრძალულია

ჟურნალის გამწვანების მიმართულებით პრესისა და წიგნების გავრცელების სააგენტოს „ელვა.ჯი“.
ტელ.: 238-26-73, 238-28-74, 214-09-91

„ნელლი წიფელი“ სამხრეთი პოლუსიდან ანტარქტიდაზე პალმები და ბაობაბები ხარობდნენ?!

ანტარქტიდაზე ოდესღაც პალმები და ბაობაბები ხარობდნენ. მეცნიერებმა ამის მტკიცებულებებს ტერიტორიის გეოლოგიური შრეების შესწავლის შემდეგ მიაკვლიეს. მცენარეების მტვერისა და სპორების, ასევე ერთუჯრედიანი ორგანიზმების ნარჩენებმა მკვლევრებს საშუალება მისცა წარმოედგინათ, როგორი კლიმატი იყო ანტარქტიდაზე 53 მილიონი წლის წინ (კაინოზოური ერის ადრეული ეოცენის ეპოქა).

კვლევის შედეგებით, რომელიც ჟურნალ Nature-ში გამოქვეყნდა, ზამთარში ანტარქტიდაზე ტემპერატურა +10 გრადუსს უდრიდა ცელსიუსით, ზაფხულობით კი +25 გრადუსამდე აღიოდა. ათეულობით მილიონი წლის წინ კონტინენტზე სუბტროპიკული ჰავა მეფობდა. გამყინვარებამ, რომელიც 34 მილიონი წლის წინ დაიწყო, ცხოველთა და მცენარეთა ნარჩენების დიდი უმრავლესობა, რომელთაც ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა შეეძლოთ, გაანადგურა.

საჭირო მასალების მოსაპოვებლად აუცილებელი იყო ყინულის სქელი ფენის გაჭრა, რაც მარტოვი არ არის. სირთულეების მიუხედავად, სპეციალისტებმა, ვინც მსოფლიო ოკე-

ანის შესწავლის გაერთიანებულ პროგრამაშია ჩართული, მოახერხეს ეოცენის ეპოქის „დირამდე“ ჩასვლა. ამისთვის მათ ანტარქტიდის სანაპიროსთან 4-კილომეტრიანი ჭაბურღილის გაკეთება მოუხდათ. სწორედ ამ დროს ამოჰყვა სინჯის პალმის და ასევე, კიდევ ერთი მცენარის მტვერი, რომელიც თანამედროვე ბაობაბისა და მაკადამიის (ავსტრალიური კაკალი) მსგავსია.

სწორედ ამ მასალების შესწავლით დადგინდა, რომ კონტინენტის სანაპირო ზოლში პალმები იზრდებოდა, ხოლო პოლუსთან ახლოს — წიფელი და წიწვოვანები.

National Geographic-ისა და BBC-ის მასალების მიხედვით

გრაგნილის ფრაგმენტების წარმომავლობა ეგვიპტოლოგმა ჯონ ტეილორმა შემთხვევით დაადგინა

ეგვიპტური მკვდართა წიგნი ავსტრალიაში

ავსტრალიაში, კვინსლენდის მუზეუმში პაპირუსის ფრაგმენტებს მიაკვლიეს, რომელიც ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ეგვიპტელის, ამენჰოტეპის, პაპუს ძის, სარიტუალო დაკრძალვას შეეხება.

გრაგნილის ფრაგმენტების წარმომავლობა ეგვიპტოლოგმა ჯონ ტეილორმა შემთხვევით დაადგინა. მკვლევრის ყურადღება დოკუმენტებმა მიიქცია, რომელიც ბრიტანეთის მუზეუმის მუმიასთან ერთად გამოიფინა. მანამდე ისინი საცავში ინახებოდა.

ავსტრალიაში ჩასულმა ტეილორმა, რომელიც კვინსლენდში გამოფენილ ბრიტანეთის მუზეუმის მუმიას ახლდა, აღმოაჩინა, რომ ეს დოკუმენტები მკვდართა წიგნის ფრაგმენტებს წარმოადგენდა. ანუ პაპირუსს სარიტუალო დაკრძალვის ტექსტით, რომელსაც გარდაცვლილს სარკოფაგში ატანდნენ.

ამენჰოტეპის მკვდართა წიგნის ცალკეული ფრაგმენტი მსოფლიოს სხვადასხვა მუზეუმში ინახება. მათ შორის ბოსტონის მუზეუმში, ნიუ-იორკის მეტროპოლიტენ მუზეუმსა და ბრიტანეთის მუზეუმში. კვინსლენდის კოლექციაში დაცულ ნაწილზე კი აქამდე არაფერი იყო ცნობილი.

ეს ფრაგმენტები მუზეუმს კერძო კოლექციონერმა 1913 წელს აჩუქა. გრაგნილი ოცი

მეტრის სიგრძისაა და როგორც მეცნიერები მიიჩნევენ, ერთ-ერთი ყველაზე მძიმეა. ტეილორმა განმარტა, რომ XIX საუკუნის 90-იან წლებში ეგვიპტეში არტეფაქტების საყიდლად არაერთი კერძო პირი ჩადიოდა და მათი დიდი უმრავლესობა დოკუმენტირებული ამ დრომდე არ არის. მეცნიერები აღმოჩენილი ფრაგმენტის აღწერასა და გრაგნილში მისი ადგილის პოვნას აპირებენ.

მკვდართა წიგნი ძველი ეგვიპტის რელიგიური ტექსტებისა და ჰიმნების ნაკრები იყო. მისი დანიშნულება მკვდართა სამეფოში მოგზაურობისას გარდაცვლილის შემწეობა გახლდათ. ტეილორმა აღნიშნა, რომ პაპირუსი არა ვინმე რიგით, არამედ „ეგვიპტის ზეობის ხანის ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ მოხელეს ეკუთვნოდა“.

ამენჰოტეპი, ძე პაპუსი, ძვ. წ. 1458-1425 წლებში ცხოვრობდა და რამდენიმე პროექტის განხორციელებას ზღმძღვანელობდა. მათ შორის ამენჰოტეპ მესამის ტაძრისას ფივაში, მემნონის კოლოსისა და ამონის დიდი ტაძრისას. გარდაცვალების შემდეგ ის მკურნალთა მფარველად მიიჩნეოდა, ხოლო მოგვიანებით გააღმერთეს.

მომზადებულია Agence France-Press-ის მასალების მიხედვით

მატერიალური კულტურის „მემატიანი“

ქართული მატერიალური კულტურის ეთნოგრაფიულ ლექსიკონზე ოც წელიწადზე მეტხანს მუშაობდა ცნობილ ქართველ ეთნოლოგთა ჯგუფი. უნიკალურმა ნივთიერმა და საილუსტრაციო მასალამ მუზეუმის საგანმუშაო დანაშაფიდან და ფონდებიდან მკითხველის თაროებზე „გადმოინაცვლა“. თუმცა მას ვერც ლექსიკონს ვუწოდებთ და ვერც ენციკლოპედიურ ცნობარს. ეს უფრო ფართომასშტაბიანი და მრავალმხრივი ნაშრომია, რომელიც ქართული მატერიალური კულტურის ფართო და მრავალმხრივ სპექტრს აერთიანებს.

როინ მებრძველი (*ისტორიკოსი, აკადემიკოსი*): — მატერიალური კულტურის სფეროს სათანადო ადგილი დაეთმო ქართულ ენციკლოპედიაში. მაგრამ მისგან განსხვავებით, ლექსიკონი არჩეულ თემებს უფრო სპეციფიკურად, ფართოდ და მრავალმხრივ აშუქებს.

დავით ლორთქიფანიძე (*საქართველოს ეროვნული მუზეუმის დირექტორი, აკადემიკოსი*): — თითოეული ტერმინი ლექსიკონში ნათლადაა განმარტებული. გათვალისწინებულია აუცილებელი პირობები — ნივთის

ბის განვლილმა გზამ უნდა დაადასტუროს. ნაშრომში თავი მოიყარა მატერიალური კულტურის წრეში შემავალ ტერმინთა უდიდესმა უმრავლესობამ. უნიკალური ნივთიერი და საილუსტრაციო მასალა გამოიყენეთ, რომელმაც ეროვნული მუზეუმის ფონდებში ჯერ კიდევ XIX საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედიდან დაიწყო შემოსვლა. ეს არის ექსპონატები და მხატვრულ-დოკუმენტური ჩანახატები, შესრულებული ქართველი, გერმანელი, ფრანგი, ებრაელი და რუსი მხატვრების მიერ.

* * *

მკითხველის სამსჯავროზე გამოგვაქვს ერთ-ერთი „თემა“ ქართული მატერიალური კულტურის ეთნოგრაფიული ლექსიკონიდან:

არღანი

(*ავტორი მანანა შილაკაძე*)

არღანი — მექანიკური საკრავი, ხელით სატარებელი ორგანის სახეობა. ყუთი, რომელშიც განთავსებულია ჟღერადი მილაკები ერთ ან რამდენიმე რიგად. აქვს საბერველი და ხის ან ლითონის ნემსებიანი ლილვაკი, რომელიც მოძრაობაში მოდის ყუთის გარეთ მდებარე სახელურის ტრიალით. ამ დროს ნემსები ეხება სპეციალურ მექანიზმს, უშვებს ჰაერს ზედა მილებთან, იმავდროულად ამოქმედდება საბერველი და მექანიკურად ზდება აჟღერება.

ერთ ცალკე ლილვაკზე თავდაპირველად ერთი ნაწარმოები (პიესა, სიმღერა, საცეკვაო) იყო ჩაწერილი. ამიტომ ყოველ არღანს რამდენიმე ლილვაკი ჰქონდა. მოგვიანებით, ტექნიკური სრულყოფის (ნემსების სპირალურად განლაგება) შედეგად მოხერხდა ერთ ლილვაკზე რამდე-

ფუნქცია, მასალა, გამოყენებითი დანიშნულება, ნივთთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები.

ელდარ ნადირაძე (*ეთნოლოგი, პროფესორი, პროექტის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი*): — თუ ქვეყანას პრეტენზია აქვს, დიდი კულტურული მემკვიდრეობის შემოქმედად მიიჩნეოდეს, პირველ ყოვლისა, ეს ამ ქვეყნის მოსახლეობის სამეურნეო ცხოვრე-

ნიმე მცირე ზომის ნაწარმოების განთავსებაც.

ეს მექანიკური საკრავი — ხელით სატარებელი ორგანი საფრანგეთში გაჩნდა XVII საუკუნის ბოლოს და გერმანიაშიც გავრცელდა. მალე ის მოხეტიალე მუსიკოსების ინსტრუმენტად იქცა. XIX საუკუნის ბოლოს ნემსიანი ლილვაკები ლითონის დეტალებით შეიცვალა. ამ სრულყოფის შედეგად შესაძლებელი გახდა პოპულარული სიმღერების, ცეკვების, ოპერებიდან ნაწყვეტების ჩაწერაც კი. რუსეთში ეს მექანიკური საკრავი XIX საუკუნის დასაწყისში შემოვიდა და შარმანკას სახელწოდებით გავრცელდა. სახელწოდება წარმოდგება ფრანგული ხალხური სიმღერის დასაწყისის სიტყვებიდან („შვენიერი კატერინა“), რომელიც პირველად გაისმა ამ საკრავიდან.

არღანი მალე გახდა პოპულარული და მასზე შესრულებული ნაწარმოებები (რუსული და ევროპული სიმღერები, ოპერებიდან ნაწყვეტები) ქალაქური ფოლკლორის მასაზრდოებელ წყაროდ იქცა. დაიწვეს მასზე ახალი, ქალაქური სიმღერების (აღმოსავლურ მოტივებზე) ჩაწერა და აქდერება. შეიქმნა ე.წ. თბილისური რეპერტუარი.

არღნები შემოდირდა ძირითადად რუსეთიდან, განსაკუთრებით ცნობილი იყო ოდესის არღნები. მასზე კეთდებოდა წარწერები („შენც დაუკარ“, „შენც დაუკარ გოგოჯან“ და მსგავსი). თბილისში გაჩნდნენ არღნის ოსტატები, მეარღნეები. არღნისადმი საზოგადოების დამოკიდებულება არ იყო ერთგვაროვანი. მისი ერთი ნაწილი საკმაოდ ნეგატიურად აფასებ-

და ამ გახალხურებულ საკრავს და მასში ქართველების მუსიკალური გემოვნების შერყენის საფრთხეს ხედავდა. ეს განწყობა აისახა კიდევ XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ პრესაში.

P.S. აქვე დავძენდით, რომ ლექსიკონი, სამწუხაროდ, ძალიან მცირე ტირაჟით (200 ეგზემპლარი) დაიბეჭდა და შეიძლება ითქვას, უკვე იქცა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად.

ნოდარ შოშიტაშვილი

უძველეს ასანთს ქვისა და თიხისგან აზოგადებდნენ

ებრაელი მეცნიერები დარწმუნებული არიან, რომ მცირე ხნის წინ აღმოჩენილი, თიხისა და ქვისგან დამზადებული ცილინდრის ფორმის უცნაური ნაკეთობები სხვა არაფერია, თუ არა უძველესი ასანთი. მათი არსებობის შესახებ ცნობილი აქამდეც იყო, თუმცა მათ განიხილავდნენ, როგორც ფალოსის უძველეს სარიტუალო სიმბოლიკას.

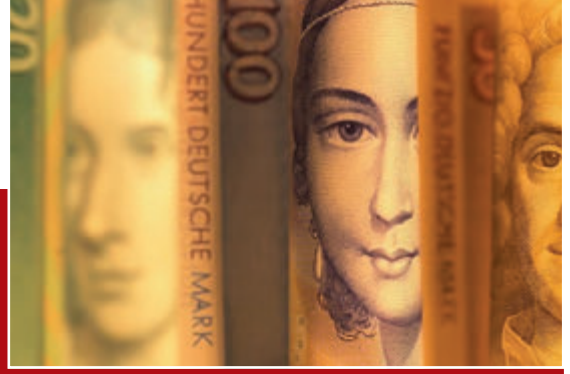
ახლა ექსპერტები სხვაგვარ ინტერპრეტაციას აძლევენ იმას, როგორ შეიძლებაოდა ამ საგნების გამოყენება. ახალი ჰიპოთეზის თანახმად, ეს საგნები, რომელსაც არქეოლოგიურ ძეგლ შარ ჰაგოლანის ტერიტორიაზე მიაკვლიეს, ნეოლითის ხანის ადამიანებს ცეცხლის გაჩაღების საშუალებას აძლევდა —

წნელებს ხეში დებდნენ და ხახუნისგან ნაპერწკლის წარმოსაქმნელად სწრაფად ატრიალებდნენ.

მომზადებულია BBC-ის მასალების მიხედვით

ნაპოვნნი განძი სახლის წინა პაპრონს ეკუთვნის?!

დიუსელდორფის მიწების სასამართლომ გერმანელს, რომელმაც საკუთარ სახლში სამალაეი იპოვა, ნაპოვნი განძის სახლის ძველი მფლობელისთვის გადაცემა დააკისრა.

ახალმა მფლობელმა 304 ათას გერმანულ მარკას შინ, რემონტის დაწყების შემდეგ, კაფელის ღუმელში მიაგნო. მართალია, გერმანული მარკა 2002 წლის 1-ელი იანვრიდან, ევროს შემოღების შემდეგ, გადახდის კანონიერი საშუალება აღარ არის, მაგრამ გერმანიის მთავარი ბანკი მას შეუზღუდავად ცვლის ევროზე, კურსით 1 ევრო — 1,95583 მარკა.

სასამართლოში სარჩელი სახლის ძველმა მესაკონსტრუქტორმა მას შემდეგ შეიტანა, რაც ამ აღმოჩენის შესახებ შეიტყო. ძველი მფლობელი ამტკიცებდა, რომ ფული მის ოჯახს ეკუთვნოდა და სასამართლოზე ამის დამტკიცებაც შეძლო. თუკი სახლის ახალი მესაკონსტრუქტორი

დამტკიცებდა, რომ 304 ათასი გერმანული მარკის ჭეშმარიტი მფლობელის დადგენა შეუძლებელია, თანხა სრულად დარჩებოდა.

სასამართლოზე გაირკვა, რომ მოძიების მდიდარმა, 1993 წელს გარდაცვლილმა ნათესავმა, სიკვდილის წინ წარმოთქვა ფრაზა: „არიან ადამიანები, რომლებიც ფულს ბუხარში ნახავენ“. დადასტურდა, რომ ამ სახლში, 2008 წლამდე, ანუ ვიდრე მას გაყიდნენ, მხოლოდ ერთი ოჯახი ცხოვრობდა. სასამართლომ მტკიცებულებები დამაჯერებლად მიიჩნია.

დიუსელდორფის მიწების სასამართლოს გადაწყვეტილებით, სახლის ახალი მფლობელი ჯილდოს სახით 5 ათას ევროს მიიღებს. მის მიერ ნაპოვნი განძის ღირებულება დაახლოებით 146 ათასი ევროა.

მომზადებულია Stern.de-ს მასალების მიხედვით

უძველესი ევროპელები აბატა ქრისტის ქალაქიდან

აგატა კრისტის ქალაქ ტორკიში, კენტის მღვიმეში თანამედროვე ადამიანის ზედა ყბის ძვალს მიაკვლიეს, რომელიც სპეციალისტთა ვარაუდით, შესაძლოა, ევროპაში თანამედროვე ადამიანის ყველაზე ძველი ნიმუში იყოს. თუმცა გაირკვა, რომ ყბის ძვლის ზუსტი დათარიღება შეუძლებელია, რადგან გათხრები დაუდევრად მიმდინარეობდა და არტეფაქტი დაზიანდა.

კენტის მღვიმე რამდენჯერმე გაითხარა. პირველად 1820 წელს. 1927 წელს კი, ადგილობრივი მუზეუმის კურატორმა ართურ ოგილვიმ ყბის ძვლის ფრაგმენტი აღმოაჩინა, რომელზეც სამი კბილი იყო შერჩენილი. 1989 წელს, ოქსფორდის ლაბორატორიაში რადიოკარბონული დათარიღების მეთოდით დაადგინეს, რომ იგი დაახლოებით 35 ათასი წლისაა. ოქსფორდის

უნივერსიტეტის პროფესორმა ტომას ჰაიემმა და მისმა კოლეგებმა შარშან ხელახლა შეაფასეს და ყბის ძვლის ასაკი დაახლოებით 41-44 ათასი წელიწადი აღმოჩნდა. იმავდროულად, ანთროპოლოგები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ ეს თანამედროვე ტიპის ადამიანის კბილებია.

ეს ნიშნავს, რომ ევროპაში თანამედროვე ადამიანი გაცილებით ადრე და სწრაფად განსახლდა, ვიდრე აქამდე ფიქრობდნენ და რომ ნეანდერტალელი და თანამედროვე ადამიანი გაცილებით დიდხანს ცხოვრობდნენ მხარდამხარ, ვიდრე აქამდე ვარაუდობდნენ. გამყარდება იმ მკვლევრების ვარაუდი, ვინც მიიჩნევს, რომ რთული სამუშაო იარაღები, რომელთაც ნეანდერტალელთა სადგომებში მიაკვლიეს, მათ კი არ გამოიგონეს, არამედ გონიერი ადამიანებისგან გადაიღეს. კვლევა გრძელდება და მისი შედეგები European Journal of Archaeology-ში გამოქვეყნდება.

ScienceNOW-ს მასალების მიხედვით

არმაზციხისა და ბაგინეთის კონსერვაცია დასრულდა

ქართულ-ამერიკული პროექტის შესაბამისად, ბაგინეთის არქეოლოგიური მონაკვეთი ნაყარი მიწისგან და მცენარეული საფრისგან მთლიანად გაიწმინდა, კონსერვაცია ჩაუტარდა სამეფო აბანოს, მარანსა და ქვის სარკოფაგს.

პროექტის მიხედვით, რომელიც კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოსა და ამერიკის ელჩთა კულტურის დაცვის ფონდის (AFCP) თანადაფინანსებით განხორციელდა, დაცვითი ზის კიბეები დამონტაჟდა კლდეკარზე, წარმართულ ტაძარსა და მარანს შორის. ძეგლის ტერიტორიაზე განთავსდა საინფორმაციო დაფები და მოწყობილი ბილიკები.

იმავდროულად, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს დაფინანსებით, ბაგინეთში განხორციელდა დედოფლის აბანოს, წარმართული ტაძრის, ორსენაკიანი

ნაგებობის, სვეტებიანი დარბაზისა და ერთნაიანი ეკლესიის კონსერვაცია.

დასრულდა ანტიკური ხანის სამეფო კომპლექსის არქეოლოგიურ-კვლევითი სამუშაოებიც. 400 კვადრატული მეტრის ტერიტორიის შესწავლისას სპეციალისტებმა ქვათილევით ნაგები სათავსის ნაშთს მიაკვლიეს.

ამას გარდა, ორსენაკიანი ნაგებობის ჩრდილოეთით, აღმოჩენილია ქვითა და ალიზით ნაგები და კრამიტით გადახურული ექვსი სახლი (II-III სს.) და ქვატუხილებითა და ქვათილევით ნაგები ორი სახლი (IV-V სს.). კვლევისას აღმოჩნდა II-III საუკუნეებით დათარიღებული კერამიკული მასალაც: სანელსაცხებლის, ჩაფისა და ხელადის ფრაგმენტები. სამუშაოები საქართველოს ეროვნული მუზეუმის არქეოლოგიურმა ცენტრმა შეასრულა.

„ისტორიანი“

დონორები და მეცნიერები მიღებულ შედეგებს ეცნობიან

სარეკლის ფეხის ვარსკარაუები. ვერცხლი, ბაგინეთი

talizi

თქვენი გაცნობის ცენტრი

ტაშკენის 27. ტელ: 2141515

WWW.TALIZI.GE

შავი მაგიის ორიათასწლიანი რეცეპტები

დანადვილებით ცნობილი არ არის, რამდენად ძლიერმოქმედი იყო შავი მაგიის წვევლა, რომელსაც ძველი რომაელები მიმართავდნენ. მაგრამ თუ მათ ათასხუთასი წლის შემდეგაც მოაღწიეს ჩვენამდე, როგორც ჩანს, თვით რომაელებს ისინი „ჩამოსაწერად“ სულაც არ მიაჩნდათ. ესპანეთში, სარაგოსის უნივერსიტეტის პროფესორმა სელია სანჩეს ნატალიასმა ტყვიის ორი ფირფიტა გაშიფრა. როგორც გაირკვა, მათ სწორედ შავი მაგიის რიტუალებისთვის იყენებდნენ.

ფირფიტები, რომელიც სულ მცირე 1600 წლისაა, იტალიაში, ბოლონიის არქეოლოგიური მუზეუმის საცავში XIX საუკუნიდან ინახებოდა, თუმცა მათი შინაარსი უცნობი იყო.

პროფესორი ნატალიასი აღნიშნავს, რომ ორივე არტეფაქტზე გამოსახულია ღვთაება, წინასწარი დასკვნებით, მთვარის შუქის ქალღმერთი ჰეკატა.

ქალღმერთის თავიდან გველი გამოდის, რაც მეცნიერის აზრით ნიშნავს, რომ წვევლის აღსრულების იარაღად სწორედ ეს ქვეწარმავალი იგულისხმებოდა.

პირველი წვევლის სამიზნე სენატორი იყო, სახელად ფისტი. წვევლის მიზანი კი მისი კიდურების სრული დაშლა.

მეორე წვევლის ადრესატი ვეტერინარი პორსელო და მისი ოჯახი გახლდათ.

ორივე ფირფიტა ლათინურად არის დაწერილი სხვადასხვა ადამიანის მიერ.

თავად წვევლის ობიექტები მათზე მუმიებად არიან გამოსახული, გულზე ხელდაკრეფილი. თითოეულ მსხვერპლს ორივე ხელზე საკუთარი სახელი აქვს ამოტვიფრული.

სელია სანჩეს ნატალიასი ამბობს, რომ ამ ტიპის წვევლა რომის იმპერიის გვიანდელ პერიოდში ფართოდ იყო გავრცელებული.

მომზადებულია LiveScience-ის მასალების მიხედვით

რომის მოქალაქეებმა სენატორ ფისტისა და ვეტერინარ პორსელოს დაწვევლა ოჯახითურთ, მთვარის შუქის ქალღმერთ ჰეკატას „დაუკვეთეს“

ძველი გალავნის „ახალი სივრცე“

თბილისის ცენტრში ძველი კედელი და დიდების კარი ღია ცის ქვეშ მუზეუმად გადაიქცევა

თბილისის ძველი გალავნისა და სამი გოდოლის ნაშთები: შეუიარაღებელი თვალითაც შესამჩნევი რამდენიმე არქეოლოგიური შრე, გალავანში ჩატანებული ქვა არაბული წარწერით, წინასწარი მონაცემებით XIII-XIV საუკუნეების მოჭიქული კერამიკის ჭურჭლის ფრაგმენტები, განვითარებული შუა საუკუნეების მინის სამაჯურები და სპილენძის რამდენიმე მონეტა, ერთი, სავარაუდოდ, თამარ მეფის დროინდელი — ასე გამოიყურება იმ ძეგლებისა და არტეფაქტების სია, რომელსაც სპეციალისტებმა დედაქალაქის შუაგულში, ვერცხლისა და პუშკინის ქუჩების კუთხეში მიაკვლიეს.

თბილისის ამ ერთ-ერთ უძველეს უბანში შენობათა სარეაბილიტაციო სამუშაოები ორი თვეა მიმდინარეობს. ძველი გალავნის ნაშთებს თავდაპირველად მშენებლები გადააწყდნენ, სარეკონსტრუქციო და შენობათა გამაგრების სამუშაოების წარმოებისას.

ტერიტორიას არქეოლოგიურ მეთვალყურე-

ობას ახლა სპეციალისტთა მცირე ჯგუფი უწევს. დაზვერვით და გაწმენდით სამუშაოებზე ეროვნული მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანიძის სახელობის არქეოლოგიის ცენტრის რამდენიმე თანამშრომელი და დოქტორანტი მუშაობს.

მას შემდეგ, რაც ძველი თბილისის გალავნის ნაშთები გამოჩნდა, პუშკინისა და ვერ-

სამუშაოები ციხის გოდოლებს შორის მიმდინარეობს ვოფელ დიღმის კართან

ქლაქის ძველი კაპიტალურად აგებული კანალიზაციის ნარჩენი

ფილაკაგანიტა (ქვის სასროლი მანქანა) და შურდულით სატვორცნი საგანგებოდ დამუშავებული ქვები

დღემდე უცნობი არაბული წარწერა თბილისის ძველი გალავნის კედელში

ცხლის ქუჩების კუთხეში ცნობისმოყვარეთა სიმრავლე შეიმჩნევა. ადგილობრივები თუ უცხოელი ტურისტები არქეოლოგთა შრომას თვალს ყურადღებით ადევნებენ. იღებენ ფოტოებს და ჯერ მხოლოდ შორიდან ათვალიერებენ გალავნის ნანგრევებს.

მმარაბ ძნელაძე (ისტორიის დოქტორი, ეროვნული მუზეუმის ოთარ ლორთქიფანიძის სახელობის არქეოლოგიის ცენტრის თანამშრომელი): — სამუშაოების დროს ციხე-გალავნის ნაშთები გამოჩნდა. ამ გალავნის ნაწილი თავის დროზე არქიტექტორმა შოთა ყავლაშვილმა ვახუშტის რუკის მიხედვით აღადგინა. მას ჩვენ ახლა, ფაქტობრივად, 110-მეტრიანი მონაკვეთი დავუმატეთ.

გამოჩნდა სამი გოდოლი. მათგან პირველი ყველაზე დიდია და ბარათაშვილისა და პუშკინის ქუჩების კუთხეს ქმნის. პირველ და მეორე გოდოლს შორის არის ე.წ. დიღმის კარი — ერთ-ერთი კარიბჭე ციხე-გალავნით შემოსაზღვრული თბილისისა. ალბათ აქვე იყო საბაჟოც. აქედან გადიოდნენ მცხეთისკენ და დიღომი თავისთავად უნდა გაველოთ. ისტორიული ცნობებით, დიღმის კარიდან იწყებოდა

დიღმის გზის ერთ-ერთი განშტოება. ეს კარი აკავშირებდა კალას გარეთუბანთან. აქვე იწყებოდა ძველი თბილისის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საგზაო არტერია, რომელიც მიუყვებოდა ვერცხლისა და ლესელიძის ქუჩების ხაზს. დიღმის კარი უკავშირდებოდა კოჯრის კარს კვირაცხოვლის (ახლანდელი ალექსანდრე დიუმას) ქუჩით და მეიძნის, ანუ მუხრანის კარს — დღევანდელი ნიშნიანიძის ქუჩით.

დიღმის კარი ცნობილი იყო ასევე „შუა კარის“ სახელით, „ქვემო კარსა“ და „მაღლა კარს“ შორის მდებარეობის გამო.

სპეციალისტები აღნიშნავენ, რომ ვახუშტი ბატონიშვილის მიერ 1735 წელს გამოცემულ თბილისის ატლასზე კარგად ჩანს გალავნის ის მონაკვეთი, რომელსაც ვერცხლისა და პუშკინის ქუჩების კვეთაზე მიაკვლიეს. რუკაზე ასევე დატანილია ნაგებობები, ხიდები, სასახლეები და ეკლესიები თბილისში. თუმცა გალავნის ზედა ფენა, რომელსაც მიაკვლიეს და რომელიც ვახუშტი ბატონიშვილისეულ რუკაზე ამ მონაკვეთს ასახავს, როსტომ მეფის დროინდელია. სწორედ მან დაუმატა გალავანს განჯის კარის ქვედა ნაწილიც.

ვახუშტი ბატონიშვილისეული თბილისის რუკა, XVIII საუკუნის I ნახევარი. წითლად აღნიშნულია ადგილი, სადაც არქეოლოგიური გათხრები მიმდინარეობს

თბილისის ძველი გალავნის სხვადასხვა პერიოდის ფენები

— ის, რაც ვახუშტის რუკაზეა, ფაქტობრივად, ჩავთვალოთ როსტომისეულ გალავნად. თუმცა გალავნის კედლების შესწავლისას აშკარად იკვეთება რამდენიმე ფენა, აგრეთვე გამაგრების კვლიც. ჩანს, კოშკი დაიბზარა, გადაინარა და მას გასამაგრებლად ახალი პირი შემოაკრეს. ანუ კარგად ჩანს სტრატეგრაფია — როგორ ხდებოდა გალავნის აღდგენა-გამაგრება, — აღნიშნავს მერაბ ძნელაძე.

ზედა ფენიდან განსხვავებით, ქვედა შრე გაცილებით ძველია. სავარაუდოდ, არაბობის ეპოქისა. გალავნის კედელში, კარიბჭესთან გამოჩნდა ქვა არაბული წარწერით. სპეციალისტთა ინფორმაციით, გალავნის ფრაგმენტები XII-XVIII საუკუნეებით თარიღდება.

ეს არც არის გასაკვირი. არა მხოლოდ განვითარებული, არამედ ადრეული შუა საუკუნეების პერიოდის წყაროებში, მათ შორის არაბულსა და სომხურში თბილისი კარგად გამაგრებულ ციხე-ქალაქად მოიხსენიება. თუმცა, პუშკინისა და ვერცხლის ქუჩების კუთხეში არ შეინიშნება ისეთი ძველი შრე, როგორც ვახტანგ გორგასლისეული და დაჩისეული გალავანია. ანუ, იმ დროისა, როცა დედაქალაქი მცხეთიდან თბილისში გადმოდის.

აღმოჩენილი არტეფაქტები შესასწავლად სპეციალისტებს გადაეცათ.

როგორც მეცნიერები აღნიშნავენ, ამ ტერიტორიაზე არტეფაქტების სიმცირეს თავისი მიზეზები აქვს. მიუთითებენ, რომ 1801 წლის შემდეგ, როცა საქართველოს ანექსია განხორციელდა, რუსეთმა თბილისის საფორტიფიკაციო სისტემა მთლიანად დაანგრია, რომ ყველაფერი მიწის დონეზე გადაასწორეს. მათ შორის ერევანსკის მოედანი. ისე, რომ არტეფაქტებიც აღარ დარჩენილიყო. ეს შეგნებულად კეთდებოდა, რათა ქართველ კაცს სიამაყისა და პატრიოტიზმის გრძნობა აღარ დარჩენოდა. ეს მხოლოდ დედაქალაქში კი არა, რეგიონებშიც მოხდა, — განმარტავს მერაბ ძნელაძე

თბილისის მერიის გადაწყვეტილებით, მიუხედავად პუშკინის ქუჩის მნიშვნელობისა, ეს მონაკვეთი ჯერ გაითხრება, შემდეგ მოხდება მისი შესწავლა და რეკონსტრუქცია-კონსერვაცია. გალავნის ფრაგმენტების ნახვა ნებისმიერ მსურველს შემოდგომიდან შეუძლებია. ანუ, ძველი თბილისის გალავანი თბილისელებისა და ტურისტებისთვის იქცევა ღია ცის ქვეშ მუზეუმად.

პრწანისის ბრძოლა

ამ ომში არც ალა-მაჰმად ხანს ეთქმოდნა გამარჯვებული. უდიდესი ზარალიც განიცადა, ვერც საქართველო დააჩოქა და ვერც ქართველთა მფხვენიყრო

...ახლოდებოდა საქართველოსთვის ავბედითი დღე, 1795 წლის 11 სექტემბერი (ახ. სტილით 24 სექტემბერი).

ალა-მაჰმად ხანმა 70 ათასი მეომარი შეკრიბა, მათი ნაწილი ურჩი სახანოების დასამორჩილებლად გაუშვა, თავად კი 25 ათას მებრძოლს ჩაუდგა სათავეში. ყარაბაღში ბრძოლით შევიდა და კლდეზე აგებულ შუშის ციხეს ალყა შემოარტყა. ალყა თითქმის ერთ თვეს გაგრძელდა. ალა-მაჰმად ხანი, როგორც კი კავკასიაში რუსების სარდალ გუდოვიჩთან ფართული ურთიერთობის შემდეგ დარწმუნდა, რომ რუსები ქართველების დახმარებას არ აპირებდნენ, თავისი ძირითადი ჩანაფიქრის შესრულებას შეუდგა. შუშის ციხეს ალყა მოხსნა, განჯისა და შაქის ჯარიც შემოიერთა და 35 ათასი მებრძოლით, გასაოცარი სისწრაფით წამოვიდა თბილისისკენ.

ამ დროს ერეკლე II თავად მიდიოდა ერევანის მიმართულებით, რათა ქვეყნის სამხრეთი საზღვრები დაეცვა. მის ლაშქარში 5 ათასი მეომარი იყო, აქედან ორი ათასამდე იმერელი. იმერეთის მეფე, საკუთარი შვილიშვილი სოლომონ მეორეც თან ახლდა ყაზახთან მიახლოებულ ერეკლეს. ამჯერად მისმა ერთადერთმა მოკავშირემ, ყარაბაღის ხანმა იბრაჰიმმა შეატყობინა სპარსელთა თბილისისკენ გადაადგილების ამბავი. ქართველებიც დაუყოვნებლივ შემობრუნდნენ უკან და 6 სექტემბერს სოლანლუდს მოადგნენ. 7 სექტემბერს კი მტრის ჯარი მდინარე ხრამის ნაპირთან, წითელ (გატეხილ) ხიდს მიუახლოვდა.

ხიდს ორასი ქართველი მეომარი იცავდა, მტრის მრავალრიცხოვან, მეწინავე რაზმებთან

ერეკლე II

ალა-მაჰმად ხანის ცვილის ფიგურა თეირანის მუზეუმში

ქართველი მეომარი

თავდაუზოგავი შებრძოლების შემდეგ ქართველებმა ორმოცდაათამდე დაღუპული და მძიმედ დაჭრილი მეგრძოლი დატოვეს და უკან დაიხიეს.

სპარსელები ჯერ მდინარე ხრამის პირას დაბანაკდნენ, 8 სექტემბერს კი თბილისისკენ დაძრული მათი რაზმები იაღლუჯის ქედის მდამოებში გამოჩნდნენ. აქ შეეფეთა მათ დაზვერვაზე წამოსულ ქართველთა თორმეტკაციანი რაზმი, მზვერავებმა უკან არ დაიხიეს და თურთმეტი მათგანი გმირულად შეაკვდა მტერს. რაზმის უფროსი თბილისისკენ გამოიქცა და მეფეს მტრის გადაადგილების ამბავი აუწყა.

თბილისის მცხოვრებთა ნაწილმა ქალაქი-

დან გახიზვნა დაიწყო, მთიულეთისკენ გარბოდნენ სომხები, ყაზახის, შამშადილუსა და ბორჩალოს მუსლიმანი მოსახლეობა.

ალა-მაჰმად ხანის ჯარი თბილისიდან დაახლოებით შვიდი კილომეტრის მოშორებით, მტკვართან ახლოს, სოღანლუღის ველის განაპირას, სარვანის მინდორზე დაბანაკდა.

9 სექტემბერს სპარსელთა ჯარის მცირე ნაწილი სოღანლუღისკენ დაიძრა, გადაადგილებას დაზვერვითი ხასიათი ჰქონდა. სოღანლუღის ბაღებში ჩასაფრებულმა ქართველებმა მტერი ახლოს მიუშვეს, მერე კი ზარბაზნისა და თოფის ცეცხლი დააყარეს, სმაღლახმაღაც დაერვნენ და დიდად დაზარალებული მტრის რაზმი თავიანთი ბანაკისკენ უკუაქციეს.

10 სექტემბერს, სომეხი მელიქების (რომლებიც ერეკლეზე იყვნენ განაწყნებული და არაფრად მიაჩნდათ, რომ თავიანთი ინტერესების გამო ათასობით სომეხის სიცოცხლეს აგდებდნენ საფრთხეში) რჩევით, თბილისზე თავდასხმა ალა-მაჰმად ხანმა, შავნაბადას, წალასყურისა და თელეთის მდამოდან თელეთის ქედის გადავლით, შინდის-ტაბახმელაში ასვლით, აქედან კი კრწანისის ველზე დაშვებით გადაწყვიტა, საიდანაც იოლად მიაღებოდა დედაქალაქის გალავანს. აქედან, თაბორის ქედით, პირდაპირ თბილისის მდამოებშიც შეიძლებოდა მოხვედრა. ოთხი ათასამდე სპარსელი დაიძრა შინდის-ტაბახმელისკენ.

10 სექტემბერს, ერეკლეს ბრძანებით, ქართველთა ჯარს მეფის შვილიშვილი, დავით ბატონიშვილი სარდლობდა. ის არტილერიით შინდის-ტაბახმელასთან, თაბორის ქედის სამხრეთის ფერდობებზე იყო გამაგრებული.

ბრძოლა აქ დაიწყო და ქვემოთ, კრწანისის ველის შედარებით ვაკიან ადგილებში გადაინაცვლა, საგარაუდოდ იქ, სადაც ახლა ყოფილი სამთავრობო აგარაკებია.

ხელჩართულ ბრძოლაში თავად ერეკლე და სოლომონ მერე ჩაებნენ. მეფეთა თავდადებით აღტაცებული ქართველი მეგრძოლები სპარსელებს ლომებოვით დაერვნენ, „მტერი წინ გაყარეს და უკან მიჰყვნენ“. „აოტნეს მრავალნი და მრავალი სპარსი მოსრეს მას დღესა შინა“.

მტრის გადარჩენილმა მეომრებმა დღის ბოლოს უკან დაიხიეს, თელეთის ქედის გადაღმა გადავიდნენ და თავიანთ ბანაკს მიაშურეს.

10 სექტემბერს, ქართველებმა გმირული გამარჯვება მოიპოვეს. მტრის დამარცხების ამბავმა თბილისელები გაახარა და იმედი ჩაუსახა, თუმცა ეს სიხარული ნაადრევი იყო.

ალა-მაჰმად ხანმა იმ ღამეს გადაწყვიტა თბილისის ასაღებად შეტევა ერთიანი ძალებით განჯორციელებინა როგორც შინდის-ტაბახმელის მხრიდან, ასევე სოღანლუდიდან თბილისისკენ მიმავალი, ძნელად გადასალახი გზითაც.

11 სექტემბერს, დღის 7 საათიდან დაიწყო სპარსელებმა თბილისზე შეტევა. ძალები რიცხობრივად მეტად უთანასწორო იყო. პირველი ორი დღის ბრძოლის შემდეგ სპარსელებს 33 ათასამდე მებრძოლი მაინც ყოლებოდათ. ალა-მაჰმად ხანმა ლაშქარი 14 ნაწილად დაყო. სპარსელთა ჯარის ნაწილებს უკან 6 ათასამდე თურქმენი მებრძოლი ჩაუყენა და უბრძანა, თუ ვინმე უკან დაიხედა, ვინც უნდა ყოფილიყო, „მეისვე მოეკლათ იგი“.

ალა-მაჰმად ხანი, გარდა იმისა, რომ მთელ ჯარს მეთაურობდა, თავად ჩაუდგა სათავეში იმ კორპუსს, რომელიც ყურყუთა-სოღანლუდის მხრიდან უნდა შემოსულიყო თბილისში.

ქართველთა ჯარს 11 სექტემბერს თავად ერეკლე სარდლობდა. ერეკლეს ერთგულნი ურჩევდნენ მეფეს, არ მიეღო მონაწილეობა ხელჩართულ ომში, მაგრამ ის ბოლომდე შუაგულ ბრძოლაში დარჩა და თავგანწირულობისა და გამირობის მაგალითს აჩვენებდა.

თბილისის დამცველთა რაოდენობა 6 ათასს არ აღემატებოდა.

დაცვის მარჯვენა მხარეს დავით ბატონიშვილი სარდლობდა. მას მტერი, წინა დღის მსგავსად, შინდის-ტაბახმელის მიდამოდან კრწანისისკენ, სოლოლაკისა და თაბორის ქედის ჩრდილოეთი მხარის ფერდობებისაკენ არ უნდა გაეშვა.

დავითი თაბორის ქედის სამხრეთ ფერდო-

ბებზე გამაგრდა 6 ზარბაზნითა და 400 მეომრით. მწინავე რაზმს იოანე ბატონიშვილი ედგა სათავეში. თბილისს იცავდნენ იოანე მუხრანბატონის, ოთარ ამილახურის, ვახტანგ ბატონიშვილის რაზმები, იმერლები ზურაბ წერეთლის მეთაურობით.

ერეკლე, ბრძოლის საერთო ხელმძღვანელობის გარდა, იცავდა თბილისისკენ სეიდაბადის გავლით მიმავალ ცენტრალურ გზას. როგორც შემდგომ განვითარებული მოვლენებიდან ჩანს, ერეკლე ამ ადგილებში შემადლებულ ფერდობზე ავიდა თავისი რაზმით და იქიდან აკონტროლებდა ბრძოლის ველს.

სოლომონ მეორე და მისი ზუთასი იმერელი მეომარი თბილისის გალავანთან, აბანოს კარის მიდამოებში დააყენა მეფემ, რათა საჭიროების შემთხვევაში თაბორის ქედის ფერდობებზე განლაგებულ მეზარბაზნეებს მიხმარებოდნენ.

თბილისის დამცველებს 35 ზარბაზანი ჰქონიათ. მეზარბაზნენიც გამოცდილი იყვნენ, მათი რაოდენობაც საკმარისი იყო, ერეკლე არტილერიას დიდ ყურადღებას აქცევდა, მაგრამ „ზარბაზნის დამცველი ჯარი“, რომელთაც ზარბაზნის გადატენის დროს უნდა დაეცვათ არტილერიისტები, რიცხობრივად ძალიან მცირე იყო. მეზარბაზნეებს თავად უხდებოდათ ზმაღლანხმალ ბრძოლა.

ალა-მაჰმად ხანმა შინდის-ტაბახმელისკენ 5 ათასამდე მებრძოლი გაუშვა, მათ ერთგული სარდლები ჩაუყენა სათავეში, თავად კი სპარსელთა ძირითადი ჯარით, სოღანლუდიდან მიმავალი გზით თბილისისკენ დაიძრა. შინდის-ტაბახმელადან დაშვებული და ყურყუთა-სოღანლუდიდან შემოსული სპარსელები

1795 წლის კრწანისის ბრძოლა, ბორის რომანოვსკი, 1939 წ.

კრწანისის ველზე უნდა გაერთიანებულიყვნენ.

თელეთის ქედის ბოლოს, ვიწრო გზის დასაწყისში (სავარაუდოდ იქ, სადაც ამჟამად მარნეულისა და რუსთავის საავტომობილო გზები იყოფა), მთიან ადგილებში ჩასაფრებულმა ქართველთა მეწინავე რაზმის მებრძოლებმა თოფის ცეცხლი გახსნეს და ასობით თანამებრძოლი მოუკლეს შაჰს.

შეშფოთდა ალა-შაჰმად ხანი, მიხვდა, რომ აქედან გზის გაგრძელება შეუძლებელი იყო, მაგრამ უკან არ დაიხია, ცხენი ადიდებული მტკვრისკენ შემობრუნა და მდინარე გადაცურა, მას უკან სამი ათასამდე მებრძოლი მიჰყვა. სამასამდე სპარსელი ადიდებულ მდინარეში დაიხრჩო. შაჰი ნუთლუდის მხარეს გადავიდა, აქედან განაგრძო გზა თბილისისკენ, დაათვალიერა თელეთის ქედის ფერდობები და ქართველთა ჯარის სიმცირეში დარწმუნდა.

ქართველი მეწინავე მებრძოლნი ამ მანევრმა დააბნია, ისინი ალყაში მოქცევას მოერიდნენ, წინა სანგრები დატოვეს და კრწანისის ველისკენ დაიხიეს. ასე რომ, თბილისისკენ მიმავალი ვიწრო გზა გათავისუფლდა და სპარსელებმა თავისუფლად დაიწყეს გადაადგილება. შაჰი კი მოღალატეთა მიერ ნაჩვენები ფონით, ორთაჭალის მიდამოდან იოლად გადავიდა მტკვრის მეორე მხარეს და სოღანლუდიდან ვიწრო, საქარავნე გზით შემოსულ თავის ძირითად რაზმებს შეუერთდა.

თბილისის დაცვის მარჯვენა მხარეს, შინდის-ტაბახმელასთან, გმირულად იბრძოდნენ დავით ბატონიშვილი და მისი მეომრები. ქართველებმა მრავალრიცხოვანი მტრის შემოტევას ვერ გაუძლეს. დავითმა ზარბაზნები ხეში გადაყარა და ბრძოლის ველი დატოვა.

კრწანისის ველზე სპარსელთა ერთიანი შეტევა დაიწყო, ისინი ახლა ყოველი მხრიდან თავისუფლად მოიწვედნენ თბილისისკენ. ამინდი დილიდანვე ღრუბლიანი, ნისლიანი და წვიმიანი იყო. მალე ნისლი გადაიყარა და სპარსელებს თვალწინ გადაეშალათ ქართველთა პოზიციები. თბილისის დამცველები ალყაში ექცეოდნენ.

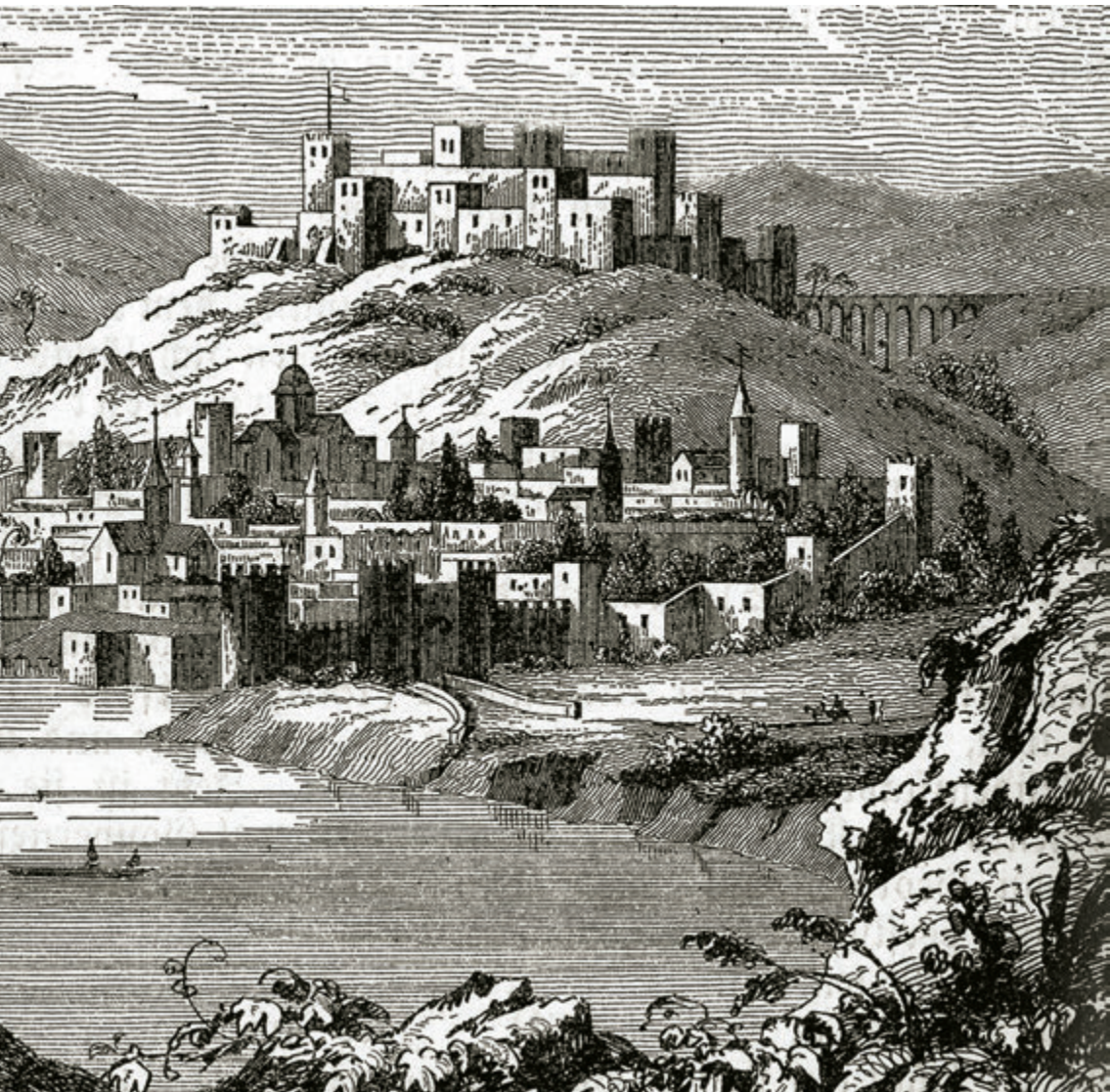
ქართველებმა უკან, მესამე სანგრისკენ დაიხიეს. ერეკლე თავისი მებრძოლებით შემადლებული ადგილიდან დაეშვა, სპარსელთა მოწინავე რაზმის ალყაში მოქცევა ჰქონდა ჩაფიქრებული, მაგრამ მტრის სიმრავლის გამო, მეფეს ყველა, თუნდაც ძალიან გონიერული ჩანაფიქრის განხორციელებაც კი გაუჭირდებოდა.

სპარსელები თოფის სროლით მიიწვედნენ

წინ, შემდეგ შემადლებული ადგილებიდან ზარბაზნის ცეცხლიც გახსნეს. ქართველებიც არ უშინდებოდნენ მტერს, ძალას არ იშურებდნენ, ერთი ათს ებრძოდა. ალა-შაჰმად ხანის ცხენს ზარბაზნის ტყვია მოხვდა და ქართველთა დაუშინებელი მტერი ატალახებულ მიწაზე გაგორდა. ვინ იცის, როგორ წარიმართებოდა ბრძოლის ბედი, ტყვია ცხენს კი არა, მის პატრონს რომ მოხვედროდა.

აბანოთუბანთან მდგარი იმერლები ადგილების უცოდინრობის გამო დაიბნენ, როცა სპარსელები იქ დაინახეს, სადაც არ ელოდ-

ძველი თბილისის გრაფიურა, გერმანელი გამოცემლის, იოზეფ მაიერის (1796-1856) გრაფიურების ატლასიდან Meyers Universum-ი, რომელიც 1856 წელს გამოაქვეყნა პილდბურგჰაუზენის (ვერმანია) ბიბლიოგრაფიულმა ინსტიტუტმა

ნენ, ამასთან, ერეკლეს მიერ მათთან გამოგზავნილი შიკრიკიც გზაში აჩეხეს სპარსელებმა. გაოგნებული იმერლები თბილისისკენ შემობრუნდნენ და დიდძალ კარით ქალაქიდან გავიდნენ.

მესამე სანგრის მიდამოში „იბრძოდეს მეწინავენი მხედრობანი მეფისა საკვირვლად“. ესენი იყვნენ 300 არაგველი, ფშავ-ხევსურნი, ქიზიყელნი, თბილისის მოქალაქენი, მტრის ტყვიას გადარჩენილი ქართლ-კახელი და იმერელი მეომრები.

არაგველნი, ფშავ-ხევსურნი და ქიზიყელ-

ნი დაცვის ნაცვლად შეტევაზე გადავიდნენ, იქით მიიწვედნენ, სადაც ალა-შაჰმად ხანი ეგულებოდათ. არაგველებს შეიძლება მისი მოკვლაც ჰქონდათ დავალებული, ეს კი ბრძოლის ქართველთა სასარგებლოდ დამთავრების ერთადერთი იმედი იყო. მიატანეს კიდევ „მაღალთა კლდიერთა გორათა“, სადაც შაჰის ბანაკი იყო განლაგებული. არაგველნი და ფშავ-ხევსურნი ლამის შიშველი ხელებით ეცნენ მტრის დროშებს, შაჰისკენ მიიწვედნენ, თვალწინ უნადგურებდნენ ერთგულ მებრძოლებს, მაგრამ მტერიც უმოწყალოდ ხოცავდა ქართვე-

უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის წინადადებით 2008 წლის 27 თვისს წმინდა სინოდმა 1795 წლის კრწანისის ომში მომწუდარი 300 არაგველი წმინდა მოწამებელ შერაცხა. ხატმწერი შოთა ცინცაძე

ლებს. გმირულად, სიმღერით შეაკვდა მტერს თეატრის დასი მაჩაბელას ხელმძღვანელობით. განადგურდა არტილერიაც, მეზობლებიდან ცოტა თუ გადაურჩა სიკვდილს. გიორგი გურამიშვილის რაზმის არტილერისტები სიცოცხლის ფასად არ დაემორჩილნენ სპარსელებს. ერეკლეს ერთგული ორასი თათარი განსაკუთრებული სისასტიკით დახოცა მტერმა. თბილისის დამცველთა სისხლით იყო მიწა მორწყული, თუმცა იმ მიდამოში 13 ათასი სპარსელი მეზობლის სისხლიც დაიღვრა.

მოსალამოდ, კრწანისის ველზე შემოსული 20 ათასზე მეტი სპარსელი უკვე დაუბრკოლებლად მოიწვედა თბილისისკენ, დანარჩენები კი მთებიდან არტყამდნენ ალყას ქართველებს.

ერეკლე თითქმის ერთ საათს აკავებდა მტერს მესამე სანგართან, მერე ბრძოლით მეოთხე სანგარისკენ გადაინაცვლა (დაახლოებით იქ, სადაც ახლა სამასი არაგველის მემორიალია) და აქედან ფეხის მოცვლას ცოცხალი თავით არ აპირებდა. ვახტანგ და იოანე ბატონიშვილებმა ალყა გაარღვიეს და ერეკ-

ლეს გადასარჩენად გამოეშურნენ. ის იყო, უნდა შეეპყროთ ერეკლე, რომ იოანე ბატონიშვილმა „აღმატებულით და საკვირველითა გულოვნებითა და სიმხვევით“, ერეკლეს გარშემო მგლის ხროვასავით შესული სპარსელები „უკან აქცივნა და განარინა ხელთაგან მათთაგან მეფე“. ერთგული თანამებრძოლები გარს შემოერთებენ ერეკლეს და თანდათან უკან დახევა დაიწვეს. ძალით გააყვადათ ის ბრძოლის ველიდან. დამარცხებას მტრისთვის თავის შეკვლა ერჩივნა ღირსეულ მეფეს.

ერეკლე თბილისში შემოვიდა, მას სამასამდე სისხლში ამოსვრილი თანამებრძოლი შემოჰყვა. ამ დროს ერთხელ კიდევ დაიქუხა ნარიყალას ბურჯებიდან ზარბაზნებმა. ციხისთავი, სომეხი ალალუა, ყუმბარებს აყრიდა მტერს და ერეკლეს თბილისიდან გასვლას უადვილებდა, მაგრამ არტილერისტთა ეს რაზმიც მალე განადგურდა.

ერეკლე ავღანების ხიდით ტოვებდა თბილისს. აქ მან კიდევ ერთხელ იმიშვლა ხმალი და ბრძოლის ველისკენ ცხენი შემოაბრუნა, მაგრამ გვერდით მყოფნი გარს შემოერთებენ და ძალით წაიყვანეს მეფე. მისი მცირე, 150-კაციანი რაზმი საგურამოს მიმართულებით დაიძრა. იქ შეისვენეს, მეორე დამე დღეშეთში გაათიეს და მესამე დღეს ავიდნენ ანანურში, სადაც მეფეს ოჯახის წევრები და ახლობლები ელოდნენ. არც ერთ ოჯახის წევრს მეფის ღალატი გულში არ გაუვლია. ერეკლე მეორე დღესვე საზავო თუ საომარი მოქმედების გეგმის შემუშავებას შეუდგა.

თბილისი შემოჭრილმა სპარსელებმა დაუნდობლად და სასტიკად ააოხრეს, გადაწვეს, გაანადგურეს ქალაქი და მისი შემოგარენი. 20 სექტემბერს ალა-მაჰმად ხანმა საქართველო დატოვა, ათასობით ტყვე წაიყვანა და სპარსეთის გზას გაუდგა.

ამ ომის გამომწვევე თუ დამარცხების მიზეზებზე საუბარი შორს წავიყვანს, ასევე შეუძლებელია აღწერო ბრძოლის მიმდინარეობის ყველა დეტალი.

მართალია, ქართველები სასტიკად დამარცხდნენ, მაგრამ ქვეყანა საბოლოოდ წელში არ გატეხილა, ქართლ-კახეთს კიდევ შერჩენოდა სიცოცხლის უნარი. არც ალა-მაჰმად ხანი გამოიყურებოდა გამარჯვებულად, მან დიდი ზარალი განიცადა, ვერც საქართველო დააჩოქა, ქართველთა მეფე ვერ შეიპყრო და ვერ შეისრულა თავისი დიდი ხნის სურვილი.

თეიმურაზ პატრიარქი

ისტორიის საიდუმლოებებით მოცული ყველაზე საინტერესო ფაქტები!

თვეში ერთხელ „ხვირის პალიტრასთან“ ერთად

წიგნების ახალი სერია
10 ზოგად

ბაიბე, რის შესახებ ღუმს ისტორია! მხოლოდ ის, რაც ბაღებს შეჰითხვას...

წიგნის სპეციალური ფასი
9 ლარი
გაზეთთან ერთად
10 ლარი

17-დან
24 საქტემბრამდე

შემდეგ წიგნები:

მოლის ქანდაკებები

შეისწავლე კასოვარიოვის ისტორიის უღიღესი საიდუმლოებანი!

ნოე ხამიშვილის მედივი ომი ნითიანი ჭიხის ნიწყალბეა

**ქართველმა მემშვიკმა
ჭიდაობისას სტალინი
ისე დაანარცხა მიწაზე,
რომ აღბომა გაუქმელდა**

ნოე რამიშვილი

ნოე რამიშვილის, გამორჩეული პოლიტიკური მოღვაწისა და პიროვნების შესახებ თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში ძალიან მწირი ინფორმაცია მოიპოვება. მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა განუყრელად უკავშირდება ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლას. არსებული მასალების შესწავლა ცხადყოფს, რომ ნოე რამიშვილის ბრძოლა ქართული ინტერესების დაცვისთვის სრულად გამოვლინდა მის ძლიერ ანტიბოლშევიკურ საქმიანობაში, როგორც საქართველოში, ისე ემიგრაციაში ცხოვრების დროსაც.

ნოე რამიშვილი 1900-იანი წლებიდან აქტიურად ჩაება პოლიტიკურ პროცესებში და თავიდანვე განსაკუთრებული სიმპათიით სარგებლობდა არა მარტო საქართველოს, არამედ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ წრეებშიც. რამიშვილი პირადად იცნობდა რუსეთის როგორც მენშევიკების, ისე ბოლშევიკების ლიდერებს, ამ უკანასკნელებთან კი, უკვე 1903 წლიდან შეურიგებელი იდეური დაპირისპირებაც ჰქონდა.

ბოლშევიკური რეჟიმის მთელი 70-წლიანი ბატონობის პერიოდში, რამე სახით ნოე რამიშვილის სახელის დადებითად ხსენება ყოველად შეუძლებელი იყო. მაშინ ნებისმიერი ქართველი კომუნისტისთვის იგი აღიქმებოდა როგორც კომუნისტთა წინააღმდეგ მებრძოლი, დაუძინებელი მტერი და, ამასთან ერთად, ბოლშევიზმის აქტიურ მტრებს შორის ყველაზე გამჭრიახი, ჭკვიანი და შეურიგებელი მო-

წინააღმდეგე. ამიტომ იყო, რომ ბოლშევიკებს რამიშვილი განსაკუთრებულად სძულდათ და კიდევაც ეშინოდათ მისი.

რუსმა ბოლშევიკთა ლიდერებმა ქართველ ბოლშევიკებს მოსკოვიდან მოწერილობაც გამოუგზავნეს: არ გაიკაროთ სიახლოვეს ნოე რამიშვილი და მისი მომხრეებიო და ეს მაშინ, როდესაც ლენინის დეპეშა ორჯონიკიძისადმი ამბობდა, რომ: „Держите связь с меньшевиками типа Жордания“. განსაკუთრებული ენერგიით დაიწყო ბრძოლა ნოე რამიშვილმა ბოლშევიკების წინააღმდეგ უკვე 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ.

როგორც ჩანს, ნოე რამიშვილის ანტი-ბოლშევიკური პოლიტიკა სრულებით არ შეესაბამებოდა ნოე ჟორდანის პოლიტიკურ მისწრაფებებსა და შეხედულებებს, რაც ხშირად მათი დაპირისპირების მიზეზი ხდებოდა. ხშირი იყო ფაქტები, როცა ნოე რამიშვილის

მიერ დაპატიმრებული, ხოლო ჟორდანიას მითითებით გათავისუფლებული ბოლშევიკები, ჟორდანიას კაბინეტიდან ღიმილით გამოსული, სიამაყით აცხადებდნენ, — ჩვენ ნოე ჟორდანიამ გაგვათავისუფლა, როცა პირობა მივეცით, რომ ბოლშევიკები არავითარ წინააღმდეგობას არ გაგიწევთო. მაგრამ, რა თქმა უნდა, პირობა პირობად რჩებოდა.

ჟორდანიასგან განსხვავებით, განსაკუთრებულად მტრული დამოკიდებულება ჰქონდათ ბოლშევიკებს ნოე რამიშვილისადმი, რასაც, რა თქმა უნდა, ამ უკანასკნელის ძლიერი ანტიბოლშევიკური განწყობა განაპირობებდა. ბოლშევიკების დამოკიდებულებაზე რამიშვილისადმი საინტერესო ცნობას გვაწვდის გერონტი ქიქოძე თავის მოგონებებში, სადაც ის წერს: „...საქართველოს გასაბჭოების მეორე დღეს, მე, მიხაკო წერეთელი (ანარქისტი), გიგო ნათაძე (სოციალისტ-რევოლუციონერი) და თედო ღლონტი (ფედერალისტი) მთავრობის სასახლეში შევედი და თავდაპირველად ფილიპე მახარაძე ვინახულეთ, ხოლო შემდეგ მამია ორახელაშვილი და შალვა ელიაშვილი... ფილიპე მახარაძემ გვითხრა, ნოე ჟორდანიას ურჩიეთ, ჯარსა და გვარდიას იარაღი დააყრევინოს, ხოლო თვითონ საბჭოთა საქართველოში დარჩესო. რაც შეეხება ნოე რამიშვილს, მას გარანტიას ვერ მივცემთ, რომ თუ ხელში ჩაგვყვარდა, არ დაუსჯითო“.

ნოე რამიშვილისადმი მტრული დამოკი-

დებულება ჰქონდა სტალინსაც, რომელთა შორის დაპირისპირებაც, ჯერ კიდევ 1900-იანი წლების დასაწყისიდან გაჩნდა. საქმე ის არის, რომ რევოლუციამდე საქართველოში სოციალ-დემოკრატიის ორივე ფრაქციას შორის საჯარო პოლიტიკური დისკუსიები ხშირად იმართებოდა. რამიშვილსა და სტალინს ამ დისკუსიებზე, როგორც ოპონენტებს, ორჯერ მოუხდათ დაპირისპირება და სწორედ ამ დისკუსიებთან დაკავშირებით ჰქონდა სტალინს, როგორც ჩანს, ნოე რამიშვილთან „პირადი ანგარიში“.

1907 წლის შემდეგ, როდესაც ქართველ ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორის საბოლოო გათიშვა მოხდა, საქართველოში ასეთი დისკუსიები ხშირად ეწყობოდა. მანამდე ისინი ფორმალურად ერთ ორგანიზაციად გამოდიოდნენ, მაგრამ, ფაქტობრივად, არასოდეს ჰქონიათ ნამდვილი ერთიანობა.

დისკუსიები ხშირად იმართებოდა კუკიის, პეტრე-პავლეს, ვერის ახალ სასაფლაოზე, რადგან ეს ხელსაყრელი იყო კონსპირაციის თვალსაზრისით. თუ პოლიციას ვინმე გამცემი შეატყობინებდა, ადვილი იყო საქმის ისე წარმოდგენა, თითქოს შეკრებილნი იყვნენ ვინმეს პანაშვიდზე. მიუხედავად ამისა, დისკუსიათა ორგანიზატორები შორიახლოს მაინც აყენებდნენ თავიანთ ხალხს, რომლებიც საშიშროების მოახლოების შემთხვევაში მაშინვე ატყობინებდნენ დისკუსიის მო-

სტალინი
და
ლენინი

სტალინი. 1902 წ.

ნაწილებს. დისკუსიებში, რა თქმა უნდა, როგორც ბოლშევიკთა, ისე მენშევიკთა ფრაქციებს თავიანთი რჩეული წარმომადგენლები გამოჰყავდათ ხოლმე.

რამიშვილისა და სტალინის დაპირისპირებაც სწორედ ამ დისკუსიებიდან იღებს სათავეს. ისინი ერთმანეთს პირველად დაუპირისპირდნენ გურიაში (სოფელ ხიდისთავში) გამართულ დისკუსიაზე, მეორედ კი ჭიათურაში (სოფელ პერევისასში). ეს ის პერიოდი იყო, როდესაც იურიევის უნივერსიტეტიდან გამორიცხვის შემდეგ რამიშვილმა გერმანიაში განაგრძო სწავლა, როგორც დავით სარაჯიშვილის სტიპენდიანტმა. ამიტომ იგი მხოლოდ ზაფხულობით ჩამოსვლისას ებმებოდა პარტიულ მუშაობაში. ორივე ეს შეხვედრა სტალინის სასტიკი დამარცხებით დამთავრებულა. განსაკუთრებული დაპირისპირება ჰქონიათ მათ მეორე შეხვედრისას. აი, როგორ აღწერს ამ ამბავს ქართველი ემიგრანტი შალვა ბერიშვილი: „პერევისაში დისკუსიის დამთავრების შემდეგ, ტყეში დიდი სუფრა ყოფილა გაშლილი. სუფრასთან შემოსხდომის წინ სტალინი მისულა ნოე რამიშვილთან და ხმაშემა, ყველას გასაგონად უთქვამს: — აბა, დამეჭიდე, თუ ვაჟკაცი ხარო. ყველა სმენად გადაქცეულა... — როგორ, მე დაგეჭიდო? — გაკვირვებით უკითხავს ნოე რამიშვილს. — დიახ, დიახ, თქვენ! — უპასუხნია სტალინს. ნოე რამიშვილი შეძრწუნებულა, პიჯაკი გაუხდია, ხეზე გადაუკიდია.

ამის შემდეგ ნოე რამიშვილს თვალის დახამხამებაში წამოუკიდნია სტალინი და ისე დაუნარცხებია მიწაზე, რომ მას ადგომა გასძინებია (სხვებს წამოუყენებიათ და ისე მიუყვანიათ სუფრასთან)“.

ერთი შეხედვით ეს სახუმარო ამბავი, როგორც ჩანს, სულაც არ იყო სახუმარო სტალინისთვის, რომელიც ავადმყოფური შურისძიების გრძნობით უხვად იყო „დაჯილდოებული“. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ რამიშვილის მოშორებით სტალინიც ისევე ყოფილიყო დაინტერესებული, როგორც სხვა ქართველი და რუსი ბოლშევიკთა ლიდერები.

ნოე რამიშვილთან „პირადი ანგარიშსწორება“ ჰქონდა ლავრენტი ბერიასაც, რომელიც რამიშვილმა ჯერ კიდევ 1920 წელს დააპატიმრა საქართველოში საბჭოთა აგენტურული საქმიანობის გამო, ხოლო შემდეგ აზერბაიჯანში გადაასახლა.

ნოე რამიშვილი საქართველოს მტრებისა და მოღალატეებისადმი დაუნდობელი იყო. ამიტომაც ასეთი დამნაშავეებისთვის რამიშვილის მიერ დანიშნული ბრალმდებელი სამხედრო ტრიბუნალზე, როგორც წესი, ყოველთვის სასჯელის უმაღლეს ზომას ითხოვდა. როდესაც ნოე რამიშვილის მიერ წარდგენილ ბრალდებათა საფუძველზე ტრიბუნალს ბოლშევიკი ჯაშუშისთვის სასჯელის უმაღლესი ზომა გამოჰქონდა, არაიშვიათად საქმეში ერეოდა ნოე ჟორდანიას, რომელიც სახელმწიფოს მეთაურის პრეროგატივის საფუძველზე სასჯელს უცვლიდა ჩავარდნილ ბოლშევიკს საბჭოთა რუსეთში გადასახლებით, რაც ნოე რამიშვილის გაღიზიანებას იწვევდა.

ნოე რამიშვილის რისხვას ვერც ქართველ ბოლშევიკთა ლიდერი ფილიპე მახარაძე გადაურჩა, რომელიც ნოეს აზრით, დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ მიმართულ ძირგამომთხრელ საქმიანობაში ნომერი პირველი პერსონა იყო. მან რამდენჯერმე სთხოვა ნოე ჟორდანიას ფილიპეს დაპატიმრებაზე სანქცია, მაგრამ ყოველთვის უარი მიიღო. საქმე ის არის, რომ ფილიპე მახარაძე ჟორდანიას ბავშვობის მეგობარი იყო, სემინარიიდან თანაკურსელები იყვნენ. ცნობილია ისიც, რომ ნოე ჟორდანიას ცდილობდა გადმობირებას თუ არა, ფილიპეს განეიტრალებას მინც. სწორედ ამ მიზნით, ჟორდანიამ მახარაძეს კარგ ხელფასიანი თანამდებობაც კი მისცა თბილისის მუნიციპალიტეტში. რამიშვილიც იძულებული იყო დაეთმო, მაგრამ როცა 1920 წელს ნოე

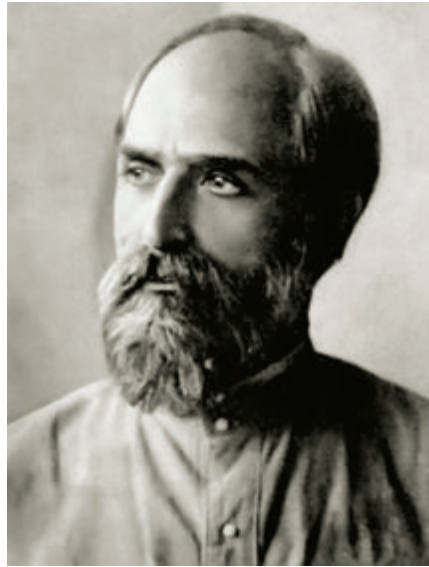
რამიშვილმა გაიგო, რომ მოსკოვში ერთ-ერთი ვიზიტის დროს მახარაძემ ლენინს ჩაუტანა სიყალბეზე აგებული პასკვილი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შინაური ვითარების შესახებ (ცხადია, ამ გაყალბებული მოხსენებით ფილიპე ესწრაფოდა საბჭოთა რუსეთის პროოცირებას საქართველოს შინაურ საქმეებში ჩარევისთვის), ნოე რამიშვილის მოთმინების ფიალა აივსო. მას ნოე ჟორდანიასთვის აღარ უთხოვია ნება, ისე დააპატიმრა ფილიპე მახარაძე. როდესაც ჟორდანიას გაუგია ფილიპეს დაპატიმრების ამბავი, უთქვამს, — იყოს ისე, როგორც ნოე რამიშვილს უნდაო.

საყურადღებოა ისიც, რომ რამიშვილს, გარდა ბოლშევიკური საქმიანობისა, სხვა ინტერესებიც ამოძრავებდა მახარაძისადმი, კერძოდ, ის, რომ მას მახარაძე მიაჩნდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზატორად.

სწორედ ფილიპე მახარაძის დაპატიმრების შემდეგ დაიწყო ნოე რამიშვილმა ილიას მკვლელობის გამოძიების პროცესი. რამიშვილი მიიჩნევდა, რომ ეს გარემოება საბოლოოდ გაუტეხდა სახელს ქართველ ბოლშევიკებს საქართველოში. გამოძიება ყველა მიმართულებით ენერგიულად წარიმართა, რადგან იგი უშუალოდ შინაგან საქმეთა მინისტრის კონტროლზე იყო აყვანილი.

ქართველ ბოლშევიკთა ერთმა ჯგუფმა პროცესის ჩაშლის მიზნით განიზრახა ფილიპე მახარაძის გაქცევის მოწყობა მეტეხის ციხიდან. შეთქმულებმა ამ მიზნით გადაწყვიტეს ციხის უფროსის მოსყიდვა. ციხის უფროსს, რომელიც იმავდროულად, ჟორდანიას ძველი ნაცნობი იყო, საქმის ვითარება შეეტყობინებინა მისთვის. ჟორდანიას ციხის უფროსისთვის უთქვამს: „ძალიან კარგი შესაძლებლობაა ხელი გავითავისუფლოთ მახარაძისგან, რადგან მისი გასამართლება ლენინთან კონფლიქტს გვიქადის. გადაეცი მახარაძეს და მის მშაკაცებს და საქმე ისე მოაჩვენე, რომ მათ იგი გააქციეს, რაშიც მათ თითქოს შენ ეხმარებოდი. მანქანას გამოგიგზავნი, ჩასვი მასთან ერთად მისი მშაკაცი და ვლადიკავკაზში გაგზავნე სასწრაფოდ ისე, რომ ნოე რამიშვილმა დრომდის არაფერი გაიგოს და შემდეგ, როგორც ბოლშევიკების ჩაწყობილი, ისე მოხსენდესო“.

ცხადია, ისეთი ჭკვიანი და გამოცდილი პოლიტიკოსი, როგორც ნოე რამიშვილი იყო, არ შეიძლება თავიდანვე ვერ მიმხვდარიყო

ფილიპე მახარაძე

საქმის ნამდვილ ვითარებას, მაგრამ რაღას იზამდა.

ნოე ჟორდანიას მიაჩნდა, რომ ილიას მკვლელობის სასამართლო პროცესზე გამოტანის დრო არახელსაყრელი იყო საქართველოსთვის, რადგან, ეს-ესაა დავდეთ ხელშეკრულება რუსეთთან, ჩვენ კი ვასამართლებთ

ნოე ჟორდანიას

საქართველოს პარლამენტის სხდომა. მარჯვნივ, ლოჯიაში სხედან მთავრობის წევრები, მათ შორის, ნოე რამიშვილი

საქართველოს კომპარტიის ლიდერს, რითაც საბჭოთა რუსეთს ვაძლევთ პროტესტის საბაბსო, — ამბობდა ჟორდანია.

აღნიშნული ფაქტებიდან ნათლად ჩანს, როდენ ძლიერ მოწინააღმდეგე ჰყავდათ ბოლშევიკებს საქართველოში ნოე რამიშვილის სახით. ამიტომაც იყო, რომ ისინი განსაკუთრებულად ცდილობდნენ შეუმჩნეველი დარჩენილიყვნენ რამიშვილისთვის, რათა ხელში არ ჩაჟარდნოდნენ მის „განსაკუთრებულ რაზმს“.

ბოლშევიკების წინააღმდეგ აქტიურ პოლიტიკურ საქმიანობას ეწეოდა რამიშვილი ემიგრაციაშიც, სადაც 1922 წელს მისივე ძალისხმევით მოხერხდა ერთიანი ანტიბოლშევიკური ფრონტის შექმნა.

ემიგრაციაში ნოე რამიშვილი აქტიურად აქვეყნებს პოლიტიკური ხასიათის წერილებს, სტატიებს, გამოსცემს წიგნებს (მაგალითად, 1924 წელს მან პარიზში გამოსცა თავისი პირველი ნამუშევარი „საქართველო და რუსეთი“; 1930 წელს, გარდაცვალებამდე რამდენიმე დღით ადრე კი დაასრულა მუშაობა მეორე წიგნზე „დემოკრატიული სოციალიზმი“), რომლებშიც სასტიკად არის უარყოფილი ბოლშევიკური იდეოლოგია და დაგმობილია საბჭოთა რუსეთის ინტერესები კავკასიისა და, კერძოდ, საქართველოსადმი. ქვემოთ მოიყვან რამდენიმე ამონარიდს მისი ნამუშევრე-

ბიდან, რომლებიც ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის ბოლშევიკებისადმი რამიშვილის დამოკიდებულებაზე:

„ბოლშევიზმი სოციალიზმისგან კიდევ უფრო შორს დგას, ვინემ ეს იყო ანარქიზმი... ბოლშევიზმი სოციალიზმთან ვერ მორიგდება, ერთი სხვაა, მეორე სხვაა, შუაში უდევს დიდი ზღვარი“.

„...რუსული კომუნისში უტოპიაა, თანამედროვე კულტურასთან და კაცობრიობის განვითარებასთან მას საერთო არაფერი აქვს და მხოლოდ მის დამონებას ემსახურება“.

„ბოლშევიზმი და ფაშიზმი მსოფლიო ომით გამოწვეული არეუ-დარეუით სულდგმულობს. მათი სტიქია ანარქიაა... ბოლშევიზმმა ხელი შეუწყო ფაშიზმის წარმოშობა-განვითარებას, ხოლო უკანასკნელი ახალ ნიადაგს უმზადებს კომუნისმს. ძალდატანება და ტერორი — ასეთია მათი საერთო გზა“. ფაქტია, რომ მისი ასეთი რადიკალურად უარყოფითი დამოკიდებულება საბჭოთა იმპერიისადმი ბოლშევიკთა ძლიერ გაღიზიანებას იწვევდა.

ნოე რამიშვილის 30-წლიან პოლიტიკურ მოღვაწეობას ჰქონდა ლოგიკური დასასრული, პარტიულ კრებაზე მიმავალი, 1930 წლის 7 დეკემბერს პარიზში, იტალიის მოედანზე იგი ქართველმა ემიგრანტმა, საბჭოთა ხელისუფლების აგენტმა პარმენ ჭანუყვაძემ მოკლა.

თაგარ სილაგონიძე

ბრიგოლ ბაკურიანის ქე ბიზანტიის დიდი ღობესტიკოსი

ბიზანტიის იმპერია შუა საუკუნეების საკმაოდ დიდ მონაკვეთში „სუპერსაზღვმწიფო“ იყო. იგი დასავლურ და აღმოსავლურ ცივილიზაციებს შორის ერთგვარი ხიდის როლს ასრულებდა. ვეროპისა და მახლობელი აზიის ხალხთა ისტორიაში ცოტა თუა ისეთი ერი, რომლის ცხოვრებაში ბიზანტიას, მის კულტურას გამორჩეული როლი არ შეესრულებინოს. ბიზანტიას თავისი არსებობის განმავლობაში მჭიდრო კავშირუროთიერთობა ჰქონდა საქართველოსთანაც.

გრიგოლ და აბას ბაკურიანისძეგები. პეტრიწონის საძვალის მხატვრობა (XIV ს.)

ბიზანტიისთვის XI საუკუნე გამორჩეული ეპოქაა. მან ამ საუკუნის პირველ ნახევარში პოლიტიკური ძლიერების ზენიტს მიაღწია. დაიმორჩილა და თავის საზღვრებში მოაქცია ბულგარეთის სამეფო, ზედიზედ დაიკავა ტარონი (966 წ.), იმერტაოს (1001 წ.), ვასპურაკანის (1021 წ.) სამეფოები. ამავე პერიოდში მოაშადა ანისის სამეფოს დაპყრობის საფუძველი. თავისი პოლიტიკის გასაგრძელებლად ერთმანეთს უხამებდა ფარულ და ღია დიპლომატიას, სამხედრო ძალის დემონსტრაციას და რაც ყველაზე საინტერესოა, იურიდიულ გარიგებებს. გამორჩეულად ნიჭიერი უნდა ყოფილიყო კაცი, ვინც ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის ეს მიმართულება ჩამოაყალიბა. ამ მიმართულების არსი ასეთი გახლდათ: ბიზანტიის წინააღმდეგ გამოსულ ამა თუ იმ ქვეყნის ხელმწიფეს იმპერატორი დიდსულაონად აპატიებდა დანაშაულს მხოლოდ იმ პირობით, თუ იგი გარდაცვალების შემდეგ თავის სამეფოს ანდერძით დაუტოვებდა ბიზანტიას. აქ ერთი შეხედვით დიდი ტრაგედია არ ჩანდა და ყველა ცდილობდა, იმპერატორისგან კარს მომდგარი რისხვა აეცილებინა. მომავალში რა იქნებოდა, ნაკლებად ფიქრობდნენ. ბიზანტია

კი სხვა ქვეყნის დაპყრობის იურიდიულ საფუძველს ქმნიდა. ასე ჩაივლო ხელში სომხური სამეფოების უმეტესი ნაწილი, ასეთივე ხერხით დაიკავა ბასილ II-მ იმერტაოს ქართველთა სამეფო. 987-989 წლებში ბიზანტიის მხედართმთავარმა ბარდა ფოკამ ხელისუფლების ხელში ჩაგდება მოინდომა და აჯანყდა. მას მხარი დაუჭირა ქართველმა მეფემ დავით III კურაპალატმა. ბასილ II-მ დაამარცხა ბარდა ფოკა და მისი მომხრეების დასჯაც გადაწყვიტა, მათ შორის დავით III-ისა. ქართველთა მეფემ კი ბიზანტიის აგრესიის თავიდან ასაცილებლად ბასილს პირობა მისცა, გარდაცვალების შემდეგ თავისი სამეფო მისთვის დაეტოვებინა. 1001 წელს დავით III გარდაიცვალა. ბასილმა ქართველებს პირობის შესრულება მოსთხოვა და დიდი ლაშქრით შევიდა იმერტაოში. აქ საქმეების მოგვარების შემდეგ ქართველ აზნაურებს მძევლები ჩამოართვა, ზოლო დიდგვაროვნების ნაწილი თან წაიყვანა, მათ შორის ბაკურიანი და ძმები — ფეცდატი და ფერსი. საუკუნეების განმავლობაში ბედისწერას ბევრი ქართველი მოუშორებია დელასამშობ-

ბიზანტიის იმპერატორი ბასილი II

დავით III კურაპალატი, ოშკის ბარელიეფი

ლოსთვის. ბევრი მათგანის თანამდევნი იყო გაჭირვება, ტანჯვა-წამება, უსახელო სიკვდილი. მხოლოდ ცოტას თუ გაუმართლა, მაგრამ ისინიც მწვავედ განიცდიდნენ საკუთარი მიწისგან მოწყვეტას.

ბიზანტიამ გადასახლებულ ტაოელ ქართველებს და მათ შთამომავლებსაც ძალიან გაუჭირდათ უცხოეთში. ალბათ ამიტომ ზოგმა, როგორც კი საშუალება მიეცა, სამშობლოს მოაშურა. დარჩენილები ბიზანტიის სამსახურში ჩადგნენ. ერთი ამათგანი იყო გრიგოლ ბაკურიანის ძე.

ეს ის გრიგოლია, რომლის მამა ბაკურიანი, მეცნიერთა აზრით, ბასილ II-მ საქართველოდან წამოიყვანა. ბაკურიანის გარდაცვალების შემდეგ გრიგოლის დედა გაჭირვებაში აიძულა, ნაწილი ქონებისა გაეყიდა, ნაწილი კი ქალიშვილებისთვის გადაეცა მზითვად. გრიგოლსა და მის ძმას აბაზს კი თითქმის არაფერი შერჩათ. ძმები იმპერიის სამსახურში ჩადგნენ და მალე დიდ წარმატებას მიაღწიეს. გრიგოლი აქტიურად მონაწილეობდა იმპერიის სამხედრო ექსპედიციებში და კარგი მეომრისა და მხედართმთავრის სახელი დაიმკვიდრა.

გრიგოლ ბაკურიანის ძეს XI საუკუნის 60-იანი წლების დამდეგს უკვე საკმაოდ დიდი თანამდებობა ეჭირა. დაახლოებით 1064 წლისთვის იბერიის თემში მოღვაწეობს, მონაწილეობს თურქ-სელჩუკთა მიერ გარემოცული ანისის ციხე-ქალაქის დაცვაში. მართალია, ანისი დაეცა, მაგრამ იმპერატორს გრიგოლის ვაჟკაცობა სათანადოდ დაუფასებია და მალე იბერიის თემის მმართველად დაუნიშნაეს.

იბერიის თემი ანუ საკატეპანო იმპერიის აღმოსავლეთ პროვინციაში, საქართველოს მოსაზღვრედ შექმნილი ბიზანტიური სამხედრო-ადმინისტრაციული ერთეული იყო და ძირითადად მოიცავდა დავით III კურაპალატის მამულებს, რომლებიც ჯერ კიდევ 1001 წელს შეიერთა ბასილი II-მ. ამას გარდა, მასში შედიოდა ანისისა და კარის (ყარსის) სამეფოთა მიწა-წყალიც. იბერიის თემის მმართველის ანუ დუკას თანამდებობა იმპერიაში ერთობ საპატიო იყო.

გრიგოლ ბაკურიანის ძეს რთულ დროს მოუხდა იბერიის დუკად ყოფნა: ბიზანტიის აღმოსავლეთ საზღვრებში თურქ-სელჩუკები თარეშობდნენ, იბერიის თემსა და მის მიმდებარე ტერიტორიას მომთაბარე ოღუზები არბევდნენ. გრიგოლმა ერთხანს შეძლო იბერი-

ყარსის (კარის) ციხესიმაგრე

ის თემის შენარჩუნება, მაგრამ XI საუკუნის 70-იანი წლების შუა ხანებში თურქ-სელჩუკთა შემოსევებმა არნახული მასშტაბები შეიძინა. მტერი ბიზანტიის ცენტრალურ რაიონებს დაემუქრა. მომთაბარე ოღუზები კონსტანტინოპოლსაც კი მიუახლოვდნენ. იმპერატორმა გადაწყვიტა ამიერკავკასია დროებით დაეთმო, აქედან გაწვეული მეომრებით კი ცენტრალური პროვინციები გაემაგრებინა.

ამ დროს კონსტანტინოპოლში საიმპერატორო კარზე ქართველთა საკმაოდ დიდი პარტია არსებობდა. ისინი, უპირველესად, ბიზანტიის დედოფლის, ქართველი მართა-მარიამის გარშემო იყვნენ თავმოყრილი. საფიქრებელია, რომ ამ დაჯგუფებას მიეკუთვნებოდა გრიგოლ ბაკურიანის ძეც. პოლიტიკურმა ვითარებამ და საქართველოს სამეფო ოჯახთან ახლო ნათესაობამ იმპერატორს უბიძგა, იბერიის თემში შემავალი ციხეები საქართველოს მეფისთვის, გიორგი II-ისთვის გადაეცა. ამ გადაწყვეტილების მიღებაში დედოფლის გარშემო დაჯგუფებულ ქართველთა დასსაც უნდა შეესრულებინა საგრძნობი როლი. საბოლოოდ ეს საქმე იმპერატორმა გრიგოლს მიანდო. გიორგი II და გრიგოლი ბანაში შეხვდნენ ერთმანეთს. მათი შეხვედრისას გაფორმდა ხელშეკრულება, რომლის პირობით, საქართველოს დაუთმეს კარის (ყარსის) ციხე-ქა-

ლაქი და მისი მიმდებარე ტერიტორია. ასევე ქართველთა ხელში გადავიდა სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ბიზანტიელთა გამგებლობაში მყოფი ციხეები. ეს იყო საქართველოს საგარეო პოლიტიკის საგრძნობი წარმატება. სიმბოლურია, რომ ეს საქმე სწორედ გრიგოლ ბაკურიანის ძის ხელით განხორციელდა.

აღმოსავლეთში თურქ-სელჩუკთა გაბატონების შემდეგ იბერიის საკატეპანო გაუქმდა. გრიგოლმა მოღვაწეობა ბიზანტიის დასავლეთ ნაწილში — ბალკანეთში განაგრძო.

1081 წელს ალექსი კომნენოსმა აჯანყება მოაწყო. იმპერატორი ნიკიფორე III ტახტიდან ჩამოაგდო და თავი იმპერატორად გამოაცხადა. ამიერიდან ბიზანტიის სათავეში თითქმის ერთი საუკუნე კომნენოსთა საგვარეულო იდგა. ეს გადატრიალება კონსტანტინოპოლში არსებულ ქართველთა ხელდებით განხორციელდა. შეთქმულებას ფარულად ხელმძღვანელობდა მარიამ დედოფალი. ალექსი კომნენოსის მხარში ედგა და მასთან ერთად იბრძოდა გრიგოლ ბაკურიანის ძეც. ჩვენამდე მოღწეულია აჯანყებამდე გამართული მათი საუბრის ტექსტი. ამ საუბრიდან ნათლად ჩანს, რომ გრიგოლ ბაკურიანის ძე არათუ დიდი მხედართმთავარი, მოხერხებული პოლიტიკოსიც იყო. ალექსი კომნენოსის ქალიშვილის, ანა კომნე-

ბიზანტიის იმპერატორი ნიკეფორე III

ნოსის მონათხრობით, როცა ალექსიმ აჯანყება გადაწყვიტა, ლამის პირველი დარაჯობისას მივიდა გრიგოლ ბაკურიანის ძესთან და „უამბო მას ყველაფერი... იმან (ე.ი. გრიგოლმა) ყოველივე ეს მოისმინა და მიხვდა, რომ ამგვარ შემთხვევაში დაყოვნება დაუშვებელია, რომ საჭიროა ახლავე შეუდგნენ ამ კეთილშობილურ საქმეს და უთხრა: — თუ ხვალ, დილით ადრე, აქედან გახვალ, მეც გამოგყვები და თავგამოდებით დაგიცავ, თუ მომავლისთვის გადასდებ შენი განზრახვის აღსრულებას, იცოდე, მე თვითონ დაუყოვნებლივ მივალ შეფეს-

თან და ვუამბობ შენსა და შენი თანამზრახველების შესახებ“.

გრიგოლის განზრახვა აბსოლუტურად გასაგებია. მას სურდა კომნენოსი აეჩქარებინა, ვინაიდან, როგორც გამოცდილმა სარდალმა, შესანიშნავად იცოდა, რომ გადაადგება მხოლოდ აუნებდა დაწყებულ საქმეს და ჩანაფიქრს ჩაშლიდა. შეთქმულება განხორციელდა. სამპერატორო ტახტი ალექსი I-მა კომნენოსმა დაიკავა, გრიგოლ ბაკურიანის ძე კი დასავლეთ ჯარების სარდალი ანუ დასავლეთის დიდი დომესტიკოსი გახდა. ამავე დროს იმპერატორმა მას ბიზანტიის უდიდესი სამოხელეო ტიტული — სეკსტოსობა უბოძა. იმპერიის სამხედრო იერარქიაში კი იმპერატორის შემდეგ დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ჯარების სარდლები იდგნენ. XI საუკუნის მიწურულს დასავლეთის დიდი დომესტიკოსი განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა ქვეყნის ცხოვრებაში. არც ის იყო შემთხვევითი, რომ მცირე ხნით ადრე ეს საპატიო თანამდებობა სწორედ ალექსი კომნენოსის ეჭირა, გაიმპერატორების შემდეგ კი იგი გრიგოლს გადასცა.

XI საუკუნის 80-იანი წლებიდან ბიზანტიის დასავლეთ საზღვრებთან გახშირდა პაჭანიკებისა და ყივჩაღების თავდასხმები. გრიგოლი თავდაუზოგავად ებრძოდა მტერს. 1081-1083 წლების შუალედში ერთ-ერთი ბრძოლისას ტყვედაც ჩაუგდიათ ყივჩაღებს, მაგრამ ალექსი კომნენოსის დიდ საფასურად გამოუხსნია.

იმპერატორი უდიდეს პატივს მიაგებდა გრიგოლს და მას დამოუკიდებლად მოქმედების უფლებასაც კი აძლევდა.

1086 წელს ალექსი I-მა გრიგოლს მომთაბარე სკვითების წინააღმდეგ გალაშქრება დაავალა. გრიგოლმა გადამწყვეტი ბრძოლის წინ საგანგებოდ განალაგა თავისი ჯარი. შუა ბრძოლისას მოულოდნელად ცხენმა გაიტაცა,

მუხას დაეჯახა და იქვე დალია სული. ეს იყო დიდი ტრაგედია ბიზანტიის იმპერიის ისტორიაში. ანა კომნენოსის სიტყვით, მამამისმა — იმპერატორმა ალექსი I-მა, დიდად განიცადა ეს ამბავი: „დაიტირა დაღუპულები, ყველანი ცალ-ცალკე და ერთად, ხოლო დომესტიკოსის სიკვდილის გამო განსაკუთრებით წუხდა და ცრემლს ღვრიდა, ვინაიდან ძალიან უყვარდა ეს კაცი ჯერ კიდევ მანამდე, ვიდრე მეფედ გამოაცხადებდნენ“.

ბიზანტიის იმპერიის დომესტიკოსი გრიგოლ ბაკურიანის ძე დიდი პატივით წამოასვენეს და მისსავე აშენებულ პეტრიწონის მონასტერში დაკრძალეს. საქართველოსგან შორს განისვენა ბიზანტიის დიდმა დომესტიკოსმა, თავისი დროის უდიდესმა სარდალმა და ქველმოქმედმა.

უცხოეთში მოღვაწე ქართველ პოლიტიკურ და სამხედრო მოღვაწეთა დასში გრიგოლ ბაკურიანის ძე გამორჩეულია ეროვნული თვითშეგნებით. მართალია, მთელი ცხოვრება ბიზანტიის სამსახურში გალია, მაგრამ ამას ოდნავადაც არ შეუსუსტებია მისი სიყვარული სამშობლოსადმი, ქართველებისადმი. ბიზანტიის დიდმა დომესტიკოსმა უზარმაზარი სიმდიდრე დააგროვა. უკვე ხანში შესულმა თავისი ქონებით იმპერიის ევროპულ ნაწილში, ბულგარეთის ტერიტორიაზე, პეტრიწონის საგანე აღაშენა. 1083 წელს ამ მონასტერს საგანგებო ტიპიკონი — წესდებაც განუწესა.

გრიგოლი ქართული სამხედრო ტრადიციების ერთგული გამგრძელებელი გახლდათ. ბიზანტიელი ისტორიკოსები საგანგებოდ აღნიშნავენ, რომ დიდმა დომესტიკოსმა უკეთ იცოდა ჯარის მომზადება, მისი დაწყობა ფალანგ-ფალანგ (საბრძოლო წყობა, ქვეითი ჯარის ერთმანეთთან მიჯრილი მწკრივები), მობრუნებული საბრძოლო წყობის მოფიქრება. გასაოცარია, მაგრამ გრიგოლს თავი უპირ-

ბიზანტიის იმპერატორი ალექსი I კომნენოსი

ველესად ქართველ მხედართმთავრად მიაჩნდა. ჩვენ „ქართველნი ვართ ნათესავით მხნენი და მხედრობით აღზრდილნი და მარადის ჭირვეულისა ცხოვრებას ჩუეულნი“, — საგანგებოდ აღნიშნავს იგი.

პეტრიწონის მონასტერიც გრიგოლმა მხოლოდ თავის თვისტომთათვის, ქართველთათვის ააგო. მართლაც საინტერესოა, რომ ბერძნებს, რომელთა გარემოში იზრდებოდა და რომელთა სახელმწიფოს ძლიერებისთვის იბრძოდა წლების განმავლობაში, საუანეში მოღვაწეობა ეკრძალებოდათ. გრიგოლი ტიპიკონ-

ანისის ციხე-ქალაქის პანორამა

პეტრიწონის მონასტერი (თანამედროვე ბულგარეთის ტერიტორიაზე)

ში საგანგებოდ აღნიშნავდა: „მე ვურჩევ ყველას ამ მონასტერში მყოფს და უმტკიცესი დადგენილებით ვაწესებ, რომ არასოდეს ჩემს მონასტერში ბერძენი ხუცესი ან მონაზონი არ იქნეს დამკვიდრებული გარდა ერთი მდივანისა, რომელმაც იცის წერა და რომელიც ხანდახან მთავრებთან გაგზავნის წერილს წინამძღვრისგან და მათთან გაგზავნილს უკან და-

იბრუნებს და მონასტრის საქმეებს წარმართავს“. ამ გადაწყვეტილებას გრიგოლი ამგვარად ხსნიდა: „ბერძნები მოძალადენი არიან, უპირონი და ანგარნი და მონასტერს რაიმე გაჭირვებას და ვნებას შეამთხვევენ ან ვინმე მოწინააღმდეგეს დააყენებენ ადგილზე, რომელიც შეეცდება იქ გაბატონდეს, ან მამასახლისობა თვითონ მიითვისოს, ან სხვა რაიმე დაწყვეტილი საბაბით მონასტერი მიიჩემოს, რაც ხშირად გვინახავს მათგან ჩადენილი ჩვენი ტომის გულუბრყვილობისა და გულმართლობის წყალობით“.

გრიგოლ და აბას ბაკურიანისძეების საძვალე პეტრიწონის მონასტერში

XI საუკუნიდან მოყოლებული, პეტრიწონის მონასტერი ქართველთა კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრი იყო. ამ საფანეში ბევრი სახელოვანი ქართველი მოღვაწეობდა. ამის ნათელსაყოფად იოანე პეტრიწის ხსენებაც საკმარისია. გრიგოლ ბაკურიანის ძე კი სამართავისოდ დარჩა ქართველი კაცის მქსიერებაში ჭეშმარიტ ქართველად, ვინც ბედუკულმართობამ სამშობლოს მოსწყვიტა და შორეულ ქვეყანაში გადააგდო, მაგრამ დიდებისა და სიმდიდრის მიუხედავად, ქართველი ხალხი არ დაივიწყა, თავისი მოღვაწეობის ყველაზე დიდი შედეგები მას უძღვნა, თავისი სამშობლოს აღმასვლაზე ზრუნავდა.

ჯაბა სამუშია

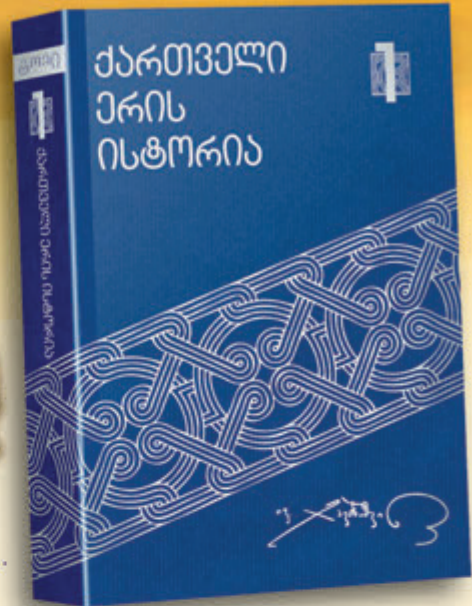

ივანე ჯავახიშვილის

„ქართველი ერის ისტორია“

5 ტომად

3 სექტემბრიდან
თვეში ერთხელ
„პირის პალიტრასთან“
ერთად

„...ყოველ განათლებულ ეროვნებისთვის...
საჭიროა იწოდეს თავისი წარსული...
უცყუარი, ფეშმარიტი ისტორია და არა
გაზვიადებული, ყაღბი.“

პირველად! 60 წლის შემდეგ!

სრული ვერსია

ნიმუხის საცხილური ფასი: **9 ლარი**

გაზაფხულზე ერთად: **10 ლარი**

„ქართველი ერის ისტორია“

ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომების სუტომეული

3 სექტემბრიდან — გავით „კვირის პალიტრის“ სიურპრიზი მკითხველს

ყველა ქართველს, ვისთვისაც ძვირფასია თავისი ქვეყნის ისტორია, საქართველოში მცხოვრებ სხვადასხვა ერის წარმომადგენელს, ვისთვისაც, ბუნებრივია, ღირებული უნდა იყოს იმ ქვეყნის წარსული, რომლის მოქალაქეცაა, გამოცემლობა „პალიტრა L“ შესაძლებლობას უქმნის, თავისი წიგნის თარო გაამდიდროს მართლაც ფასდაუდებელი ისტორიული ხუთტომეულით, რომლის ავტორიც უდიდესი ქართველი ისტორიკოსი და დიდი ქართველი მოღვაწე ივანე ჯავახიშვილია.

ივანე ჯავახიშვილი

3 სექტემბრიდან სწორედ ამ ხუთტომეულის პირველი ტომის შექმნა შეუძლია გავით „კვირის პალიტრის“ მკითხველს.

ხუთტომეულში გამოყენებულია ივანე ჯავახიშვილის თხზულებათა 1982 წლის გამოცემა. აღსანიშნავია, რომ ამ გამოცემაზე თავის დროზე მუშაობდნენ სახელგანთქმული ქართველი მეცნიერები: დავით ჩხიკვიშვილი, ალექსანდრე ბარამიძე, ვახტანგ ბერიძე, თამაზ გამყრელიძე, მარიამ ლორთქიფანიძე, სიმონ ყაუხჩიშვილი, არნოლდ ჩიქობავა, შალვა ძიძიგური და სხვები.

ივანე ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორიის“ ხუთტომეული შეადგინა და შესავალი წერილი დაურთო შურნალ „ისტორიანის“ რედაქტორმა, თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორმა ჯაბა სამუშიამ.

ჯაბა სამუშია: „ივანე ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორია“ ხუთ ტომად — გამოცემლობა „პალიტრა L“-ის პროექტია. გამოცემის საფუძვლად ავიღეთ ივანე ჯავახიშვილის თხზულებათა 12-ტომეულის I-III

ტომები და დავამატეთ ივანე ჯავახიშვილისევე სხვა თხზულებები, რომლებიც ავსებს „ქართველი ერის ისტორიას“.

„ქართველი ერის ისტორია“ ქართული ისტორიოგრაფიის დიდი მონაპოვარია და მას ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს. ამ ნაშრომის პირველი წიგნი ერთი საუკუნის წინ — 1908 წელს გამოცა, მაგრამ მას დღემდე არ დაუკარგავს სამეცნიერო მნიშვნელობა. მართალია, ახალი წყაროებისა და აღმოჩენათა საფუძველზე ბევრი საკითხი უკვე ახლებურადაა გააზრებული და დაზუსტებული, მაგრამ დიდი ივანეს დაკვირვებები, ამა თუ იმ მოვლენის მისეული ინტერპრეტაცია, დამეთანხმებით, რომ ფასდაუდებელია.

ივანე ჯავახიშვილის გეგმის მიხედვით, „ქართველი ერის ისტორია“ ოთხ წიგნად უნდა გამოსულიყო. პირველი წიგნი მოიცავს პერიოდს უძველესი დროიდან VII საუკუნის პირველ ნახევრამდე, ანუ არაბების ბატონობამდე. მეორე წიგნში გადმოცემულია საქართველოს ისტორია არაბთა ბატონობის დამყარებიდან (VII საუკუნის 50-იანი წლები) თამა-

რის მეფობის ჩათვლით. მესამე წიგნი გამოიცა 1941 წელს და მასში მოთხრობილია XIII-XIV საუკუნეების საქართველოს ისტორია. მეოთხე წიგნში უნდა შესულიყო XVI-XVIII საუკუნეების საქართველოს ისტორია. ნაშრომის ერთი ნაწილი 1924 წელს დაიბეჭდა კიდეც, თუმცა მისი დასრულება ავტორმა ვერ მოახერხა.

დიდი მეცნიერის გარდაცვალების შემდეგ, მის არქივში დაცული მასალები გაერთიანდა და 1953 წელს გამოიცა. აღსანიშნავია, რომ ეს ნაშრომი სრული სახით, პირველად ბოლო 60 წლის განმავლობაში, სწორედ წინამდებარე გამოცემაში შევიდა.

შევეცადეთ, ეს გამოცემა შეგვედგინა ივანე ჯავახიშვილის ზემოთ მოყვანილი გეგმის მიხედვით. მხოლოდ მესამე წიგნს ვყოფთ ორ დამოუკიდებელ ტომად. გამოცემა გათვალისწინებულია საზოგადოების ფართო წრისთვის, ამიტომაც მაქსიმალურად განვტვირთეთ ტექსტი უცხოენოვანი ციტატებისგან. სრულად დაეტოვებინა 12-ტომეულის აკადემიური გამოცემის კომენტარები, თუმცა დავამატეთ ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებული ახალი ინფორმაციაც“.

ასე რომ, საქართველოს ისტორიის „გულ-შემატკივრებს“ ყოველი თვის დასაწყისში „პალიტრა L“ ივანე ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორიის“ მომდევნო ტომს მიაწვდის. შესაბამისად, ხუთტომეულის გამოსვლა საახალწლოდ დასრულდება და ბუნებრივია, ამაზე კარგ საახალწლო საჩუქარს ვერც ვინატირებდით.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ დიდი ივანე ჯავახიშვილი თავის უპირველეს ნაშრომს — „ქართველი ერის ისტორიას“ უახლოეს ადამიანებს უძღვნის: „ჩემს საყვარელ დედას და ძვირფას ხსოვნას ჩემის საყვარელი მამისას უძღვნი ამ წიგნს“ — ვკითხულობთ წარწერას მრავალტომეულის პირველ წიგნზე.

ჯერ კიდევ საუკუნე-ნახევრის წინ დიდი ილია ჭავჭავაძე წერდა: „ერის დაცემა და გათახსირება მამინ იწყება, როცა ერი, თავის საუბედუროდ, თავის ისტორიას ივიწყებს. როგორც კაცად არ იხსენება ის მაწანწალა ბოგანა, ვისაც აღარ ახსოვს — ვინ არის, საიდან მოდის და სად მიდის, ისეც ერად სახსენებელი არ არის იგი, რომელსაც ღმერთი გასწვროშია და თავისი ისტორია არ ახსოვს“.

იმისთვის, რომ ჩვენი ისტორია კარგად გვახსოვდეს, დამეთანხმებით, ამ ისტორიის პი-

დიდი მეცნიერის გარდაცვალების შემდეგ, მის არქივში დაცული მასალები გაერთიანდა და 1953 წელს გამოიცა. აღსანიშნავია, რომ ეს ნაშრომი სრული სახით, პირველად ბოლო 60 წლის განმავლობაში, სწორედ წინამდებარე გამოცემაში შევიდა.

რუთენელი მემპტიანე გვკვირდება. საბედნიეროდ, ქართველებს სწორედ ასეთი პირუთენელი მემპტიანე გვყავდა — დიდი ივანე ჯავახიშვილი, და ალბათ იმაშიც დამეთანხმებით, რომ საქართველოს ისტორიის „არდავიწყებაში“ ყველაზე უკეთ მისი „ქართველი ერის ისტორია“ დაგვეხმარება.

სალომი შოშიტაშვილი

*ილია ჭავჭავაძე:
„ერის დაცემა და
გათახსირება მამინ
იწყება, როცა ერი,
თავის საუბედუროდ,
თავის ისტორიას
ივიწყებს“*

დუელი

სიკვდილი ღირსების სახელით

ახალი დროის ევროპაში დუელმა ისეთი კოჟულარობა მოიპოვა, რომ დღესაც ვერ იმიჯნებენ...

დუელი ორთაბრძოლის სახეობაა, რომლის მიზანია ერთი ადამიანის მიერ მეორის შეურაცხყოფაზე პასუხის გაცემა, მკაცრად რეგლამენტირებული წესებისა და ტრადიციების მიხედვით. იგი სათავეს ჯერ კიდევ წარმართული სასამართლო წარმოდგენებიდან იღებს და შუა საუკუნეებისა და ახალი დროის ევროპაში იმდენად პოპულარული ხდება, რომ რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში, მაღალი წრის საზოგადოებას, არაერთ ქვეყანაში, ორთაბრძოლის ეს სახეობა სისხლში ჰქონდა გამჯდარი.

სასამართლო ორთაბრძოლა

დუელის წინამორბედად შუა საუკუნეებში ფართოდ გავრცელებული „სასამართლო ორთაბრძოლა“ მიიჩნევა. თავის მხრივ, ის სათავეს იღებდა ანტიკური დროიდან და წარმართულ წარმოდგენებს უკავშირდებოდა. „ღვთიური სასამართლოს“ ტრადიციის მიხედვით, ტექნიკური თვალსაზრისით თანაბარ პირობებში მიმდინარე ორთაბრძოლისას ღმერთები გამარჯვებას იმას არგუნებდნენ, ვის მხარესაც სიძარტლე იყო.

შუასაუკუნეობრივი ტრადიცია დავის იარაღით გადაწყვეტის შესახებ უკავშირდებოდა შემთხვევას, როცა სასამართლოს აღარ შეეძლო სიძარტლის დადგენა სხვადასხვა მტკიცებულებების თუ მოწმეთა ჩვენებების მიხედვით. ასეთ შემთხვევაში ინიშნებოდა სასამართლო ორთაბრძოლა, რომელიც უნდა გამართულიყო განსაზღვრული წესებისა და ტრადიციების მიხედვით. ორთაბრძოლაში დამარცხებული დამნაშავედ მიიჩნეოდა. გამარჯვებულისთვის აუცილებელი არ იყო მოწი-

ნააღმდეგის მოკვლა ან მისი დაჭრა. საკმარისი იყო მხოლოდ გამარჯვების მიღწევა — მოწინააღმდეგის განიარაღება, აგრეთვე ისე წაქცევა, რომ მეტოქეს ფეხზე ადგომა არ შეძლებოდა.

ღუელის კიდევ ერთ წინამორბედად შეიძლება მივიჩნიოთ „რანდული ტურნირები“ შუა საუკუნეების ევროპაში, რომლებიც ასევე განსაზღვრულ ტრადიციებს უკავშირდებოდა. რანდული ბრძოლების კულმინაციას წარმოადგენდა სხვადასხვა სახის ორთაბრძოლა ხმლითა თუ სხვა სახის იარაღით. მოგვიანებით, სიკვდილიანობისა და ფიზიკური ტრავმების თავიდან ასაცილებლად დაბლაგვებული შუბებით ბრძოლის წესი შემოიღეს. ეს ორთაბრძოლები XVI საუკუნეში აიკრძალა. ამის მიზეზად იქცა 1559 წელს ტურნირის მონაწილე საფრანგეთის მეფის, ანრი II-ის უეცარი გარდაცვალება. მეფის მოწინააღმდეგის, გრაფ მონტგომერის შუბი გადატყვდა და მისი ბასრი ნატეხი მეფეს თვალში მოხვდა, რის შემდეგაც რამდენიმე დღეში გარდაიცვალა.

„ომი უჩვეულო“

ღუელი, როგორც ურთიერთობის გარკვევისა და მიყენებულ შეურაცხყოფაზე პასუხის

ფორმა, XIV საუკუნის იტალიაში გაჩნდა. ამგვარ დაპირისპირებას ადგილი ჰქონდა საზოგადოების მაღალ ფენებში, სადაც მიაჩნდათ, რომ აზნაურული ღირსება და დამსახურება თითოეულ აზნაურს დაბადებითვე მოსდევდა. ღირსების შელახვას სწორედაც დაუყოვნებლივი პასუხი უნდა მოჰყოლოდა აზნაურის მხრიდან, შეურაცხყოფელის ბრძოლაში გამოწვევით. თუკი აზნაური მისი ღირსების შემლახვს პასუხს არ გასცემდა, იგი პატივყრილად, ღირსებააყრილად მიიჩნეოდა. ამგვარი ორთაბრძოლის გამართვისთვის იტალიელი აზნაურები ირჩევდნენ ნაკლებად ხალხმრავალ ადგილებს, სადაც ერთმანეთს მხოლოდ იმ იარაღით ებრძოდნენ, რომელიც თან ჰქონდათ, ყოველგვარი წესებისა და ტრადიციების გარეშე. ამიტომ ასეთმა ორთაბრძოლებმა, ზემოხსენებული „სასამართლო ორთაბრძოლებისგან“ განსხვავებით, შეიძინეს სახელი „ბრძოლა ბუჩქებში“.

აღსანიშნავია, რომ „ბრძოლას ბუჩქებში“ ერთგვარი „პროგრესული“ მნიშვნელობა ჰქონდა იმდროინდელ საზოგადოებაში. თუკი მანამდე არისტოკრატები ურთიერთბრძოლისას თავს ესხმოდნენ ერთმანეთს, ან სახლებსაც კი, რასაც ხშირად არა მხოლოდ ერთი

სარაინდო ტურნირი შუა საუკუნეებში

შუა საუკუნეების მეიარაღების დაშზადებული ხმლებისა და დაშნების ზარისხზე დუელანტების სიცოცხლე დიდწილად იყო დამოკიდებული

ადამიანის მსხვერპლი მოჰყვებოდა, „ბუჩქებში ბრძოლით“ ორ პირს შეეძლო ურთიერთობები პირისპირ გაერეკვია. ეს საგრძნობლად ამცირებდა უბედურ შემთხვევათა და მსხვერპლის რაოდენობას.

XVI საუკუნიდან დუელი დასავლეთ ევროპის მრავალი ქვეყნის არისტოკრატიულ ფენებში იყო გავრცელებული, თუმცა ორთაბრძოლების სიხშირე ერთნაირი არ გახლდათ. როგორც ცნობილია, ინგლისში დუელს უფრო იშვიათად მიმართავდნენ, ვიდრე იტალიაში, გერმანიაში ან საფრანგეთში. დუელში გამოწვევაზე უარის თქმა შეეძლო მხოლოდ 60 წელს გადაცილებულ ადამიანს, მძიმედ ავადმყოფს ან „არასაკმარისად“ წარჩინებულ აზნაურს. დუელში მონაწილეთა ასაკის ქვედა ზღვარი იყო 14-16 წელი, როცა აზნაური ხმლის ტარებას იწყებდა. დუელის ადგილსა და დროს ირჩევდა ბრძოლაში გამომწვევი პირი, ხოლო იარაღს — გამოწვეული მხარე. ამიტომ ხშირად ცდილობდნენ, თვითონ ყოფილიყვნენ გამოწვეული მეტოქის მიერ.

ორთაბრძოლის წესები განსხვავდებოდა „სასამართლო ორთაბრძოლის“ წესებისგან და დასაშვებად მიიჩნეოდა რიგი „არარაინდული“ მოქმედებებით ბრძოლასა და მოწინააღმდეგის მოკვლასაც კი. ბრძოლის ვერაგული საშუალებებიდან დაშვებული იყო დამცავი მუზარადის ჩაცმა ტანსაცმლის შიგნით ან მოწინააღმდეგეზე თავდასხმა ზურგიდან, დაქირავებული მკვლელის მიერ. სწორედ ამგვარი შემთხვევების თავიდან ასაცილებლად დაიწყო მეტროდო მხარეთა მიერ სეკუნდანტების — ერთგვარი დამკვირვებლების აყვანა, რომელთა ამოცანა გახლდათ ბრძოლისთვის თვალყურის დევნება და ბრძოლის წესების აღსრულება.

არისტოკრატთა ჟღერა

ფრანგული მაღალი საზოგადოების რიგებში დუელმა იტალიიდან შეადწია, 1494-1559 წლებში მიმდინარე „იტალიური ომების“ დროს. საფრანგეთში გახდა დუელი ყველაზე პოპულარული და იტალიისგან განსხვავებით, სადაც ორთაბრძოლები მხოლოდ საზოგადოების თვალისგან მოფარებულ ადგილებში იმართებოდა, საფრანგეთში დუელებს პირდაპირ ქუჩებში აწყობდნენ, ზოგჯერ სამეფო სასახლის მახლობლადაც.

დუელის პოპულარობასთან ერთად, XVI საუკუნეში დაიწყო ამგვარი ორთაბრძოლების

ამკრძალველი კანონების გამოცემა. ამის მიზეზი ის დიდი მსხვერპლი იყო, რაც დუელებს თან სდევდა. ცნობილია, რომ საფრანგეთის მეფე ანრი IV-ის (1589-1610) დროს დუელში დაღუპულ აზნაურთა რაოდენობა 7-12 ათასამდე ყოფილა. თავად ანრი IV-ს რამდენიმე კანონი გამოუცია დუელის წინააღმდეგ. ამკრძალავ კანონებს შორის აღსანიშნავია ტრიენტის (ტრენტოს) საეკლესიო კრების (1545-1563) დადგენილება, რის მიხედვითაც ეკლესიიდან განკვეთილად გამოცხადდნენ როგორც დუელის მონაწილენი, ასევე მათგან მკვლელები, რომელნიც ბრძოლებს ესწრებოდნენ.

საფრანგეთის პირველმა მინისტრმა კარდინალმა რიშელიემ (1624-1642) დუელის აკრძალვის შესახებ კანონი 1627 წელს შემოიღო. კარდინალმა ემაფოტზე გაგზავნა იმ დროისთვის ცნობილი მედუელენი — დე ბუტვილი, დე შაპელი და დე ბეგრონი, თუმცა ამ უკანასკნელმა პარიზიდან გაქცევით უშველა თავს.

რომის პაპმა პიუს IX-მ 1869 წლის 12 ოქტომბერს გამოსცა კანონი მედუელეთა ეკლესიიდან განკვეთის შესახებ. დუელის მონაწილეები თვითმკვლელებად გამოცხადდნენ,

მათი სასაფლაოზე დაკრძალვა არ შეიძლებოდა.

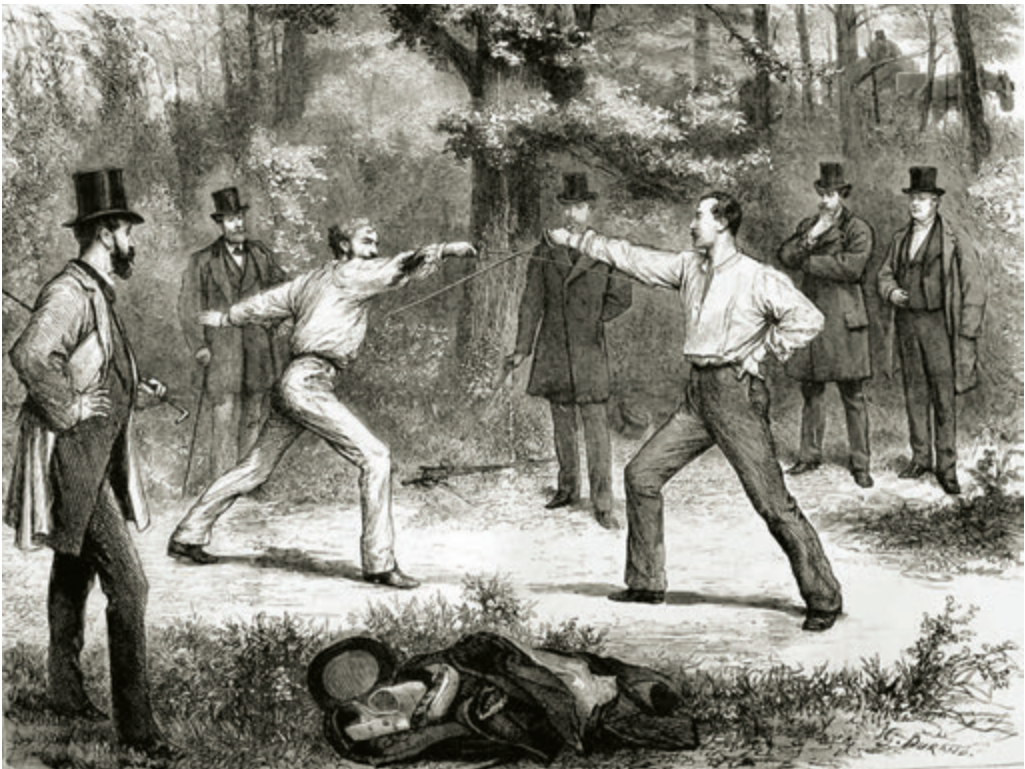
ორთაბრძოლისას ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებამ დუელის ისტორიაში XVIII-XIX საუკუნეებში მნიშვნელოვანი გარდატეხა მოიტანა. იარაღის შეცვლას მოჰყვა ცვლილებების ბრძოლის წესებშიც. გამოწვევიდან დუელამდე ვადა 24 საათით განისაზღვრა, მსროლელებს შორის 25-35-ნაბიჯიანი დისტანცია დადგინდა.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში დუელების აქტივობით გამოირჩეოდა გერმანულ სტუდენტთა საზოგადოება. თითქმის ყველა უნივერსიტეტში იმ დროს „დუელის საზოგადოება“ არსებობდა. ორთაბრძოლები იმართებოდა ცივი იარაღით, მედუელები ბრძოლის წინ დამცავი ტანსაცმლით იმოსებოდნენ, თავად იარაღს კი საგულდაგულო დეზინფექცია უკეთდებოდა, ჭრილობების დაინფიცირების თავიდან ასაცილებლად.

შესანიშნავი

დუელის კოდექსი. წესების ამ კრებულის მიხედვით განისაზღვრებოდა ორთაბრძოლის

პარიზში, ბულონის ტყეში დუელები ცივი იარაღით XIX საუკუნის მეორე ნახევარშიც იმართებოდა

ცეცხლსასროლ იარაღზე გადასვლა დუელანტებმა XVIII საუკუნიდან დაიწყეს. უფრო ხშირად იყენებდნენ ერთჯერადი სროლის რეჟიმის მქონე პისტოლეტებს

გამართვის წესები, დუელის სახეობა, ბრძოლაში გამოწვევის წესები და სხვა. XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ევროპისთვის საერთო დუელის კოდექსი გამოიცა, რომელიც გრაფმა ვერჟემ 1879 წელს საფრანგეთში მიიღო.

იარაღი. თავდაპირველად დუელში ცივი იარაღი გამოიყენებოდა. აზნაურისთვის მისაღები იყო ყოველდღიური იარაღით ბრძოლა, რომელიც მას მუდამ თან ჰქონდა. XVIII საუკუნიდან დუელში აქტიურად იწყება ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება. უფრო ხშირად გამოიყენებოდა ერთჯერადი სროლის რეჟი-

მის მქონე პისტოლეტები, რომელთაც, მეტბრძოლათვის თანაბარი პირობების დასაცავად, ერთნაირად ამზადებდნენ. განსხვავება იყო მხოლოდ ციფრებში „1“ და „2“, რომლებიც იარაღის ლულაზე იყო ამოტვიფრული. უფრო იშვიათად გამოიყენებოდა გრძელლულიანი იარაღი და მრავალჯერადი სროლის რეჟიმის მქონე პისტოლეტები.

დუელის მიზეზი. დუელში გამოწვევის მიზეზი შეიძლება გამხდარიყო როგორც მეგობრის ან ნათესავის მკვლელობისთვის შურისძიება, ასევე თუნდაც გაუფრთხილებელი ხუმრობა, რის შეურაცხყოფად მიღება შეიძლებოდა. ბრძოლის მთავარი მიზეზი საკუთარი ღირსების დაცვა იყო. არ არსებობდა რამე ზღვარი ან კრიტერიუმი, რითაც ამა თუ იმ შეურაცხყოფის დონე „გაიზომებოდა“. გამოწვევა დამოკიდებული იყო მხოლოდ პირის ღირსებასა და თვითშეგნებაზე. აღსანიშნავია, რომ ადამიანის ღირსების შელახვა მხოლოდ მასთან წოდებრივად გათანაბრებულს შეეძლო. წოდებითა და საზოგადოებრივი მდგომარეობით უფრო დაბალ რანგში მდგომი პირი მასზე მაღლა მდგომს დუელში ვერ გამოიწვევდა. კატეგორიულად იკრძალებოდა დუელები კრედიტორსა და მევალეს შორის.

დუელში გამოწვევა. შეურაცხყოფილ ადამიანს ძირითადად ორი არჩევანი ჰქონდა — ან შეურაცხმყოფელისგან ბოდიშის მოხდა მოეთხოვა, ან მასთან სეკუნდანტები გაეგზავნა, რომელნიც სიტყვიერად ან წერილობით აცნობებდნენ მოწინააღმდეგეს გამოწვევის შესახებ. ტრადიციის მიხედვით, შეურაცხმყოფელსა და შეურაცხყოფილს დუელამდე ერთმანეთი არ უნდა ენახათ და ყველანაირ საორგანიზაციო საკითხზე სწორედ სეკუნდანტებს უნდა ეზრუნათ. მათ მეტბრძოლები თავად ირჩევდნენ და პირველ რიგში, ბრძოლის მიზეზს აცნობდნენ დაწვრილებით. თუკი სეკუნდანტები მიზეზს არასაკმარისად მიიჩნევდნენ, შესაძლებელი იყო დუელის გაუქმებაც. გამოწვევიდან ორთაბრძოლამდე დრო 24 საათით განისაზღვრებოდა.

დუელის მონაწილენი. ორი მეტბრძოლის გარდა, დუელში მონაწილეობდნენ სეკუნდანტები და ექიმები. დუელზე დასწრება შეეძლოთ მეტბრძოლთა ახლო მეგობრებსა და ნათესავებს, თუმცა არცთუ კარგ ტონად ითვლებოდა ორთაბრძოლის სპექტაკლად გადაქცევა, რომელსაც „მაყურებელი“ ესწრებოდა.

ორთაბრძოლის წესები. ტრადიციულად,

დუელი უნდა მოეწყოთ ადრიან დილით, წინასწარ განსაზღვრულ დროსა და ადგილას. მებრძოლებისთვის ნებადართული იყო მხოლოდ 10-15 წუთით დაგვიანება. თუ რომელიმე მებრძოლი უფრო მეტი ხნით დაიგვიანებდა, იგი დამარცხებულად და შესაბამისად, ღირსებააყრილად მიიჩნეოდა.

მებრძოლების მოსვლის შემდეგ, სეკუნდანტები ამოწმებდნენ მათ მზადყოფნას ბრძოლისთვის და კიდევ ერთხელ სთავაზობდნენ სიტყვიერ დაზავებას ბოდიშის მოხდით. უარყოფითი პასუხის შემთხვევაში ბრძოლის წესების გამოცხადება იწყებოდა. ამ წუთიდან ბრძოლის დასასრულამდე არც ერთ მებრძოლს არ ჰქონდა უფლება, მოწინააღმდეგესთან სიტყვიერი შერიგება მოეთხოვა. ეს უკვე ლაჩრობად მიიჩნეოდა და მებრძოლის რეპუტაციას ძირს სცემდა.

სეკუნდანტების მეთვალყურეობის ქვეშ მებრძოლები საბრძოლო პოზიციას იკავებდნენ. ნიშნის მიცემასთან ერთად ბრძოლაც იწყებოდა. მისი დასრულების შემდეგ, ორივე მეტოქის უვნებლად გადარჩენის შემთხვევაში, მათ ერთმანეთისთვის ხელი უნდა ჩამოერთვათ, შეურაცხყოფელს კი ბოდიში მოეხდა შეურაცხყოფილის წინაშე და ეს უღირს საქციელად არ ჩაეთვლებოდა, რადგან ბრძოლის შედეგად

ორივე მებრძოლის ღირსება იყო გადარჩენილი. ამის შემდეგ სეკუნდანტები ბრძოლის პროტოკოლს ადგენდნენ, იმის საბუთად, რომ დუელის მონაწილეებს წესები არ დაურღვევიათ.

მიიჩნეოდა, რომ ბრძოლაში გადარჩენის შემთხვევაში, მოწინააღმდეგეებს, თუკი ისინი ერთმანეთის მეგობრები არ გახდებოდნენ, იმაზე მაინც უნდა ეზრუნათ, რომ შემდგომში ნორმალური ურთიერთობა ჰქონოდათ.

დუელის გეოგრაფია

როცა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში დუელის სისხშირე იკლებდა, რუსეთში პირიქით, მეტად იმატებდა. დუელის პირველი ფაქტი რუსეთში 1666 წელს მოიხსენიება, პირველი ამკრძალავი კანონი კი 1715 წლით თარიღდება.

დუელმა შეაღწია რუსეთის XIX საუკუნის არისტოკრატიულ საზოგადოებაში. საქვეყნოდ ცნობილი რუსული დუელებიდან შეიძლება დავასახელოთ 1837 წელს რუსი პოეტის, ალექსანდრ პუშკინისა და ფრანგ ოფიცერ ჟორჟ შარლ დანტესის ორთაბრძოლა, რომელიც რუსი პოეტისთვის ტრაგიკულად დასრულდა. ოთხი წლის შემდეგ ოფიცერ ნიკოლაი მარტინოვთან დუელში დაიღუპა ასევე რუსი პოეტი მიხაილ ლერმონტოვი.

როგორც ცნობილია, რუსული დუელები

ჩრდილოეთ ამერიკული დუელი სისასტიკით არ ჩამორჩებოდა ევროპულს

განსაკუთრებული სისასტიკით გამოირჩეოდა. ამ ქვეყანამ მსოფლიოს მისცა დუელის ისეთი სახეობები, როგორც არის „დუელი ცხვირ-სახოცით“. ამ დროს ორი მებრძოლი ერთმანეთთან ზურგიით დგებოდა და ცხვირსახოცის კუთხე მარცხენა ხელით ეჭირა, ქსოვილი მებრძოლებს შორის დიაგონალზე იყო გაჭიმული. ბრძოლის დაწყების ნიშანთან ერთად ისინი შემობრუნდებოდნენ და ერთმანეთს ესროდნენ. ცნობილია ისიც, რომ თუ ვეროპაში ცეცხლსასროლი იარაღით დუელისას მებრძოლთა შორის მანძილი 25-35 ნაბიჯი იყო, რუსეთში ეს დისტანცია 15-20 ნაბიჯამდე შემცირებული იყო (დაახლოებით 7-10 მეტრამდე), რაც გაცილებით მეტ მსხვერპლს იწვევდა.

ჩრდილოეთ ამერიკაში დუელი პოპულარული XIX საუკუნის შუა ხანებში გახდა და ეს XX საუკუნის დასაწყისის ჩათვლით გავრცელდა. ამერიკული დუელებიც არანაკლები სისასტიკით გამოირჩეოდა. იქაური დუელის ერთ-ერთი სახეობა მებრძოლების ერთმანეთზე ნადირობასაც კი წააგავდა. დანიშნულ დროსა და ადგილას ორი მებრძოლი სხვადასხვა მხრიდან მოდიოდა და ერთმანეთის

კვალის ძებნას იწყებდა. მიზანი იყო ერთერთის ჰოენა და მოკვლა.

დღეს დუელი, როგორც ორ ადამიანს შორის სიმართლის დადგენის ფორმა, მსოფლიოს უმეტეს ქვეყნებში კანონით იკრძალება. მიუხედავად ამისა, ცალკეული დუელები მაინც ეწყობა.

სამხრეთ ამერიკის ქვეყნებიდან ურუგვაიში დუელი აკრძალეს 1920 წელს, თუმცა შემთხვევები 1990 წელსაც კი აღირიცხა.

პერუში ბოლო დუელი 2002 წელს მოხდა. კონგრესმენმა ეიტელ რამოსმა ცეცხლსასროლი იარაღით დუელში ვიცე-პრეზიდენტი დევიდ ვაისმანი გამოიწვია. საბოლოოდ ვაისმანმა ბრძოლაზე უარი თქვა. საინტერესო შემთხვევა იყო იაპონიაში. 2005 წელს, ტოკიოში დააკავეს 15-დან 17 წლამდე ასაკის თორმეტი იოკაჰამელი ახალგაზრდა, დუელის აკრძალვის შესახებ 1889 წელს მიღებული კანონის დარღვევის გამო. ისინი ექვს წვევილად, ერთიერთზე არკვევდნენ ურთიერთობებს და ერთმანეთისთვის დაზიანებების მიყენებაც მოასწრეს...

კანაზირი მალინაზა

1804 წელს დუელში აშშ-ის სახელმწიფო ხაზინის მდივანი ალექსანდრ ჰამილტონი მოკლა ქვეყნის ვიცე-პრეზიდენტმა აარონ ბიორმა. ჰამილტონი დუელებს პრინციპულად ეწინააღმდეგებოდა რელიგიური და მორალური მოსაზრებებით. მას სროლის უფლება არ გამოუყენებია

რომის კოლიზეუმის რესტავრაციას ბიზნესმენი აფინანსებს

31 ივლისს რომის კოლიზეუმის რესტავრაცია დაიწყო. რომის მერმა ჯანი ალემანიომ განმარტა, რომ სამუშაოები ექვს სამშენებლო მოედანზე მიმდინარეობს. თითოეული მათგანის რესტავრაციას ორი-სამი წელიწადი დასჭირდება.

პროექტი, რომლის მიხედვითაც სამუშაოები წარიმართება, ჯერ კიდევ შარშან მოიწონეს. ზუსტად ერთი წლის წინ, რომის ხელისუფლებამ ფეხსაცმლის მწარმოებელი კომ-

პანია Tod's-ის მფლობელ დიეგო დელა ვალესთან გააფორმა შეთანხმება, რომელიც სარესტავრაციო სამუშაოების დაფინანსებას ითვალისწინებს. სანაცვლოდ იტალიელ მწარ-

შუაში — რომის მერი ჯანი ალემანიო, მარჯვნივ — დიეგო დელა ვალე

გლადიატორთა ასპარეზი მარადიული ქალაქის ყველაზე გრანდიოზული ღირსშესანიშნაობაა

მეს უფლება ექნება, საკუთარი კომპანიის რეკლამა კოლიზეუმზე 15 წლის განმავლობაში განათავსოს.

ეს პირველი შემთხვევაა, როდესაც სახელმწიფო და კერძო სექტორი სახელმწიფო მნიშვნელობის კულტურის ძეგლების რესტავრაციისას თანამშრომლობენ.

ახლა სპონსორს რომის კიდევ ერთი ღირსშესანიშნაობა, ტრევის შადრევანი ეძებს.

დიეგო დელა ვალემ უკვე შეასრულა ყველა ვალდებულება. მან მხოლოდ სამუშაოებისთვის სახსრების გამოყოფა კი არ ითავა, არამედ ორ-სამწლიანი სამუშაოების დეტალური გეგმაც წარმოადგინა. რესტავრაციის

პერიოდში გეგმა ტურისტებისთვის კოლიზეუმის დახურვას არ ითვალისწინებს. მეტიც, დამთვალიერებლებისთვის ხელმისაწვდომი იქნება ძველი ცირკის ახლახან გახსნილი სივრცე და დერეფანი, რომელსაც არენასთან გაყვართ. სწორედ მისი გავლით გადიოდნენ გლადიატორები სცენაზე.

შეიცვლება ღობე, რომელიც კოლიზეუმს აკრავს და რესტავრირდება კატაკომბები.

კოლიზეუმის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში მომსახურების ცენტრი განთავსდება. აქ განლაგდება სალაროები, მაღაზიები, საპირფარეშოები, საინფორმაციო დაფები. ცენტრი 1600 კმ-ს დაიკავებს. კედლებზე, სადაც სა-

რესტავრაციო სამუშაოები წარიმართება, ორმეტრიან სარეკლამო პანელებს დაამაგრებენ.

მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლზე რეკლამის განთავსების გადაწყვეტილება იტალიის მომხმარებელთა ასოციაცია „კოდაკონსმა“ სასამართლოში გაასაჩივრა და დიეგო დელა ვალესთან რომის ხელისუფლების მიერ გაფორმებული ხელშეკრულების შეწყვეტა მოითხოვა, თუმცა იტალიურმა მართლმსაჯულებამ ეს მოთხოვნა არ დააკმაყოფილა.

მეწარმე თავიდანვე ირწმუნებოდა, რომ კოლიზეუმის კედლებზე Tod's-ის წარმოების ფეხსაცმლის რეკლამას არ გამოფენდა. შეთანხმების თანახმად, დელა ვალეს ასევე აქვს უფლება, 15 წლის განმავლობაში კოლიზეუმის ლოგო გამოიყენოს, ოღონდ მკაცრად განსაზღვრული მიზნებისთვის.

ქველმოქმედი და ეთიკური ქცევების მქადაგებელი იტალიელი მეწარმე ირწმუნება, რომ კოლიზეუმის რესტავრაცია მხოლოდ კეთილი ნების გამოვლინებაა და მას კომერციული საფუძველი არ აქვს. თუმცა სამართლიანად მოითხოვს, თანხების ხარჯვა მკაცრად გაკონტროლდეს.

კოლიზეუმის რესტავრაციის აუცილებლობაზე რომის ხელისუფლებამ ლაპარაკი 2009 წელს დაიწყო, მაგრამ თანხების არარსებობის გამო სამუშაოების გადადება უწყვედათ.

მომზადებულია Corriere della Sera-ს მასალების მიხედვით

სპონსორს ეძებს რომის კიდევ ერთი ღირსშესანიშნაობა, ტრევის შადრუვანი

სტეპან ბანდერა

ხასი, ხოთაინის იმპერიისთვის სიხვიდის შედეგს საშუალო...

ეროვნული გმირი ყველა ერს ჰყავს. თუმცა არიან გმირები, რომლებიც არა მხოლოდ საკუთარი ქვეყნის, არამედ მთელი კაცობრიობის კუთვნილებს. ჯუზეპე გარიბალდი, ჯუზეპე მაძინი, სიმონ ბოლივარი, პრისტი ბოტევი და სხვები. მათ რიცხვს განეკუთვნება უკრაინელი სტეპან ბანდერაც.

— სუკი მასზე წლების განმავლობაში ნადირობდა. ბანდერაზე არაერთი თედასხმა მოეწყო, უამრავი ფული დაიხარჯა, რათა მისთვის თანამოაზრეები აემხედრებინათ და პოლიტიკური ასპარეზიდან გაეძევიებინათ. ბოლოს და ბოლოს, მას ფიზიკურად გაუსწორდნენ, თუმცა საქმე, რომელსაც ბანდერა ხელმძღვანელობდა, ცოცხალია. ამიტომ ბანდერას სული დღესაც ჩვენთანაა, — წერს უკრაინელი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ვლადიმირ იაგორივსკი.

ბანდერაზე დღესაც ბევრს წერენ და არა მარტო უკრაინაში. რუსეთში კვლავაც გრძელდება ანტიბანდერული ცილისმწამებლური კამპანია, იწერება სტატეები, წიგნები. მკვდარი ბანდერაც კი იმპერიისთვის საშიშია.

ნაადრევედ დაღვინებული ახალგაზრდა

სტეპან ანდრეის ძე ბანდერა დაიბადა 1909

წლის 1-ელ იანვარს სოფელ სტარიუგრინოვში (ამჟამინდელი ივანოფრანკოვსკის ოლქი). მამამისი, ბერძნულ-კათოლიკური ეკლესიის მღვდელი, გულმხურვალე პატრიოტი იყო. ის აქტიურად მონაწილეობდა 1918-1920 წლების ბრძოლებში.

— ღმერთი და უკრაინა უმაღლესი ფასეულობებია, მამაჩემმა ეს ბავშვობიდანვე მტკიცედ ჩაგვიწერა, — წერს თავის „ავტობიოგრაფიაში“ ბანდერა.

პატრიოტულ აღზრდას მძიმე რეალობაც დაემატა. უკრაინა მაშინ დანაწევრებული და განუღმირი იყო. მისი ტერიტორიის დიდი ნაწილი საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა. გალიჩინა (გალიციის აღმოსავლეთი ნაწილი) პოლონეთმა მიიტაცა, ბუკოვინა — რუმინეთმა, იმიერკარპატიისპირეთი — ჩეხოსლოვაკიამ. გალიჩინა, რომლის მკვიდრიც ბანდერა გახლდათ, პოლონეთმა დაიპყრო. აქ მიმდინარეობდა ძალდა-

ტანებითი პოლონიზაცია, უკრაინელები „მეორეხარისხოვან“ ადამიანებად იყვნენ გამოცხადებული. ამ ყველაფერმა ძლიერი ანტიპოლონური განწყობილება წარმოქმნა.

— ყველაზე კარგი სამუშაო პოლონელს ეძლეოდა, ნებისმიერ მეუზოვეს შეეძლო დაეყვირა: „ეი, რუსინო ტეტიაჲ, გაიარე!“ (რუსინები — აღმოსავლეთსლავური ეთნიკური ჯგუფი). საბჭოთა კავშირის მსგავსად გალიჩინაში მასობრივი ტერორი არ იყო, მაგრამ ასეთი დამამცირებელი რეჟიმი არანაკლებ საშინელია, — წერს ცნობილი უკრაინელი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, პროფესორი ლარისა კრუშელნიცკაია.

ახალგაზრდობაც ეროვნული იდეალებისთვის ბრძოლაში მასობრივად ჩაება. ამ თაობის ლიდერი გახდა სტეპან ბანდერა. ჯერ კიდევ სტრისის გიმნაზიაში სწავლისას იგი დაუკავშირდა უკრაინის იატაკქვეშა სამხედრო ორგანიზაციას (უკო-ს). 1929 წელს უკო-ს ბაზაზე იქმნება ოუნ-ი (უკრაინელ ნაციონალისტთა ორგანიზაცია), რომლის იატაკქვეშეთს დასავლეთ უკრაინაში 1930 წელს სათავეში უდგება ბანდერა. ნელ-ნელა მისი სახელი პოპულარული ხდება.

— ახალგაზრდაა, მაგრამ ნადრეკად დაღვინებული, — ასე ამბობდნენ მასზე, — წერს პროფესორი პეტრო მირჩუკი.

ბანდერას მეთაურობით პოლონური საოკუპაციო ხელისუფლების წარმომადგენლებზე თავდასხმები მოეწყო. პიკი გახლდათ პოლონეთის შინაგან საქმეთა მინისტრის, ბრონისლავ პერაცკის ლიკვიდაცია (ვარშავა, 1934 წ.). ბანდერა დააპატიმრეს, როგორც ამ აქციის ორგანიზატორი. სასამართლო პროცესზე ბანდერამ უარი განაცხადა ჩვენების პოლონურ ენაზე მიცემაზე და დემონსტრაციულად უკრაინულად ილაპარაკა. მან აღნიშნა, რომ პერაცკის სახელთანა დაკავშირებული სისხლიანი სადამსჯელო აქციები და ამის გამო დაისაჯა კიდევ.

— პერაცკის აქციით ბანდერა მთელმა მსოფლიომ გაიცნო, — წერს მირჩუკი.

საბჭოთა ჩეკისტი პაველ სულოლატოვი მემუარებში აღნიშნავს, რომ უკვე 1934 წლისთვის ბანდერა ცნობილი იყო, როგორც ეროვნული მოძრაობის ერთ-ერთი გამოჩენილი ლიდერი.

ნაციზმისა და კომუნისმის წინააღმდეგ

1939 წელს მეორე მსოფლიო ომი დაიწყო.

პოლონეთი, რომელმაც რუსულ-გერმანული დარტყმა პირველმა იგემა, თვალის დახამხამებაში დაიშალა. ვარშავა გერმანელებმა დაიკავეს, დასავლეთი უკრაინა კი რუსებმა.

— წითლების შემოსვლამდე ერთგვარი სახელისუფლებო ვაკუუმი შეიქმნა. ჩვენც, უკრაინელმა პატიმრებმა, ამით ვისარგებლეთ, ციხის კარი გავანგრიეთ და გარეთ გამოვედით, — იგონებს უკრაინული ნაციონალისტური მოძრაობის ვეტერანი ვასილი კუკი.

სხვა პატიმრებთან ერთად, ციხიდან ბანდერაც გაიქცა. ერთხანს ის რუსების მიერ ოკუპირებულ ღვოვში იმყოფებოდა, შემდეგ არალეგალურად გადავიდა საზღვარზე და კრაკოვში ჩავიდა, რომელსაც მაშინ ჰიტლერელები აკონტროლებდნენ.

— ბანდერა ემიგრანტთა პოლიტიკურ ცხოვრებაში აქტიურად ჩაება, — წერს პროფესორი მირჩუკი.

ოუნ-ში იმხანად დაძაბული ვითარება შეიქმნა. უფროსი თაობის მებრძოლები ამტკიცებდნენ, რომ შექმნილ ვითარებაში ჰიტლერელებთან თანამშრომლობა აუცილებელი იყო. ამას კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდნენ ახალგაზრდები. მათი ლიდერი ბანდერა მიიჩნევდა, რომ ჰიტლერელებთან თანამშრომლობა უკრაინას არაფერს მოუტანდა, რადგანაც ნაცისტებს უკრაინის დამოუკიდებლობის გაგონებაც კი არ სურდათ. ბანდერას აზრით, ოუნ-ს საკუთარი თამაში უნდა წარემარ-

სტეპან ბანდერას ბავშვობის ფოტო

ახალგაზრდა ბანდერა

თა, ხოლო პოლიტიკა უნდა ყოფილიყო არა პროგერმანული ან პროდასავლური, არამედ პროუკრაინული. ამ მიზეზით ის სასტიკად დაუპირისპირდა ოუნ-ის მაშინდელ ლიდერ ანდრეი მელნიკს, რაც 1940 წლისთვის ოუნ-ის გათიშვით დასრულდა.

— ბანდერას მომხრეებმა შექმნეს საკუთარი ორგანიზაცია, სახელწოდებით ოუნ-რევოლუციური. სწორედ მის წევრებს უწოდეს შემდგომში ბანდერელები, — წერს პეტრო მირჩუკი.

1941 წლის 22 ივნისს გერმანია-საბჭოთა კავშირის ომი დაიწყო. 30 ივნისს ჰიტლერული არმია ლვოვში შევიდა. ბანდერელებმაც მაშინვე გამოაცხადეს უკრაინის დამოუკიდებლობის აღდგენა, შეიქმნა დროებითი მთავრობა. გერმანელებმა დამოუკიდებლობის აქტის გაუქმება კატეგორიულად მოითხოვეს. ორი დღის შემდეგ ლვოვში ჩავიდა აინზაცკომანდა

(ჰიტლერელთა სადამსჯელო სპეცნაწილები), რომელმაც პრემიერი სტეცკო და მთავრობის თითქმის ყველა წევრი დააპატიმრა. კრაკოვში დააპატიმრეს სტეპან ბანდერაც. გერმანელები ისევ მოითხოვდნენ დამოუკიდებლობის აქტის გაუქმებას. ბანდერას პასუხი მტკიცე იყო: აქტი არ გაუქმდება!

— მაშინ ჰიტლერელებმა ის ზაკსენჰაუზენის საკონცენტრაციო ბანაკში მოათავსეს, — წერს მირჩუკი, — ბანდერას ორი ძმა, ვასილი და ალექსანდრი კი ოსვენციმში. 1943 წელს ბანდერას ორივე ძმა ცოცხლად დაწვეს. თავად ბანდერა კი 1945 წლამდე საპატიმროში იყო.

ჰიტლერელებმა ბანდერელთა წინააღმდეგ მასობრივი რეპრესიები დაიწვეს. პროფესორ ვოლოდიმირივიჩის ცნობით, მხოლოდ 1941 წლის აგვისტო-სექტემბერში რეპრესირებულ ბანდერელთა რიცხვმა ორი ათასს გადააჭარბა. პასუხად ბანდერელები იატაკქვეშეთში გადავიდნენ. 1942 წელს მათ შექმნეს უპა (უკრაინის აჯანყებულთა არმია), რომელმაც წამოიწყო შეიარაღებული ბრძოლა როგორც ნაცისტების, ისე კომუნისტების წინააღმდეგ

— უპა-ს კონტროლქვეშ მოექცა როგორც ვოლინის დიდი ნაწილი, ასევე დნეპრის მარჯვენა ნაპირის მოზრდილი ტერიტორიაც, — წერს მირჩუკი.

1945 წლის 9 მაისს მეორე მსოფლიო ომი დამთავრდა, უკრაინაში კი ბრძოლები გრძელდებოდა. ბანდერელები იარაღით ხელში 1956 წლამდე იბრძოდნენ.

მკვლელობა

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ბანდერა მიუნხენში დამკვიდრდა. მის გარშემო უკრაინული ემიგრაციის ყველაზე აქტიურმა ელემენტებმა მოიყარეს თავი. ოუნ-რევოლუციურიც განაგრძობდა ომს საბჭოთა კავშირთან. მას საკუთარი უშიშროება ჰყავდა, აგრეთვე კადრები, რომელთაც პოლიტიკური ბრძოლაც შეეძლოთ და პარტიზანული ომის ორგანიზებაც. საბჭოთა მზვერავი კიმ ფილბი, რომელიც იმხანად ინგლისის დაზვერვაში მუშაობდა, მოსკოვს ატყობინებდა, რომ ოუნ-რევოლუციური ორგანიზაცია სხვა უკრაინულ ორგანიზაციებს შორის ყველაზე ძლიერი და გავლენიანი იყო, ბანდერა კი უკრაინულ მოღვაწეთაგან ყველაზე ძლიერი. მას ჰყავს მომხრეები როგორც ემიგრაციაში, ისე საბჭოთა უკრაინაშიც.

ბანდერას ოჯახის სახლი სტარი ურგინოვში

არგენტინელი ექსპერტი ენრიკე მარტინეს კოდი წერდა:

— მოსკოვმა უკრაინაში მასობრივი წმენდები მოაწყო. მიუხედავად ამისა, უკრაინული წინააღმდეგობის მოძრაობის განადგურება რუსეთმა ვერ შეძლო. უპა კვლავაც რჩება მძლავრ პოტენციურ ძალად, რომელსაც შეუძლია საბჭოთა კავშირ-დასავლეთს შორის ომის შემთხვევაში პარტიზანული მოძრაობა გააჩაღოს.

კრემლმაც ბანდერაზე ნადირობა დაიწყო. სუკი შეეცადა, ოუნ-რეჟოლუციური შიგნიდან აეფეთქებინა და ბანდერა პოლიტიკური ასპარეზიდან განედევნა. მცდელობა მარცხით დასრულდა. ამის შემდეგ დაიწყო ბანდერაზე თავდასხმების ორგანიზება. პეტრო მირჩუკის ცნობით, მხოლოდ 1948-1952 წლებში ბანდერას ლიკვიდაცია თორმეტჯერ სცადეს. ყველა მათგანი ოუნ-ის უშიშროების სამსახურმა აღკვეთა. სტალინის სიკვდილის შემდეგ ბანდერაზე ნადირობა გაათკეცებული ძალით გაგრძელდა.

— ხრუშჩოვს, რომელიც წლების განმავლობაში უკრაინის ცენტრალურ კომიტეტს ედგა სათავეში, ბანდერასთან ძველი ანგარიშები ჰქონდა. ნიკიტა სერგეევინმა სუკის მაშინდელი შეფის, შელეპინის წინაშე მოკლე და ლაკონიური ამოცანა წამოაყენა: ბანდერა უნდა მოკვდეს! — წერდა ლეონიდ მლეჩინი.

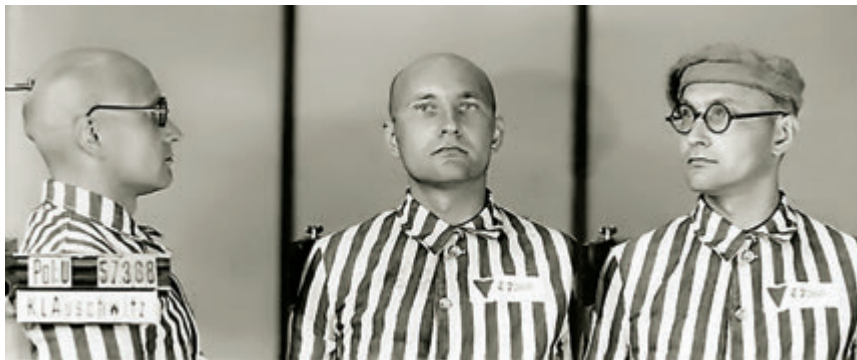
მკვლელის „როლზე“ დასავლეთ უკრაინის მკვიდრი ბოგდან სტაშინსკი „დაამტკიცეს“. იგი ძალზე კოლორიტული ბიოგრაფიის პატრონი გახლდათ. სტაშინსკი სოფელ ბოირშიჩოვინში (ლვოვის მახლობლად) დაიბადა ღარიბ, მაგრამ პატრიოტულ უკრაინულ ოჯახში. მისი და ირინა ბანდერელი იყო, დის საქმრო კი ბოირშიჩოვის მახლობლად მოქმედ ბანდერელ პარტიზანთა რაზმს მეთაურობდა. სუკმა ეს

ბოგდან სტაშინსკი (მარცხნივ) თავის ოჯახთან ერთად

დაადგინა და სტაშინსკიც უჩუმრად დააპატიმრეს. მას ულტიმატუმი წაუყენეს: ან სუკისთვის მუშაობა, ან დის დახვრეტა და ოჯახის ციხიბრში გასახლება. სტაშინსკიმ პირველი აირჩია. მისი პირველი სერიოზული ოპერაცია იმ პარტიზანული რაზმის განადგურება იყო, რომელსაც მისი დის, ირინას საქმრო მეთაურობდა. სტაშინსკის დახმარებით სუკმა შეიპყრო ამ რაზმის ერთ-ერთი მეზობელი, ვინმე მიხაილო სტახური. მოგვიანებით სტახურს ბრალი უკრაინელი საბჭოთა ანტიფაშისტის მწერლის, იაროსლავ გალანის მკვლელობაში დასდეს და დახვრიტეს. სტაშინსკის დახმარებით ხსენებული რაზმი განადგურდა, ირინას საქმრო ჩეკისტებთან შეტაკებისას დაიღუპა, თავად ირინას, ისევე როგორც სტაშინსკების ოჯახს, სუკი არ შეხებია. ჩეკისტებმა ბოგდანისადმი მიცემული პირობა პატიოსნად შეასრულეს.

ამის შემდეგ სტაშინსკი სპეციალურ ჯგუფში შეიყვანეს, რომლის ამოცანაც უკრაინულ ემიგრაციასთან ბრძოლა იყო. ბოგდანი აღმო-

ლევ რებეტი ოსვენციმში, 1941 წ.

2009 წელს კიევის ქუჩებში უკრაინულ ნაციონალისტთა ორგანიზაციის (ოუნ) შექმნის 67 წლისთავს აღნიშნავენ

სავლეთ ბერლინში იმყოფებოდა, საიდანაც დასავლეთ გერმანიაში გადადიოდა, რათა უკრაინული ემიგრაციის ლიდერებს გასწორებოდა. სწორედ სტაშინსკიმ მოკლა უკრაინელთა ერთ-ერთი ლიდერი, პროფესორი ლევ რუბეტი. მას სპეციალური პისტოლეტიდან სახეში კალიუმის ციანიდი შეასხა. მოგვიანებით ფრანგულ გაზეთ „მონდში“ ეს პისტოლეტი ასე აღწერეს: „უკანასკნელი სიახლე, სანიმუშო, უხმო პისტოლეტი, რომელიც ისერის კალიუმის ციანიდის ბაზაზე დამზადებულ მფრინავ შხამს. ის მსხვერპლს სახეში ესხმება და მომენტალურ სიკვდილს იწვევს. ექვსი წუთის შემდეგ მსხვერპლის ორგანიზმში შხამის თითქმის არაუითარი კვალი აღარ რჩება. გაკეთი-

ბანდერას საფლავი ვალდფრიდპოლში (მიუნხენთან)

სას ექიმს შეუძლია დაადგინოს მხოლოდ ის, რომ გული გაჩერდა და კეთდება დასკვნა გულის შეტევის შესახებ“.

რუბეტის სიკვდილი თავდაპირველად ყველამ უეცარ ინფარქტს დააბრალა. სუკმა გადაწყვიტა, მსგავსი მეთოდი ბანდერას მიმართაც გამოეყენებინა. ჩეკისტებმა იცოდნენ როგორც ბანდერას მისამართი (ის მიუნხენში სტეპან პოპელის სახელით ცხოვრობდა), ისე მისი დღის განრიგი. კერძოდ ის, რომ ბანდერა დღის პირველ საათზე შინ სასადილოდ მოდიოდა. 1959 წლის 16 ოქტომბერსაც ოუნ-ის ლიდერი შინ მივიდა. ჩასაფრებულმა სტაშინსკიმ დაინახა, რომ მანქანა, სადაც მისი მცველები იხდნენ, ანაზღად აღვიღს მოსწყდა და წავიდა. ბანდერა კიბეს აუყვა. სტაშინსკი საფარიდან გამოვიდა, კიბეები კატასავით უხმაუროდ აირბინა. ბანდერას მაშინ დაწვია, როცა ის გასაღებით საკუთარი ბინის კარს აღებდა.

— რაო, საკვები არ მუშაობს? — შეეკითხა მკვლელი.

ბანდერა ინსტინქტურად შემოტრიალდა. სტაშინსკიც ამას ელოდა. მან მარჯვენა ხელი წინ გამოისროლა და სასხლეტს თითი გამოჰკრა. გაისმა მოშიშინე ხმა. ყრუდ გასკდა ამპულა.

— ბანდერას მეუღლემ ქმრის ხმა გაიგონა. ქალმა კარი გააღო თუ არა, თვალწინ საზარელი სანახაობა გადაეშალა. კიბეზე მისი ქმარი იწვა. ის უკვე აღარ სუნთქავდა, — წერს მირჩუკი.

რამდენიმე საათის შემდეგ მთელი მსოფლიოს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებმა გაავრცელეს ცნობა, რომ მიუნხენში გაურკვეველ ვითარებაში დაიდუპა უკრაინული ეროვნული მოძრაობის ლიდერი სტეპან ბანდერა.

* * *

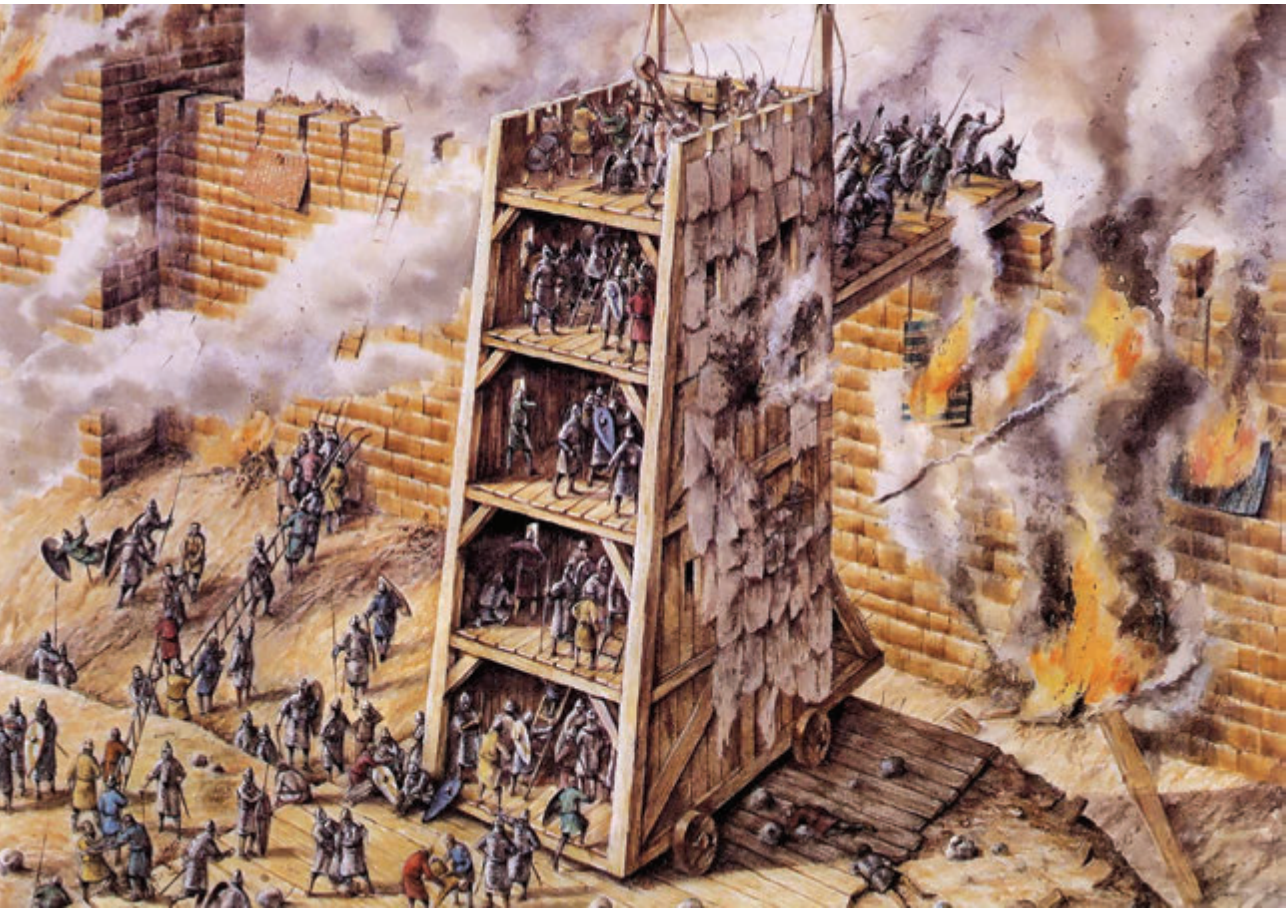
დღეს უკვე ცნობილია, როგორ შეუყვარდა სტაშინსკის გერმანელი ინგე პოლი, როგორ დაარწმუნა ინგემ დასავლეთში გაქცევის აუცილებლობაში, როგორ გადავიდა ბოგდანი ინგესთან ერთად საზღვარზე და როგორ ჩაჰბარდა დასავლეთ გერმანიის ხელისუფლებას. ბანდერას მკვლელობის საიდუმლოებას ფარდა აქხადა...

ბანდერა ისტორიაში შევიდა როგორც წამებული გმირი. იგი დაუმორჩილებელი უკრაინის სიმბოლოდ იქცა...

სამხედრო ჟურნალი,
„არსენალი“!

ინფორმაცია, რომლის
მიწიანში სვდება!

ბამონის თვეში ორჯერ!
იკითხეთ პრესის გამავრცელებლებთან!

ლაშქრობათა დასაწყისი

პირველი ჯვაროსნები

შუა საუკუნეების ევროპისა და ახლო აღმოსავლეთის ისტორიაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია ჯვაროსნულ ლაშქრობებს. სამეცნიერო წრეებში დღემდე აზრთა სზადასზვაობაა ამ მასშტაბური მოძრაობის მიზნებისა და ხასიათის შესახებ. ჯვაროსნული ლაშქრობები უკავშირდება ევროპული შუა საუკუნეების ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ და რომანტიკულ სახეს – რაინდობას. ასევე კათოლიკურ ეკლესიას, რელიგიური იდეებით შთაგონებული ევროპის დაბალ სოციალურ ფენებსა და საერთოდ, დასავლურ ქრისტიანულ სამყაროში ჩამოყალიბებულ მსოფლმხედველობას.

მაინც ვინ იყვნენ პირველი ჯვაროსნები? რამ აიძულათ ისინი, დაეტოვებინათ თავიანთი ქვეყნები, ოჯახები და შორეულსა და უცნობ მხარეში საომრად წასულიყვნენ, თან არც კი იცოდნენ, დაბრუნდებოდნენ თუ არა? მიზეზები ძალიან მრავალფეროვანია, ისევე როგორც აღმოსავლეთში უფლის საფლავის

გასათავისუფლებლად წასულთა შემადგენლობა.

თავდაპირველად ამ ლაშქრობათა გამომწვევ მიზეზებზე შეეჩერდეთ. ისტორიკოსთა აზრით, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად, რამაც აღმოსავლეთისკენ ასეთი მასშტაბის მოძრაობა გამოიწვია, ევროპაში მიწების სიმ-

წირე იქცა. დიდ ფეოდალურ ოჯახებს, რომლებიც მრავალშვილიანობით გამოირჩეოდნენ, მიწები აღარ ჰყოფნიდათ. მიწა, როგორც წესი, მემკვიდრეობით უფროს ვაჟს გადაეცემოდა, დანარჩენები კი ხშირად უმიწაწყლოდ რჩებოდნენ. ეს წვრილი რაინდობის მნიშვნელოვან ეკონომიკურ პრობლემას წარმოადგენდა, ამიტომ რაინდთა ნაწილი, რომელიც ქონებასა და სიმდიდრეს იყო დახარბებული, თან „საქმენი საგმირონიც“ იზიდავდა, ხალისით მიემართებოდა აღმოსავლეთში საომრად, არა იმდენად უფლის საფლავის გასათავისუფლებლად, რამდენადაც სახელისა და ქონების მოხვეჭის სურვილით.

არანაკლებ პრაგმატული მიზნები ამოძრავებდათ იტალიის ცნობილ ქალაქებს — გენუას, პიზას, ვენეციას. მათ აღმოსავლეთის სიმდიდრეებთან ერთად (რომლის შესახებ ვეროპელეს გადაჭარბებული წარმოდგენა ჰქონდათ, თუმცა კი იმდროინდელი აღმოსავლეთი სიმდიდრითა და ფუფუნებით მართლაც აღემატებოდა დასავლეთ ვეროპას) ძლიერი სავაჭრო კონკურენტის — ბიზანტიის დასუსტებაც აძლევდათ ხელს. მსხვილი ვეროპელი ფეოდალები კი ახალ-ახალი სამფლობელოების, ძალაუფლებისა და პოლიტიკური გავლენის გაზრდაზე ოცნებობდნენ. გარდა ამისა, აქ გასათვალისწინებელია ვეროპელ ქრისტიანთა ბრძოლა მუსლიმან დამპყრობთა წინააღმდეგ, განსაკუთრებით ესპანეთში, რომელიც „რეკონკისტას“ სახელითაა ცნობილი. მუსლიმანებთან ბრძოლას უკავშირდება დასავლურ ქრისტიანობაში განვითარებული „წმინდა ომის“ იდეა, რომლის მიხედვითაც, სამართლიანია ომი, რომელიც ურწმუნოთა წინააღმდეგ წარმართება (საერთოდ, რელიგიის ისტორიაში ცნობილია „წმინდა ომის“ იდეა, თუნდაც ისლამური „ჯიჰადი“ რომ გავისხენოთ).

მაგალითად, 753 წელს რომის პაპ სტეფანეს მიერ ფრანკი წარჩინებულებისადმი გაგზავნილ წერილში ნათქვამია, რომ იმ მეომრების ღვაწლი, რომლებიც სარაცინი (ანუ არაბი, მუსლიმანი) ბარბაროსების წინააღმდეგ ომში დაიღუპებოდნენ, მოწამეთა ღვაწლის ტოლფასი იქნებოდა, ხოლო პაპ ლეო მეორის თქმით, ასეთი მეომრები სიკვდილის შემდეგ ცათა სასუფეველში მოხვდებოდნენ, რადგან ისინი თავს სწირავდნენ „ჭეშმარიტი რწმენისთვის, სამშობლოსა და ქრისტიანობისთვის“. ხშირად მოიხმობდნენ ძველადთქმისე-

ულ მაგალითებს, რითაც განამტკიცებდნენ „წმინდა ომის“ იდეის სამართლიანობას (უნდა აღინიშნოს, რომ ეს შეხედულება ნეტარი ავგუსტინეს თხზულებებიდან იღებს სათავეს). ანუ დასავლური ეკლესიის წიაღში ჯვაროსნული ლაშქრობების იდეის აღმოცენებას იდეოლოგიური საფუძველი ნამდვილად ჰქონდა. ქრისტიანული დასავლეთი ისლამურ აღმოსავლეთზე კონტრშეტევისთვის ემზადებოდა. ამ ყველაფერს ემატებოდა ვეროპაში განშირებული ეპიდემიები და შიმშილი, რაც განსაკუთრებით დაბალ სოციალურ ფენებს ლაშქრობაში მონაწილეობის საბაბს აძლევდა.

XI საუკუნის შუა წლებისთვის დასავლური ეკლესია გაძლიერებისა და აღმაშენების გზაზე დადგა, რაც გამოწვეული იყო კლუნიური მოძრაობის რეფორმებითა და პაპ გრიგოლ VII-ის (1073-1085) მოღვაწეობით. კლუნიური მოძრაობა მტკიცე საეკლესიო ორგანიზაციის შექმნასა და სამღვდელთა ზნეობრივ ამაღლებაზე ზრუნავდა. 1054 წელს ბერძნულ და ლათინურ ეკლესიებს შორის მორიგი და საბოლოო განხეთქილება მოხდა, თუმცა ორი ეკლესიის დაშორება უფრო ხანგრძლივი პროცესი იყო და XI საუკუნის ბოლომდე გაგრძელდა. ეკლესია დიდ გავლენას ფლობდა და ბუნებრივია, მის მოწოდებებს ყოველთვის ბევრი ადამიანი ეხმაურებოდა. ჯვა-

საეკლესიო კრება კლერმონში, 1095

კლერმონის საეკლესიო კრების შემდეგ პაპმა ურბან მეორემ ღია ცის ქვეშ შეკრებილ ხალხს უფლის საფლავის გათავისუფლებისკენ მოუწოდა

როსნული ლაშქრობების გამომწვევ მიზეზებზე საუბრისას ისტორიკოსები ხშირად ახსენებენ იმდროინდელი ვეროპის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას, საეკონომიკურ ინტერესებს, დემოგრაფიასა და სხვა მსგავს ფაქტორებს, მაგრამ არ უნდა დაგავიწყდეს უმთავრესი — რელიგიური საფუძველი. რელიგია დღესაც, XXI საუკუნის სამყაროშიც უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს. მით უფრო დიდი იყო მისი გავლენა შუა საუკუნეებში. ვფიქრობთ, ადამიანთა დიდი უმრავლესობა ახლო აღმოსავლეთში გულწრფელი რელიგიური მოსაზრებებით მიემართებოდა. მათ მართლაც ჰქონდათ ცოდვათა მიტევებისა და ცათა სასუფეველის დამკვიდრების იმედი. ასეთი მსოფლმხედველობა ჰქონდათ ჯვა-

როსნული ლაშქრობის პირველ მონაწილეებს: გლეხებს, ქალაქის მოსახლეობის უღატაკეს ფენებსა და ზოგადად ვეველზე დაბალი სოციალური წრეების წარმომადგენლებს. თუმცა ასეთ გულწრფელ მორწმუნეთა გვერდით უამრავი მოძალადე და ბოროტმოქმედი იყრიდა თავს.

სანამ უშუალოდ ლაშქრობაზე ვისაუბრებდეთ, აუცილებლად უნდა ვახსენოთ საფრანგეთი, კლერმონი, 1095 წლის 26 ნოემბერი, როცა საეკლესიო კრების დასრულების შემდეგ რომის პაპმა ურბან მეორემ ღია ცის ქვეშ შეკრებილ ხალხს სიტყვით მიმართა და უფლის საფლავის ურწმუნოთა ხელიდან გათავისუფლებისკენ მოუწოდა. „ასეთია ნება ღვთისა!“ — ყვიროდნენ მოედანზე შეკრებილნი, პიუის ეპისკოპოსმა აღემარმა მუსლი მოიყარა პაპის წინაშე და ლაშქრობისთვის კურთხევა გამოსთხოვა. ლაშქრობის იდეა ათასობით ადამიანმა აიტაცა, მათ თავიანთ ნიშნად სამოსზე, მარჯვენა მხარეს ამოქარგული ჯვარი აირჩიეს. ასე დაიწყო ჯვაროსნული ლაშქრობები. რომის პაპი ლაშქრობათა მონაწილე ქრისტიანებს ცოდვათა მიტევებას შეჰპირდა, იმ შემთხვევაში თუ ისინი აღმოსავლეთში უფლის საფლავის გათავისუფლების გულწრფელი სურვილით წავიდოდნენ და არა სიმდიდრისა და სახელის მოსახვეჭად.

რა მდგომარეობა იყო აღმოსავლეთში? X საუკუნეში ბიზანტიის იმპერიამ ძლიერების მწვერვალს მიაღწია, თუმცა XI საუკუნეში მის საზღვრებთან თურქთა გამოჩენამ მდგომარეობა მნიშვნელოვნად შეცვალა. საიმპერატორო კარის გადატრიალებებმა, მმართველთა ხშირმა ცვლილებამ და მტრის (პაჭანიკები, თურქები, ნორმანები) მასობრივმა შემოსევებმა იმპერიის საზღვრები შეამცირა. ბიზანტიას აგრესიულად უტყვევდნენ თოდრულბეგი, ალფ-არსლანი (1065-1072) და მალიქ-შაჰი (1072-1092). ბიზანტიელებმა სასტიკი მარცხი იწვნიეს 1071 წელს მანასკერტთან, სადაც იმპერატორი რომანოზ დიოგენე თურქებს ტყვედ ჩაუვარდა. ეს დამარცხება იმპერიისთვის დიდი ტრაგედიის დასაწყისად გადაიქცა. თურქებმა დაიპყრეს კაპადოკია, აიღეს ნიკეა, იკონია, ქრისოპოლი და იმპერიის სხვა უმნიშვნელოვანესი სტრატეგიული ქალაქები, ციხესიმაგრეები თუ მხარეები. თურქ-სელჩუკთა გავლენა ახლო აღმოსავლეთის დიდ ნაწილზე გავრცელდა. თურქებმა დაიპყრეს სომხეთიც. 1048 წელს აიღეს არზნი, 1064 წელს — ანისი, ხო-

ლო 1071 წელს, ბიზანტიელთა სასტიკი მარცხის შემდეგ, სომხეთის დარჩენილ ნაწილსაც დაეუფლნენ. სომხური სახელმწიფოებრიობა მხოლოდ კილიკიის სომხურ სამეფოში განაგრძობდა არსებობას, თუმცა ეს უკანასკნელი რამე სერიოზულ ძალას არ წარმოადგენდა. თურქებმა დაიპყრეს ერაყი, სირია, ირანი, მცირე აზიის დიდი ნაწილი.

უკეთესი მდგომარეობა არც საქართველოს სამეფოში იყო, რომელიც ბიზანტიის შემდეგ აღმოსავლეთში ქრისტიანობის უმთავრეს დასაყრდენად რჩებოდა. სელჩუკები საქართველოში მეფე ბაგრატ IV-ის (1027-1072) დროს შემოიჭრნენ (1064 წელს). მიუხედავად ქართველთა წინააღმდეგობისა, თურქებმა საქართველოს დიდი ნაწილის დაპყრობა მოახერხეს. მდგომარეობა კიდევ უფრო დამძიმდა ბაგრატის მემკვიდრის გიორგი II-ის (1072-1089) მეფობისას, საქართველოს სამეფო კარი თურქებს ხარკს აძლევდა, ეს უკანასკნელნი საქართველოს ტერიტორიის დიდ ნაწილს საძოვრებად იყენებდნენ. მდგომარეობა რადიკალურად არც გიორგის მემკვიდრის, დავით IV-ის (1089-1125) მეფობის პირველ წლებში შეცვლილა. დავითი იძულებული იყო, თავისი მეფობის პირველი ათწლეულის განმავლობაში სელჩუკებისთვის ხარკი ეხადა.

აი, ასეთ მდგომარეობაში იმყოფებოდა ახლო აღმოსავლეთი, როცა მის მიწაზე პირველმა ჯვაროსნებმა შეაბიჯეს. როგორც აღვნიშნეთ, პირველი ჯვაროსნები უბრალო მორწმუნეები, ევროპის მოსახლეობის ყველაზე დაბალი სოციალური ფენების წარმომადგენლები იყვნენ. მათთვის უმთავრესი მიზანი წმინდად

რელიგიური იყო, რადგან აღმოსავლეთისკენ სასწაულების მოლოდინში მიდიოდნენ. მგზნებარე მქადაგებელ პეტრე მეუდაბნოისა და რაინდ ვალტერ უქონელის (გოტიე-უმცროსის) ხელმძღვანელობით ჯვაროსანთა ნაწილი ჩრდილოეთ საფრანგეთში შეიკრიბა. სხვა ნაწილი იკრიბებოდა გერმანიაში. უზარმაზარი მასის რაოდენობა ასი ათასს აღწევდა. ეს უშველებელი ბრბო, წმინდა რელიგიური იდეებით აღტკინებულ ადამიანთა გარდა, გაქცეული გლეხების, დამნაშავეების, ავაზაკების, მოძალადეებისა და სხვა მსგავსი საქმიანობისა და ფსიქოლოგიის ადამიანებისგან შედგებოდა. ისინი ნაკლებად უსმენდნენ თავიანთ წინამძღოლებს და რადგანაც სასჯელის შიში არ ჰქონდათ, ყველაფერზე მიდიოდნენ. მით უმეტეს, თან არც საკვები, არც სხვა რამ რესურსი გააჩნდათ, ამიტომ ადგილობრივი მოსახლეობის მარცვა-გლეჯაზე იყვნენ გადასული. სალაშქროდ წასულ მამაკაცებს თან მიყვებოდათ ქალები და ბავშვები. მაღწევდნენ თუ არა რომელიმე დასახლებულ პუნქტს, კითხულობდნენ: „ეს ხომ არ არის იერუსალიმი?“ რელიგიური ისტერიის ფონზე რაინისპირა ქალაქებში ებრაელთა რბევა დაიწყო. ებრაელთა საშინელი სასაკლაოები მოაწვევს ვორმსში, კიოლნში, მაინცში. მაინცის ებრაელობა ადგილობრივმა ეპისკოპოსმა საკუთარ სახლში გადამალა, მიუხედავად ამისა, ბრბო ეპისკოპოსის სახლში შეიჭრა და იქ მყოფი ებრაელები ამოხოცა.

ჯვაროსანთა წინამძღოლად პეტრე ამიენელი მიიჩნეოდა. გვიანდელმა ლეგენდამ საერთოდ ჯვაროსნულ ლაშქრობათა დაწყება

კონსტანტინოპოლი
— ბიზანტიის
დედაქალაქი

პეტრე მეუღანბნისა და რაინდ ვალტერ უქონელის არმია თურქებმა გაანადგურეს...

...და პირველი 100-ათასიანი „გლახური“ ლაშქრობაც სრული კატასტროფით დასრულდა

სწორედ ამ პოპულარულ მქადაგებელს დაუკავშირა. ლეგენდის თანახმად, იერუსალიმში მყოფ პეტრეს (ის ბილიგრიმი იყო და იერუსალიმის მოსალოცად ლაშქრობათა დაწყებამდეც დადიოდა) ძილში მაცხოვარი გამოეცხადა, რომელსაც პეტრესთვის უთქვამს: „პეტრე! საყვარელო შვილო ჩემო! ადექი და მიდი ჩემს პატრიარქთან და ის მოგცემს შენი წარგზავნილობის წერილს. მოყევი შენს სამშობლოში წმინდა ადგილთა საეკლესიო მდგომარეობის შესახებ და გამოაფხიზლე მორწმუნეთა გულები, რათა იერუსალიმი წარმართთაგან გაათავისუფლონ!“ პეტრეც მისულა იერუსალიმის პატრიარქთან, რომელსაც მართლაც მიუცია მისთვის წერილი. პეტრემ წერილი პაპს წაუღო, რაც გამხდარა მიზეზი ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყებისა. ისტორიკოსთა აზრით, ეს ლეგენდა მოგვიანებით პეტრეს პიროვნებით აღფრთოვანებულ მორწმუნეთა წრეში შეიქმნა, რომლებსაც ჯვაროსნულ ლაშქრობათა ინიციატორად უბრალო მქადაგებლის ხილვა სურდათ და არა უმაღლესი იერარქისა.

უნგრეთისა და ბულგარეთის გავლისას ჯვაროსნები მნიშვნელოვნად დაზარალდნენ, რადგან ადგილობრივმა მოსახლეობამ გადაწყვიტა, დაუპატიჟებელი სტუმრებისთვის ჭკუა ესწავლებინა. უნგრეთის საზღვართან მათ უნგრეთის კბილებამდე შეიარაღებული მეფე კალომანი დახვდა. კალომანმა ჯვაროსნებს დახმარება და ქვეყნის ტერიტორიაზე მშვიდობიანი გავლა შესთავაზა, მხოლოდ იმ პირობით, თუ მომხდურები ადგილობრივ მოსახლეობას არ შეაწუხებდნენ. თავდაპირველად ყველაფერი მშვიდობიანად წარიმართა, მაგრამ როცა უნგრეთში ჩასულ ჯვაროსანთა მეთაურმა გოტშალკმა შეიტყო, რომ ჩეხეთის მთავარ ბრიაჩისლავს ჩეხეთში მყოფი ჯვაროსნები დაუხოცავს (რისი მიზეზიც ნამდვილად ექნებოდა), შურისძიების მიზნით ადგილობრივი მოსახლეობის მარცვა და აწიოკება დაიწყო. კალომანმა ჯვაროსნები ერთი დარტყმით გაანადგურა. სრულ კატასტროფას გადარჩენილებმა ძლივს გამოაღწიეს უნგრეთიდან. კარგი დღე არც ბულგარეთში მყოფთ დაადგათ. როგორც იქნა, არეულმა, ცუდად შეიარაღებულმა და არაორგანიზებულმა ბრბომ კონსტანტინოპოლამდე ჩაადწია (1096). ბერძნები ჯვაროსნებს კეთილგანწყობილად დახვდნენ, ასევე ძალიან კეთილგანწყობილი იყო მათდამი იმპერატორი ალექ-

სი კომნენოსი, რომელმაც დედაქალაქში ჩასულთ მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწია, მაგრამ ბიზანტიის იმპერიის ბრწყინვალე დედაქალაქში ევროპელი გლეხები, რომლებსაც ცხოვრებაში ფიცრულების მეტი არაფერი ენახათ, ადგილობრივ სიმდიდრეებს დახარბდნენ. ქალაქში უწესრიგობა დაიწყო. ჯვაროსნებს ადგილობრივ სამართალდამცველებთან უხდებოდათ შეტაკება, თუმცა ქალაქში დიდხანს არც გაჩერებულან. აღარ მოუცადეს რაინდებს, იმპერატორსაც მათი თავიდან მოშორება სურდა, და ბოსფორის სრუტით მცირე აზიაში გადავიდნენ. ასე ათასი ჯვაროსნიდან თურქების მახვილს იქიდან მხოლოდ პეტრე მეუღაბნოემ და რამდენიმე ათასმა გამოასწრო. ლაშქრობა სრული კატასტროფით დასრულდა.

ამასობაში კი ევროპაში ფეოდალები იწყებდნენ შეიარაღებას და შეკრებას. პროვანსელები და იტალიელები გრაფ რაიმონდ ტულუზელის მეთაურობით აღმოსავლეთისკენ იტალიის, დალმაციისა და ეპირის მთების გავლით მიემართებოდნენ. ჩრდილოეთ საფრანგეთისა და გერმანიის რაინდები, ლოთარინგიის ჰერცოგის გოტფრიდ ბულონელისა და მის ძმისშვილ ბალდუინის ხელმძღვანელობით, მდინარე დუნაის დაუყვნენ. მესამე ჯგუფს ძირითადად ნორმანები შეადგენდნენ და მათ ბოემუნდ ტარენტელი და მისი ძმისშვილი ტანკრედი მეთაურობდნენ. ისინი აღმოსავლეთისკენ ადრიატიკის ზღვის, ეპირისა და თრაკიის გავლით მიდიოდნენ. ჯვაროსანთა მეოთხე ჯგუფს ჩრდილოეთ საფრანგეთის ნორმანი რაინდები შეადგენდნენ, ჰერცოგ რობერტ ნორმანელის მოთავეობით.

ჯვაროსნებმა კონსტანტინეპოლში თავი 1096 წელს მოიყარეს. სწორედ აქ გამოჩნდა განსხვავება ცივილიზებულ ბიზანტიასა და იმდროინდელ დასავლეთ ევროპას შორის. დახვეწილი და განათლებული ბიზანტიელი არისტოკრატია ევროპელებს „ბაბაროსებად“ და „ველურებად“ მოიხსენიებდა. ანტიპათიას, რასაკვირველია, აღმსარებლობითი განსხვავებაც აღრმავებდა. ალექსი კომნენოსმა (რომელსაც მათი საკუთარი ინტერესებისთვის გამოყენება და თავიდან მოშორებაც სურდა) ბოსფორის სრუტის გავლით სწრაფად გადაიყვანა ისინი მცირე აზიაში, მანამდე კი ერთგულების ფიცი დაადებინა. თავდაპირველად გოტფრიდ ბულონელმა ამ ფიცის დადებაზე უარი განაცხადა და ამაყად თქვა, რომ იმპერატორს

ანტიოქიაში ჯვაროსნებმა საშინელი ზოცვა-ყლეუბა მოაწვეეს

მხოლოდ ისე დაელაპარაკებოდა, როგორც თანასწორი თანასწორს, მაგრამ როდესაც იმპერატორმა მის წინააღმდეგ ჯარები დაძრა, მაშინვე მორჩილებისა და ერთგულების ხასიათზე დადგა და ფიცი, ისევე როგორც ყველამ, გოტფრიდმაც დადო.

პირველი ქალაქი, რომელსაც ჯვაროსნებმა ბერძნებთან ერთად ალყა შემოარტყეს, იყო რუმის სასულთნოს ქალაქი ნიკეა (ბიზანტიის უძველესი ქალაქი, სადაც პირველი და მეშვიდე მსოფლიო საეკლესიო კრებები გაიმართა). ბერძნები თურქებს მოელაპარაკნენ, თურქებმა ქალაქი ბერძნებს დაუთმეს, ამ უკანასკნელებმა კი ჯვაროსნებს ქალაქის კარიბჭე ჩაურაზეს და გარეთ დატოვეს (1097). ჯვაროსნებს გზა უნდა განეგრძოთ. გზა კი გრძელი და მძიმე იყო, თან ყველაფერს საშინელი სიცხე (სიცხეში ჯავშანი ხურდებო-

და და მეომარი გახურებულ ჯავშანში იხარ-შებოდა) და თურქთა თავდასხმები ემატებო-და. ჯვაროსნებს მსხნელებად კილიკიელი სომხები მოველინენ, რომლებმაც დაღლილ მეომრებს უმასპინძლეს. აქ ერთმანეთს გოტ-ფრიდ ბულონელის ძმისშვილი ბალდუინი და ბოემუნდ ტარენტელის ძმისშვილი ტანკრე-დი წაეკიდნენ. ამ უკანასკნელმა ქალაქ ტარ-სოსის დაკავება მოისურვა, თუმცა იქიდან ბალდუინმა გამოაძევა. ბალდუინმა ესეც არ იკმარა, ძირითად ლაშქარს გამოეყო და თავი ედესის გრაფად გამოაცხადა (1098). ჯვაროსნებმა გზა გააგრძელეს და აღმოსავლეთის ერთ-ერთ უმთავრეს ქალაქს, ანტიოქიას მიაღწიეს. ალყაც შემოარტყეს, მაგრამ მისი აღება ძალიან საეჭვო ჩანდა. ჯვაროს-ნებს მსხნელად აქაც სომეხი მოველინათ — ქალაქის ერთ-ერთი კოშკის მცველი, რომე-ლიც ბოემუნდ ტარენტელს, ნორმანთა ხელ-მძღვანელს, ქალაქში შეშვებას შეჰპირდა. ბოემუნდმა აღნიშნულის შესახებ დანარჩენ მეთაურებს აუწყა და გამოაცხადა, რომ სო-მეხი მცველის წინადადებას მხოლოდ იმ შემ-თხვევაში მიიღებდა, თუ ქალაქის მმართვე-ლად მას აირჩევდნენ. მეთაურებმა თავდაპირ-ველად შეიცხადეს, იმპერატორისადმი მი-ცემულ ფიცს ვერ ვუღალატებთო, მაგრამ როდესაც ჰორიზონტზე თურქთა ორას ათა-სიანი არმია გამოჩნდა, ფიცი ყველას დაა-ვიწყდა და ბოემუნდის წინადადებაც მამინ-ვე მიიღეს. 1098 წლის 2 ივნისის ღამეს სო-მეხმა მცველმა ჯვაროსნები თავის კოშკში აუშვა. ქალაქი მალევე დაეცა. ჯვაროსნებ-მა ანტიოქიაში საშინელი ხოცვა-ჟლეტა მოაწყვეს, რის გაძარცვაც შეიძლებოდა, ყვე-ლაფერი წაიღეს და გაიტანეს, მაგრამ იქვე იყო ახალი განსაცდელი.

▲ გოტფრიდ ბულონელის სკულპტურა ინსბრუკის ეკლესიაში

▲ გოტფრიდ ბულონელის მახვილი იერუსალიმში, ადგომის ტაძარში ინახება

ჯვაროსნების დაკავებულ ანტიოქიას თურქთა უზარმაზარი ლაშქარი მოადგა. ქა-ლაქში დაიწყო შიმშილი, ეპიდემიები, რე-ლიგიური ისტერია, გამოცხადებები და სხვ. ერთი პროვანსელი მღვდელი ამტკიცებდა, რომ გამოცხადებით იმ შუბის ადგილსამყო-ფელი შეიტყო, რომლითაც მაცხოვარს გვერდი განუგმირეს. მითითებულ ადგილას შუბი მართლაც აღმოჩნდა. ნორმანები ირ-წმუნებოდნენ, რომ მღვდელმა შუბი თვითონ ჩამარხა. მოძღვარმა თავისი სიმართლის და-სამტკიცებლად შუბით ხელში ცეცხლში გაუ-ლა გადაწვივითა. გამოცდა წარუმატებლად დასრულდა. პროვანსელი მღვდელი რამდენ-

ნიმე დღეში გარდაიცვალა. ხსნა არსაიდან ჩანდა, ამიტომ ევროპელებმა ქალაქიდან გასვლა და თურქებთან პირისპირ შერკინება გადაწყვიტეს. თურქებს სუსტი მხარე ჰქონდათ: ჯარი უდისციპლინო და დაჯგუფებებად დაქსაქსული იყო, ამიტომ ჯვაროსნებმა სელჩუკები ადვილად დაამარცხეს, შემდეგ მათ მიტოვებულ ბანაკს შეესვენენ და იქაურობა საშინლად ააოხრეს. ერთ-ერთი თვითმხილველის გადმოცემით (რომელიც ჯვაროსნებს, როგორც ჩანს, ჰუმანურ ადამიანებად მიიჩნევდა), „რაც შეეხება ქალებს, რომლებიც ბანაკში აღმოჩნდნენ, ჯვაროსნებს მათთვის არავითარი ზიანი არ მიუყენებიათ(!), გარდა იმისა, რომ მათი მუცლები ხმლებით გაფატრეს“.

ჯვაროსნებმა განსაზღვრული ხნით ანტიოქიაში შეჩერება და „საგმირო საქმეთაგან“ (რომლის მაგალითებიც ზემოთ მოვიყვანეთ) დასვენება გადაწყვიტეს. დასვენების პერიოდში ებიდემა იმსხვერპლა პაპის ლეგატი ეპისკოპოსი ადემარი, რომელიც აქამდე ჯვაროსანთა გამაერთიანებლად გამოდიოდა. მისი სიკვდილის შემდეგ ევროპელი დიდებულები ერთმანეთს დაეროვნენ. უთანხმოება გაღვივდა რაიმონდ ტულუზელსა და ბოემუნდ ტარენტელს შორის. ანტიოქიას ეს უკანასკნელი იჩემებდა, რისი სასტიკი წინააღმდეგიც და ქალაქის იმპერატორისთვის გადაცემის მომხრე იყო ბოემუნდი. ქალაქი საბოლოოდ რაიმონდს დარჩა. ბოემუნდმა გზის გაგრძელება უარი თქვა. დანარჩენები კი იერუსალიმისკენ გაემშურნენ.

იერუსალიმი იმ დროს ფატიმიდების დინასტიას ექვემდებარებოდა. ჯვაროსნებსა და ფატიმიდებს შორის მოლაპარაკება რასაკვირველია, უშედეგოდ დასრულდა. ევროპელები ქალაქის ასაღებად ემზადებოდნენ. მათ დასაზმარებლად იტალიის სახელგანთქმულმა ქალაქმა გენუამ მასალით დატვირთული გემები გამოგზავნა. ჯვაროსნებმა ქალაქთან ხის ორი კოშკი და კიბეები აღმართეს. შეტევაში ქალაქის გარშემო მსვლელობა მოაწყვეს ლოცვით, რის შემდეგაც დაიწყო გააფთრებული ბრძოლა ქალაქის ასაღებად. ერთ-ერთი შეტევისას ჯვაროსნებმა ხის კოშკიდან გალავანზე რამდენიმე ფიცრით ხიდის გადგება მოახერხეს. სახელდახელოდ გადებულ ხიდზე პირველად ორი ფლამანდელი რაინდი გადავიდა, მათ მიჰყვნენ გოტფრიდ ბულონელი და მისი ძმისშვილი ბალდუინი. ამასო-

იერუსალიმის აღება

ბაში ქალაქის სხვა მხარეს ნორმანებმა კედელი გაარღვიეს და იერუსალიმში შეიჭრნენ. ქალაქი დაეცა 1099 წლის 15 ივლისს. ჯვაროსნებმა მუსლიმთა და ებრაელთა საშინელი ხოცვა-ჟლეტა მოაწყვეს. სასაკლავო მხოლოდ რელიგიური ცერემონიების დროს წყდებოდა. იერუსალიმის მმართველად ერთხმად გოტფრიდ ბულონელი აირჩიეს. ახლო აღმოსავლეთში ევროპული ტიპის სამეფო-სამთავროები შეიქმნა. მუსლიმები არსაზარბიელო მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. ჯვაროსანთა დაპყრობათა პარალელურად გაძლიერებული საქართველოს სამეფო ამიერკავკასიაში თურქების წინააღმდეგ დიდ გამათავისუფლებელ ბრძოლას იწყებდა, თუმცა საზარბიელო არც თვით ევროპელთა მდგომარეობა იყო. თავიანთი გავლენის განსამტკიცებლად პირველ ჯვაროსნებს კიდევ ხანგრძლივად მოუწყვედათ ბრძოლა.

ზოთა ბათითაზვილი

კლიმატი — სივილიზაციის „მკვლედი“

ლომების ჭიშკარი, შესასვლელი მიკენის არქოპოლისში

ძვ. წ. XI საუკუნის დასაწყისში მიკენის ცივილიზაციამ არსებობა შეწყვიტა. ქალაქები დაინგრა. ცოცხლად დარჩენილები კი მარტოვ სოფლოურ ცხოვრებას დაუბრუნდნენ. ვაჭრობა მოიშალა, დამწერლობა მიაფიწყდათ. ცივილიზაცია ძვ.წ. VIII საუკუნეში დაბრუნდა. მათ, ვისაც ჩვენ ბერძნებს ვუწოდებთ, ფინიკიელებისგან დამწერლობა გადაიღეს. წარმოიშვა ათენი, სპარტა და სხვა ძლიერი ქალაქ-სახელმწიფოები. კლასიკურმა საბერძნეთმა მნიშვნელოვნად გადაასწრო წინამორბედს და მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა მთელი კაცობრიობის კულტურაზე. მაგრამ რა ბედი ეწია მიკენს? უკანასკნელი ცნობებით, ისიც იმ ცივილიზაციების სიას აგსებს, რომელიც კლიმატის ჭირვეულობამ დაღუპა.

მიკენური ფრესკა. კნოსოსის სასახლე

კლიმატის შედარებით უმნიშვნელო ცვლილებამ რომ ქაოსამდე და ომებამდე შეიძლება მიგვიყვანოს, ხოლო ძლიერმა ცვლილებებმა — მთელი ცივილიზაციის განადგურებამდე, დაახლოებით ასი წლის წინ გახდა ცნობილი. თუმცა ამ იდეამ მყარი მეცნიერული დასაბუთება მხოლოდ 1990-იან წლებში მოიპოვა. მას შემდეგ, რაც სპეციალისტებმა მღვიმეებსა და სტალაქტიტებზე ბუნების მიერ დატოვებული მინიშნებების გარჩევა ისწავლეს.

ერთ-ერთი პირველი, ვინც კლიმატის ცვლილებასა და აქედელთა იმპერიის კრახს შორის კავშირი დაადგინა, იელის უნივერსიტეტის პროფესორი ჰარვი ვაისი იყო. სირიაში გათხრების წარმოებისას, ვაისმა მტკრის ნარჩენები აღმოაჩინა და იფარაუდა, რომ ძვ. წ. 2200 წელს რეგიონში კლიმატი უცბად შედ-

მეტად მშრალი გახდა. ამას ძლიერი შიმშილი მოჰყვა, რაც წერილობითი წყაროებითაც დასტურდება.

„ქალაქების დაარსებიდან პირველად, მიწამ არ მოგვცა ხორბალი, წყალმა არ მოგვცა თევზი, ბაღებში არ მოვიდა მოსავალი, არც ღვინო, ციდან არ ჩამოვარდნილა არც ერთი წვეთი წყალი“, — ნათქვამია „აქადის წყევლაში“.

პროფესორ ჰარვი ვაისის შრომებმა მის კოლეგებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, თუმცა მისი ვერსიის დამამტკიცებელი ბაზა ჯერ კიდევ სუსტი იყო. მაგრამ 2000 წელს, კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი პიტერ დემენოკალი და მისი კოლეგები საარქივო მასალებზე დაყრდნობით, რომელიც 1700 წლით თარიღდება, მივიდნენ დასკვნამდე, რომ ევფრატისა და ტიგროსის შუამდინარეთი ჩრდილოეთ ატლანტიკაში შექმნილ პირობებზეა დამოკიდებული. ცივი წყლის ნაკადი შუამდინარეთში ნალექებს ამცირებს. შემდეგ მათ აღმოაჩინეს, რომ სწორედ ეს მოხდა აქადელთა იმპერიის დანგრევის წინაშე.

მაღევე ცნობილი გახდა, რომ კლიმატის ცვლილებები სხვა ცივილიზაციების უძრო ალსასრულის მიზეზი გახდა. მაგალითად, ყველა მიღწევის მიუხედავად, დაეცა მაიას დიდი ცივილიზაცია.

შვეიცარიის ფედერალური ტექნოლოგიური ინსტიტუტის პროფესორმა ჯერალდ ჰაუგმა, 2003 წელს, ტბის დანალექების ანალიზის საფუძველზე დაადგინა, რომ ცენტრალურ ამერიკაში ნალექების რაოდენობამ პიკს VII ასწლეულის შუახანებში მიაღწია. შემდეგ კი გვალვისა და უნალექობის ხანა დადგა. 830 წლისთვის მაიას ქალაქებში მონუმენტური მშენებლობა შეწყდა, თუმცა ზოგიერთი დასახლება კიდევ რამდენიმე ასწლეულს არსებობდა.

ამის მიუხედავად, ისტორიკოსები უხალისოდ თანხმდებიან კლიმატური ფაქტორების პოლიტიკურისა და კულტურულის დონეზე განხილვას. საქმე ის გახლავთ, რომ ისტორიულმა მეცნიერებამ უკვე გაიარა მსგავსი რამ XVIII-XIX საუკუნეებში. ეკოლოგიური დეტერმინიზმის თეორია ამტკიცებდა, რომ საზოგადოების სტრუქტურასა და ადამიანის ხასიათზე გავლენას გარემოც ახდენს: თბილი დინება ხელს უწყობს სიზარმაცეს, ზომიერი კლიმატი კი — გონებრივ აქტივობას. ეს იდეები არცთუ იშვიათად, რასიზმის გასამართლებლად გამოიყენებოდა.

პიტერ დემენოკალის განმარტებით, დღეს

აქადის მეფე სარგონი, ძვ. წ. XXIII საუკუნე

ევფრატისა და ტიგროსის შუამდინარეთი ჩრდილოეთ ატლანტიკაში შექმნილ პირობებზეა დამოკიდებული. ცივი წყლის ნაკადი შუამდინარეთში ნალექებს ამცირებს...

მაიას ტომების კალენდარი

არავინ ცდილობს, კლიმატი ანთროპოლოგიური თვალთახედვის თავში დააყენოს. მისი სიტყვებით, კლიმატი ცივილიზაციას მხოლოდ ამა თუ იმ შეზღუდვას უწესებს. მაგალითად, რამდენიც უნდა იტრიალო, უნაყოფო ნიადაგი დიდ მოსავალს ვერ იძლევა. მშვიერი ადამიანები კი უფრო მეტად დაუცველი ხდებიან, უფრო მეტად ავადმყოფობენ, მოსავალს მვენებლები ეტანებიან და სხვ. ამდენად, როგორი განვითარებულიც უნდა იყოს საზოგადოება, კოლაფსი გარდაუვალია.

სპეციალისტთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ეს სურათი ზედმეტად გამართივებულია. ტექსასის ოსტინის უნივერსიტეტის პროფესორი კარლ ბუტცერი მიუთითებს, რომ კლიმატური პრობლემები მხოლოდ აშიშვლებენ „ინსტიტუციურ ჩაგარდნებს“, ანუ საზოგადოებრივი მოწყობის სუსტ წერტილებს.

მაგრამ რთული მოსაფიქრებელია, უხვ წვიმებს მიჩვეული მაიას ცივილიზაცია როგორ უნდა გამკლავებოდა ნალექების 40%-ით შემცირებას. ეს უდიდესი გამოცდა იქნებოდა თანამედროვე პირობებშიც. მაგალითად, დღეს საუდის არაბეთი საკუთარ თავს ხორბლით მხოლოდ იმის ხარჯზე უზრუნველყოფს სრულად, რომ წყლის ამოქაჩვას მანამდე მიუწვდომელი სიღრმეებიდან ახერხებს. მაიას ცივილიზაციისთვის ბურღვის თანამედროვე ტექნოლოგიები მიუწვდომელი იყო.

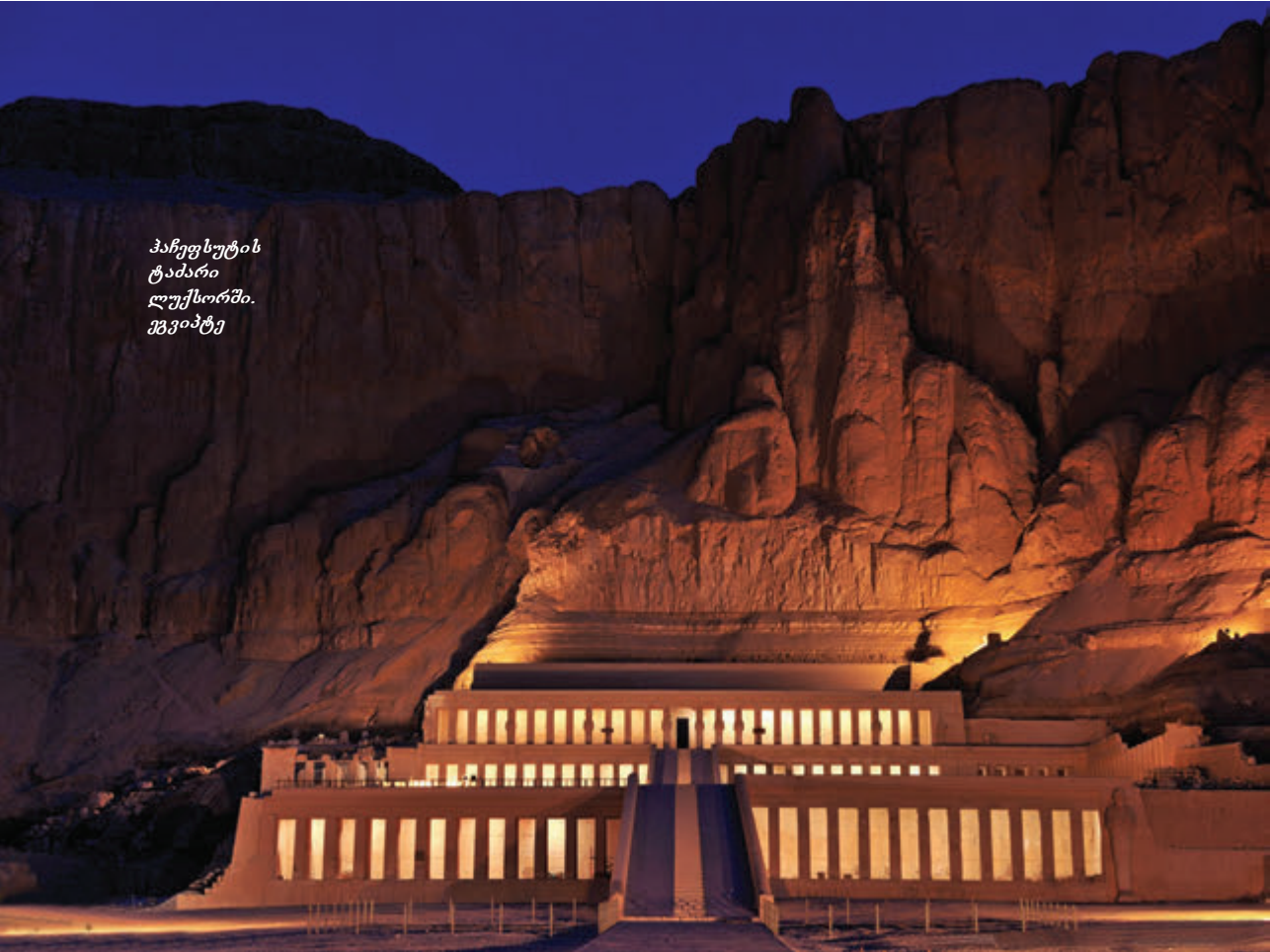
მიკენს თუ დავუბრუნდებით, გაურკვეველი ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის. მის დაღუპვას ბარბაროსთა შემოსევით და საიდუმლოებით მოცული „ზღვის ხალხების“ თავდასხმებით ხსნიან. მაგრამ 2010 წელს სირიაში მდინარეების დანალექების ანალიზმა გამოავლინა, რომ ძვ. წ. 1200-850 წლებში აქ ძლიერი გვალვების ხანგრძლივი პერიოდი დადგა. ეს ფაქტობრივად, ზუსტად ემთხვევა საბერძნეთის ისტორიის „შავ საუკუნეებს“.

წლეულს კი ნიუ-მექსიკოს უნივერსიტეტის

პალენკე — მაიას ცივილიზაციის უდიდესი ქალაქი

პარფესუტის
ტაძარი
ლუქსორში.
ეგვიპტე

პროფესორმა ბრენდ დრეიკმა აჩვენა, რომ ამ პერიოდში ხმელთაშუა ზღვის აუზში აცივდა, რამაც აორთქლების პროცესი და შესაბამისად, ნალექების რაოდენობა შეამცირა.

ზუსტად ამავე პერიოდში დაეცა ხეთების იმპერია და ეგვიპტის ახალი სამეფო, რაც ისტორიაში შევიდა, როგორც ბრინჯაოს საუკუნის ცივილიზაციის კრახი. მაიას ცივილიზაციის კოლაფსის პერიოდში კი ჩინეთში ტანის დინასტია ქვეყანაზე კონტროლს კატასტროფული სისწრაფით კარგავდა.

საკითხი, რა თქმა უნდა, რთულია და პასუხისმგებლობას მხოლოდ ერთ ფაქტორს ვერ დავაკისრებთ. „ზღვის ხალხების“ დარტყმის ობიექტები ხეთები და ეგვიპტელებიც გახდნენ. ტანის დინასტიის ხანაში ადგილობრივი თავადების გაძლიერებასაც ეკონომიკური საფუძველი ჰქონდა, თუმცა, ბუნებრივია, მნიშვნელოვანი როლი მუსონების გადაადგილებით გამოწვეულმა გვალვამაც შეასრულა.

გვალვებსა და შიმშილს მიიჩნევს აცტეკთა ცივილიზაციის კრიზისის მიზეზად ჩიკაგოს ბუნების ისტორიის მუზეუმის თანამშრომელი,

პროფესორი გერი ფეინმანი. თუმცა იმასაც აღნიშნავს, რომ მათ ცივილიზაციის გადარჩენა შეძლეს.

ანუ შეიძლება დავასკვნათ, რომ სულ ცოტა, კლიმატური მონაცემების უგულვებლყოფა შეუძლებელია. ჩინეთის ისტორიისა და პალეოკლიმატური მოდელირების მონაცემების შედარებითი კვლევებით დადასტურდა, რომ თბილი პერიოდები სტაბილურობით ხასიათდებოდა, ხოლო საშუალო ტემპერატურის ვარდნა აჯანყებებისა და ურთიერთდაპირისპირების ალბათობას ზრდიდა. იგივე შედეგი აჩვენა ევროპაში, აზიასა და ჩრდილოეთ აფრიკაში ომების პერიოდის, ანუ 1400-1900 წლების ანალიზმა.

ევროპის ე.წ. მცირე გამყინვარების პერიოდის (XIV-XIX საუკუნეები) დასაწყისში, კონტინენტს თავს ძლიერი პოლიტიკური კრიზისი და დიდი შიმშილობა დაატყდა, რაც 30-წლიან ომსა და სხვა კონფლიქტებში, მათ შორის ბრიტანეთში მონარქიის დაცემაში გამოვლინდა.

*მომზადებულია NewScientist-ის
მასალების მიხედვით*

ტროცკის მკვლელობა

1940 წლის 20 აგვისტო, ქალაქი კოიოკანი, მექსიკა. ლევ ტროცკის სახლს მიუახლოვდა გემოვნებით ჩაცმული ახალგაზრდა მამაკაცი, რომელიც მიუხედავად მზიანი დღისა, გრძელ ლაბადაში გამოწყობილიყო. მან დაცვას ტროცკისთან შეხვედრა სთხოვა იმ მიზეზით, რომ სტატია აქვს დაწერილი ტროცკისტულ მოძრაობაზე. დაცვამ მამაკაცი სახლში შეუშვა და ტროცკიმ იგი თავის კაბინეტში მიიწვია. სტუმარმა გადასცა ლევ ტროცკის სტატია და როცა დევნილმა რევოლუციონერმა მისი კითხვა დაიწყო, ახალგაზრდამ ლაბადიდან ამოიღო ყინულმჭრელი და მთელი ძალით ჩაარტყა ტროცკის კეფაში. გათვლა ისეთი იყო, რომ ერთი დარტყმის შემდეგ რევოლუციონერი მომენტალურად უნდა მომკვდარიყო. მაგრამ კითხვის დროს ტროცკიმ თავი ოდნავ მოაბრუნა და ამან დარტყმის ძალა შეამცირა. მართალია ყი-

ნულმჭრელის პირი 7 სანტიმეტრით შევიდა კეფაში, მაგრამ ტროცკი მაშინვე არ მომკვდარა. მან საშინლად დაიყვირა და ამით ისე დააბნია მკვლეელი, რომ მან ვედარ მოახერხა, ტროცკისთვის დანაც ჩაერტყა (დანა მას ასევე ლაბადაში ჰქონდა). ყვირილზე კაბინეტში დაცვა შემოვარდა და მკვლეელი დააკავეს. აღსანიშნავია, რომ მან ფრანგულად დაიყვირა: „მათ ამის გაკეთება მაიძულეს... მათ ციხეში დედაჩემი ჩასვეს. მათ მისი მოკვლა უნდათ... გთხოვთ მომკალით! მინდა მოკვდე!“ მოგვიანებით იგი პოლიციას გადასცეს, ტროცკი კი საავადმყოფოში გადაიყვანეს. თავიდან ტროცკის მდგომარეობა დამამედებელი იყო, მაგრამ 21 აგვისტოს მკვეთრად გაუარესდა და გონს მოუსვლელად, 19 საათსა და 25 წუთზე ლევ ტროცკი გარდაიცვალა.

ასე დასრულდა ერთ-ერთი გავლენიანი და

ცნობილი ბოლშევიკის ცხოვრება. რევოლუციის შემდეგ ტროცკი იყო პირველი საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარი (1917-1918 წწ.), რევოლუციური სამხედრო საბჭოს თავმჯდომარე (1918-1925 წწ.), სამხედრო და საზღვაო საქმეთა სახალხო კომისარი (1918-1925 წწ.) და გაელენით მერე კაცი სოციალისტურ სახელმწიფოში. მაგრამ 1924 წელს 21 იანვარს გარდაიცვალა ვლადიმერ ლენინი და მისი სიკვდილის შემდეგ ბოლშევიკურ პარტიაში ძალაუფლებისთვის მწვავე ბრძოლა დაიწყო ტროცკისა და სტალინის, კამენევსა და ზინოვიევს შორის. ეს ბრძოლა, რომელმაც დისკუსიის ხასიათი მიიღო, ტროცკის მარცხით დასრულდა: 1927 წელს ლევ ტროცკი გარიცხეს სრულიად რუსეთის კომუნისტური (ბ) პარტიიდან. მანამდე კი, 1925 წლის იანვარში იგი გადააყენეს რევოლუციური სამხედრო საბჭოს თავმჯდომარის პოსტიდან, აგრეთვე სამხედრო და საზღვაო საქმეთა სახალხო კომისარის პოსტიდანაც. მომდევნო წლის ოქტომბერში სტალინმა ტროცკი პოლიტიბიუროს შემადგენლობიდან გაიყვანა, 1928 წლის შემოდგომისთვის კი იგი ალმა-ათაში, ყაზახეთში გადაასახლეს.

ტროცკიმ ასე ახსნა მისი გადასახლება — „1928 წელს დაზვრეტაზე კი არა, არამედ დაკავებაზეც შეუძლებელი იყო საუბარი: თაობა, რომელთანაც მე ოქტომბრის რევოლუცია და სამოქალაქო ომი გავიარე, ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. პოლიტიბიურო ყველა მხრიდან ალყაში იყო და გრძნობდა ამას. ცენტრალური აზიიდან მე ვუკავშირდებოდი ოპოზიციას“. ტროცკის საცხოვრებელი პირობები ალმა-ათაში საკმაოდ კომფორტული იყო: ის განაგრძობდა თავის მომზრეებთან მიმოწერას, შემლო თავისი უზარმაზარი არქივის გამოტანა (ტროცკიმ ყველა იმ საბუთის ასლი გააკეთა, რასაც ხელი მოაწერა). მაგრამ მიიჩნევდა, რომ არადამაკმაყოფილებელ პირობებში ცხოვრობდა და „ბომბავდა“ ცაკ-ს (ცენტრალურ აღმასრულებელი კომიტეტს), ცსკ-ს (ცენტრალურ საკონტროლო კომისიას), მპს-ს (მთავარ პოლიტიკურ სამმართველოს). იგი წერდა, რომ გაზეთებს მოსკოვიდან იღებს ათი დღის დაგვიანებით, ხოლო წერილები კი სამი თვით იგვიანებს. ტროცკი ასევე აღნიშნავდა, რომ მთავარი პოლიტიკური სამმართველო სანადიროდ წასვლას უკრძალავდა.

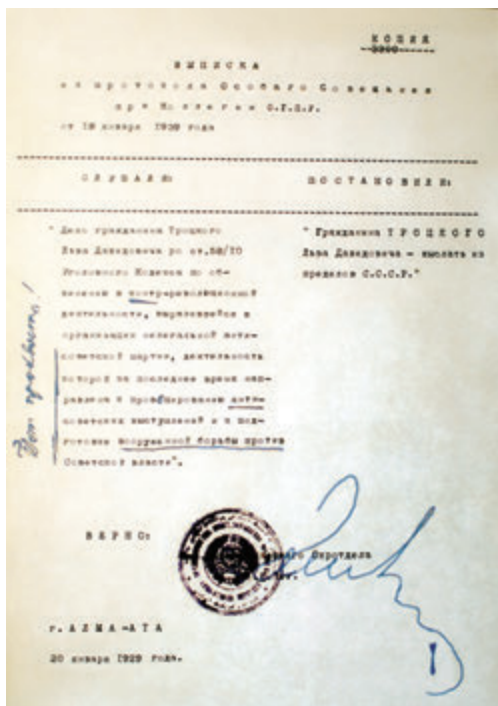
ალმა-ათიდან ტროცკი კარგად ხედავდა, როგორ უსწორდებოდა სტალინი თავის ყოფილ მოკავშირეებს, კერძოდ ზინოვიევს, ბუხა-

სამხედრო და საზღვაო საქმეთა სახალხო კომისარი ლევ ტროცკი

ტროცკი ბუნების წიაღში დასვენებისას

1929 წლის დადგენილება საბჭოთა კავშირიდან ტროცკის გასახლების შესახებ. 1939 წლის ამონაწერი

რინსა და კამენევს. მაგრამ ტროცკი ძალიან პოპულარული იყო ძველ რევოლუციონერებში და სტალინი ვეღარ ბედავდა მის წინააღმდეგ პროცესის დაწყებას. ბოლოს და ბოლოს, მან გადაწყვიტა ტროცკი საზღვარგარეთ გადაესახლებინა. 1929 წელს ლევ ტროცკიმ მთავარი პოლიტიკური სამმართველოს ბრძანებით დატოვა საბჭოთა კავშირის საზღვრები. სტალინის ეს ნაბიჯი შემდგენიარად შეიძლება ავსხნათ: იგი მიიჩნევდა, რომ საბჭოთა კავშირის ფარგლებს გარეთ ტროცკი ვეღარ შეძლებდა რამე მოქმედების განხორციელებას. ამ მომენტიდან იწყება ტროცკის მოგზაურობა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. პირველი იყო თურქეთი, სადაც რევოლუციონერი კონსტანტინოპოლში (სტამბოლში) გაჩერდა. მაგრამ კონსტანტინოპოლში ბევრი ყოფილი თეთრგვარდიელი იმყოფებოდა, ტროცკი თავდასხმას ელოდებოდა და თურქულმა მთავრობამ იგი პრინსის კუნძულებზე გადაიყვანა, სადაც ტროცკი აქტიურ პუბლიცისტურ საქმიანობას შეუდგა, დაწერა ავტობიოგრაფიული ნაშრომი „ჩემი ცხოვრება“.

მაგრამ თურქეთში ტროცკი დიდხანს აღარ

გაჩერდა და 1933 წელს საფრანგეთში გადავიდა საცხოვრებლად. დიდხანს ვერც იქ დაყო, რადგანაც ევროპელ სოციალისტებთან შეხვედრების გამართვა წამოიწყო და შინაგან საქმეთა მინისტრმა სთხოვა, ქვეყანა დაეტოვებინა. საინტერესოა, რომ 1934 წელს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა შეძლო ტროცკის გარემოცვაში თავისი აგენტის ჩანერგვა, კერძოდ კი მისი შვილის, ლევ სედოვის გარემოცვაში. ეს იყო მარკ ზობოროუსკი, რომელმაც მოახერხა ზოგიერთი საბუთის მოპარვა ტროცკის უზარმაზარი არქივიდან, რომელიც მან საბჭოთა კავშირიდან წაიღო. ტროცკიმ დატოვა საფრანგეთი და ნორვეგიაში გადავიდა, სადაც 1935 წლის არჩევნებში მუშათა პარტიამ გაიმარჯვა. პარტია 1923 წლამდე კომინტერნში შედიოდა (კომუნისტური ინტერნაციონალი — საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც სხვადასხვა ქვეყნის კომუნისტურ პარტიას აერთიანებდა 1919-1943 წლებში). მაგრამ არც ნორვეგიაში დარჩენილა ტროცკი დიდხანს. საბჭოთა კავშირისგან ზეწოლის გამო ნორვეგია იძულებული იყო, ტროცკი 1936 წელს გადაესახლებინა პატარა სოფელში, სადაც ის 1937 წლის იანვრამდე ცხოვრობდა, როცა მექსიკის პრეზიდენტმა, სოციალისტმა ლასარო კარდენასიმ ტროცკი მეხიკოში დაპატიჟა, სადაც ის საბოლოოდ დასახლდა.

ემიგრაციაში ტროცკი, გარდა პუბლიცისტური საქმიანობისა, აქტიურად მონაწილეობდა პოლიტიკურ პროცესებში. ემიგრაციაში რევოლუციონერმა შექმნა მეოთხე ინტერნაციონალი — ალტერნატიული საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც აერთიანებდა ტროცკისტული მიმართულების პარტიებსა და მის მომხრეებს. ტროცკი მიიჩნევდა, რომ კომინტერნი სტალინის ზეგავლენის ქვეშ იმყოფებოდა და მსოფლიო რევოლუციის წარმართვას ვეღარ შეძლებდა. ინტერნაციონალის პირველი შეხვედრა, ეგრეთ წოდებული დამფუძნებელი კონგრესი, 1938 წელს მოეწყო საფრანგეთში, პარიზთან ახლოს, ალფრედ როსმერის სახლში (ალფრედ როსმერი — მეოთხე ინტერნაციონალის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ლევ ტროცკის მეგობარი). კონგრესში მონაწილეობდნენ ევროპის, ჩრდილოეთ ამერიკის, აზიისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნების დელეგატები, რაც ტროცკისტული იდეების პოპულარობაზე მიუთითებდა. საერთოდ, ტროცკიში არ უნდა განვიხილოთ, როგორც ახალი იდეოლოგია ან როგორც ახა-

ლი დოქტრინა. ტროცკიზმი ნამდვილი მარქსიზმი, ოღონდ აზუსტებს და ავითარებს მარქსიზმის თეორიის მნიშვნელოვან ნაწილს.

მაღე ლევ ტროცკი საცხოვრებლად მექსიკაში გადავიდა. 1937 წლისთვის მექსიკას ვერ კიდევ არ ჰქონდა დიპლომატიური ურთიერთობები საბჭოთა კავშირთან, რაც ქვეყანაზე წნეხს აძნელებდა. ასევე აღსანიშნავია, რომ მექსიკა ამერიკის შეერთებულ შტატებს ესაზღვრება, 1937 წელს კი აშშ-ში იმყოფებოდა მეოთხე ინტერნაციონალის ყველაზე დიდი ეროვნული სექცია, საიდანაც შემოწირულობებს იღებდა. ტროცკის ყველა მდივანი და დაცვის წევრი ამერიკელი იყო. თვითონ ტროცკი რამდენჯერმე ეცადა შეერთებულ შტატებში ჩასვლას, მაგრამ აშშ-ის მთავრობა მუდმივად უარს ამბობდა ვიზაზე. ჩრდილოეთ კაროლინის უნივერსიტეტმა ტროცკი ლექციების წასაკითხად მიიწვია, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც სახელმწიფო დეპარტამენტმა ვიზის გაცემაზე უარი განაცხადა. ტროცკის ერთადერთი შეხვედრა შეერთებული შტატების ხელისუფლებასთან გაიმართა 1937 წელს მის სახლში, მექსიკაში, სადაც დიუის კომისიის სხდომები მოეწყო, რომელმაც მოსკოვური პროცესების სინამდვილე ეჭვქვეშ დააყენა. კომისიის ხელმძღვანელი იყო უდიდესი ამერი-

კელი ფილოსოფოსი ჯონ დიუი. მოსკოვურ პროცესებში იგულისხმება სამი დია სასამართლო პროცესი, სადაც ბოლშევიკური პარტიის ყოფილი გაულენიანი წევრები გაასამართლეს, რომლებიც დაკავშირებულები იყვნენ ტროცკისტულ ან მემარჯვენე ოპოზიციასთან. გასამართლებულთა შორის იყვნენ პარტიის ისეთი ფუნქციონერები, როგორებიცაა ზინოვიევი და კამენევი. ტროცკი აპირებდა, კომისიის სხდომები პოლიტიკურ ტრიბუნად გამოეყენებინა, მაგრამ მან ეს ვერ შეძლო ინგლისური ენის ცუდი ცოდნის გამო. ტროცკიმ უზარმაზარი სამუშაო ჩაატარა, მან შეაგროვა დოკუმენტები და მტკიცებულებები, რომლებიც უარყოფდნენ მოსკოვური პროცესების შედეგებს. კომისიამ დაადგინა, რომ დაკავებულები ტყუილად გაასამართლეს და არც ტროცკის ჩაუდენია ყველა ის დანაშაული, რასაც მას აბრალებდნენ პროცესების მსვლელობისას.

მოსკოვური პროცესების შემდეგ ნათელი გახდა, რომ სტალინისა და ტროცკის დაპირისპირება რომელიმე მათგანის სიკვდილით დამთავრდებოდა. 1938 წელს სტალინმა დაავალა ლავრენტი ბერიას, რომელიც იმ მომენტისთვის საბჭოთა კავშირის შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი იყო, ტროცკის წინააღმდეგ „აქციის“ მომზადება. როგორც იხსენებს

ლევ ტროცკი ამერიკელ მიმღევრებთან ერთად. 1940 წ.

ლიეონ ბრეჟნევი, ლევ ტროცკი და ანდრე ბრეტონი მექსიკაში, 1938 წ.

ზაიმე რამონ მერკადერ დელ რიო ერნანდესი 1960 წელს გაათავისუფლეს, ის მოსკოვში გადავიდა საცხოვრებლად და საბჭოთა კავშირის გმირის წოდებაც მიიღო

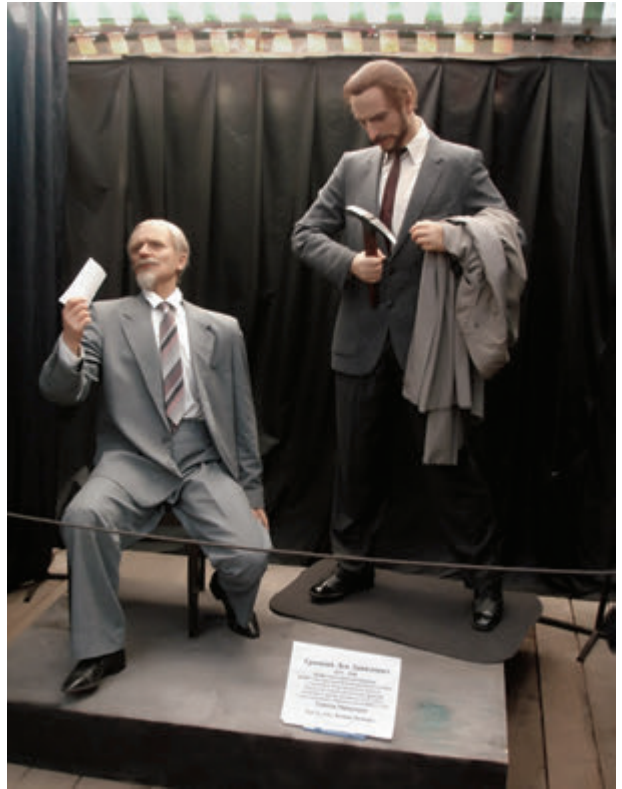

პაველ სუდოპლატოვი, სტალინი არ ამბობდა პირდაპირ, რომ ტროცკი უნდა მოეკლათ, მაგრამ რამდენჯერმე ნათლად თქვა, რომ „ტროცკისტულ მოძრაობაში არ არსებობს ტროცკიზე მნიშვნელოვანი ფიგურა. იმ შემთხვევაში, თუ ტროცკისაც მოვიშორებთ, საფრთხე კომინტერნისთვის მოცილებული იქნება“. ბერიამ შესთავაზა სუდოპლატოვის დაყენება ამ ოპერაციის სათავეში. პაველ სუდოპლატოვი იყო ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული საბჭოთა მშვერავი, რომელმაც სახელი გაითქვა ევგენი კონოვალეცის მკვლელობით — ეს გახლდათ უკრაინელი ნაციონალისტების ლიდერი, რომელიც საგანგებოდ მოწვეობილი აფეთქებით მოკლეს 1938 წლის მაისში როტერდამში. პაველ სუდოპლატოვი მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანიის ოკუპირებულ საბჭოთა ტერიტორიებზე პარტიზანული მოძრაობის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი იყო. სუდოპლატოვმა შესთავაზა ნაუმ ეიტინგტონი, როგორც ოპერაციის უმუშალო ორგანიზატორი. ნაუმ ეიტინგტონი იყო შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის წარმატებული

აგენტი. მეორე მსოფლიო ომამდე მან მოახერხა ესპანეთის სახელმწიფო ოქროს მარაგის საბჭოთა კავშირში გადატანა (ესპანეთში სამოქალაქო ომში გაიმარჯვა გენერალ ფრანკოს ფაშისტურმა მოძრაობამ და ესპანეთის რესპუბლიკის მთავრობამ ოქროს მარაგის ნაწილი საბჭოთა კავშირში გადაიტანა), თეთრგვარდიელების მოძრაობის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი წევრის მოტაცება და მათი საბჭოთა კავშირში გადაყვანა.

ეტიინგტონმა წამოაყენა ამგვარი გეგმა: უნდა შექმნილიყო ორი დამოუკიდებელი ჯგუფი. პირველ ჯგუფს, „ცხენს“ ხელმძღვანელობდა დავიდ ალფარო სიკეიროსი, მექსიკელი მხატვარი, ესპანეთში სამოქალაქო ომის ვეტერანი. ის მექსიკაში გადავიდა და კომპარტიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი გახდა. მეორე ჯგუფს, „დედას“ ხელმძღვანელობდა კარიდად მერკადერი. მისი ერთ-ერთი წინაპარი კუბის ვიცე-გუბერნატორი იყო, ხოლო დიდი ბაბუა — ესპანეთის ელჩი რუსეთში. სწორედ მისი ერთ-ერთი შვილი, ხაიმე რამონ მერკადერ დელ რიო ერნანდესი მოკლავს მომავალში ტროცკის. ეტიინგტონმა საგანგებოდ შეარჩია ისეთი აგენტები, რომლებიც არასდროს მონაწილეობდნენ ტროცკისტთა წინააღმდეგ გამართულ აქციებში. ოპერაციას დაარქვეს „იხვი“ (იგულისხმება „Утка“ — ანუ დეზინფორმაცია).

აქციის მოწყობის ბრძანება პირველმა მიიღო ჯგუფმა „ცხენი“. ოპერაციის ჩასატარებლად ეტიინგტონმა უბრძანა ერთ-ერთ თავის აგენტს, იოსიფ გრიგულევიჩს, შეექმნა მესამე, დამოუკიდებელი ქსელი მექსიკასა და კალიფორნიაში მოსაწყობი ოპერაციებისთვის. მაგრამ უფრო მნიშვნელოვანი ის იყო, რომ გრიგულევიჩი დაუმეგობრდა ტროცკის დაცვის ერთ-ერთ წევრს, რობერტ შელდონ ჰარტს. სწორედ შელდონ ჰარტმა შეუშვა სიკეიროსის ჯგუფი (20 კაცის შემადგენლობით) 1940 წლის 23 მაისს ტროცკის სახლში. თავდამსხმელები შეიარაღებული იყვნენ თომპსონის ავტომატებით. ჯგუფს ჰქონდა ტროცკის სახლის გეგმა და შესაბამისად, ზუსტად იცოდნენ, სად იმყოფებოდა ტროცკი. თავდამსხმელებმა, რომელთაც მექსიკური პოლიციის უნიფორმა ეცვათ, ცეცხლი გაუხსნეს იმ ოთახს, სადაც ტროცკი და მისი ცოლი იყვნენ. თავდასხმა 10-15 წუთს გრძელდებოდა, რომლის განმავლობაშიც თავდამსხმელებმა 300-ზე მეტი ტყვია გაისროლეს. სროლის დამთავრების შემდეგ,

ცივილის ფიგურებში გამოსახული ლევ ტროცკის და რამონ მერკადერის 1940 წლის 20 აგვისტოს საბედისწერო შეხვედრა

მექსიკელი პოლიციელები მერკადერის მიერ ტროცკის მკვლელობისას გამოყენებული მთამსვლელობა წერაქვით

სახლი მექსიკაში, სადაც ლევ ტროცკი ცხოვრობდა

მაგიდა, სადაც მოკლეს ლევ ტროცკი. ზემოთ — მკვლელობიდან ცოტა ხნის შემდეგ. ქვემოთ — იგივე მაგიდა ტროცკის სახლ-მუზეუმში

ჯგუფმა ორი ცეცხლგამჩენი ხელყუმბარა გაისროლა (ამის გამო სახლში ხანძარი გაჩნდა, მაგრამ ლევ ტროცკიმ და მისმა ცოლმა ცეცხლის ჩაქრობა მოახერხეს) და ტროცკის საძინებელთან ძლიერი ცეცხლგამჩენი ბომბი დატოვეს, რომელიც ტექნიკური გაუპართაობის გამო ვეღარ ამოქმედდა. ტროცკი და მისი ცოლი თავდასხმას გადაურჩნენ (ორივე საწოლის ქვეშ დაიმალა). თავდასხმელებთან ერთად გაქრა ტროცკის დაცვის ერთ-ერთი წევრი — ზემოთ აღნიშნული რობერტ შელდონ ჰარტი, მეტსახელად „ამური“. იგი ნამდვილად იყო შსსკ-ის აგენტი, მისი გადაბირება ნიუ-იორკში მოხერხდა. მამამისის სიტყვებით, შელდონ ჰარტს არასოდეს ეხატებოდა გულზე ტროცკისტები, პირიქით, იგი სტალინის ემხრობოდა. შელდონ ჰარტი იყო აშშ-ის კომუნისტური პარტიის წევრი და მის ნიუ-იორკის ბინაში იპოვეს სტალინის დიდი პორტრეტი. ასევე, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, იპოვეს ესპანურ-ინგლისური ლექსიკონი სიკეიროსის ხელმოწერით. მაგრამ ტროცკი ბოლომდე მიიჩნევდა, რომ რობერტ შელდონ ჰარტი თავდასხმის მსხვერპლია და არა თავდასხმის მონაწილე. ერთი თვის შემდეგ კი, 25 ივნისს ჰარტის გვაში იმ სახლის ეზოში აღმოაჩინეს, რომელიც სიკეიროსის ჯგუფმა გააქირავა. მას ტყვია კეფაში ჰქონდა მოხვედრილი. პაველ სუდოპლატოვის თქმით, შელდონ ჰარტი იმით მოკლეს, რომ გრიგულევიჩსა და მას ჩვენნი გაცემა შეეძლოთ.

ასე უშედეგოდ დასრულდა ტროცკის მკვლელობის პირველი ცდა. ასეთ ვითარებაში ეიტინგტონმა აამოქმედა მეორე ჯგუფი, „დედა“, რომლის ხელმძღვანელი იყო კარიდად მერკადერი. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჯგუფის წევრთა შორის იყო მისი შვილი, რამონ მერკადერი. საინტერესოა, რომ მისი შეყვანა ტროცკის გარემოცვაში მოხერხდა ჯერ კიდევ 1938 წელს. იქ გაიცნო სილვია აგელოფი, რუთ აგელოფის და, რომელიც ტროცკის სამდიონოში მუშაობდა. „ლევენდის“ მიხედვით, რამონი იყო მდიდარი ბიზნესმენი, სახელად ჟან მორნარი და მემარცხენე მოძრაობით ინტერესდებოდა მხოლოდ და მხოლოდ თავისი ექსცენტრიკული ხასიათის გამო. იგი ძალიან მოეწონა სილვია აგელოფს, ლაპარაკი იყო ქორწილზეც, მაგრამ მერკადერი აღარ ჩქარობდა. მექსიკაში რამონ მერკადერი მხოლოდ 1940 წლის მარტში აღმოჩნდა, როცა სილვია აგელოფმა ტროცკის სამდიონოში მუ-

შაობა დაიწყო. მერკადერმა შეძლო ტროცკის გარემოცვის ნდობის მოპოვება, თუმცა ტროცკის სიცოცხლის ბოლო დღეებში ერთგვარი ეჭვი გაუჩნდა მერკადერისადმი. მაგალითად, ე.წ. ლეგენდის მიხედვით, რამონ მერკადერი ბელგიელი იყო და შესაბამისად, ფრანგული ენა კარგად უნდა სცოდნოდა. მერკადერი ფრანგულად კარგად ლაპარაკობდა, მაგრამ მისი ენა სავსე იყო ესპანური ფრაზებით. ტროცკი ამბობდა, რომ „უკეთესი იქნებოდა, სილვიას ქმარს ჩვენს სახლში მოსვლა შეეწყვიტა“ და მეტიც, „ჩვენ პატარა გამოძიება უნდა მოვაწყოთ“. საინტერესოა, რომ ტროცკის მკვლელობიდან რამდენიმე დღის შემდეგ მეხიკოში ესპანური პროტროცკისტული პარტიის ერთ-ერთი წევრი ჩამოვიდა, რომელსაც შეეძლო მერკადერი გაეშიფრა.

მერკადერის თავდასხმა წარმატებით დასრულდა. ტროცკი დაიღუპა, მაგრამ რამონ მერკადერი აიყვანეს და 20 წლით პატიმრობა მიუსაჯეს. აღსანიშნავია, რომ სასამართლო პროცესზე, დაკითხვებზე, მერკადერი მოქმედებდა თავისი ლეგენდის შესაბამისად: იგი არის ჟან მორნარი, ბელგიის მოქალაქე და მან მოკლა ტროცკი პირადი მოტივის გამო. მართალია, ბელგიის კონსულმა უარყო, რომ მერკადერი ბელგიის მოქალაქეა, მაგრამ მექსიკურმა პოლიციამ მისი ნამდვილი ვინაობის დადგენა ვეღარ მოახერხა. მხოლოდ ომის შემდეგ, ესპანური არქივებიდან გახდა ნათელი, რომ ჟან მორნარი — რამონ მერკადერია. მაგრამ ამის შემდეგაც ის ამტკიცებდა, რომ ლევ ტროცკი პირადი მოტივის გამო მოკლა. რამონ მერკადერი გაათავისუფლეს 1960 წელს 20 აგვისტოს. ის გადავიდა მოსკოვში საცხოვრებლად და საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიიღო. 1970 წელს ჩავიდა კუბაში ფიდელ კასტროს მიწვევით (იმ პერიოდში მუშაობდა საგარეო საქმეთა სამინისტროში მრჩეველად). რამონ მერკადერი 1978 წელს გარდაიცვალა.

ტროცკის გარდაცვალების შემდეგ პროტროცკისტულმა პარტიებმა ნელ-ნელა დაკარგეს გავლენა და ტროცკიზმი საინტერესო დარჩა მხოლოდ მეცნიერებისთვის. ტროცკის წვლილი შეჭქონდა მარქსიზმის პოპულარობასა და გავრცელებაში და ახალი მიმართულებაც დააფუძნა ამ სწავლებაში, რომელიც მისი სახელით არის ცნობილი — ტროცკიზმი.

ტროცკი სასიკვდილო სარეცელზე

ლევ ტროცკის საფლავი

დიმა ერისთავი:

დედა მეუბნებოდა, ქულბელიანი ხარო...

მისი ცხოვრება მშვენიერი სიუჟეტი იქნებოდა სქელტანიანი წიგნისთვის, თუნდაც იმიტომ, რომ ეპოქის ყველა ვარაში საკუთარ თავზე გადაიტანა: ერთ-ერთი წარჩინებული ოჯახის ჩამომავალი უკიდურესად ზელოკლედ ცხოვრობდა, მის მშობლებს კი მუდმივად ჰქონდათ შიში, რომ ერთ დღესაც კარზე დაუკაკუნებდნენ და შინსაზღოში წაიყვანდნენ დასაკითხად... მიზეზი? საბჭოთა ქვეყანაში გვარი — ერისთავი უკვე მიზეზი იყო. ამას ისიც ემატებოდა, რომ დედამისის ძმა ცნობილი ამერიკელი ავიაკონსტრუქტორი გახლდათ... გასაოცარია, რომ ცხოვრების დრამატული ფერები დიმიტრი ერისთავის ფერწერას თითქოს არ შეეხებია: აქ ყველაფერი უღრუბლო და ანკარაა... თუმცა მეხსიერებას ის ღრუბელიც შემორჩა და ის ლაჟვარდი სივრცეებიც, რომელსაც თავისი ცხოვრების განმსვლობაში ეზიარა...

— მახსოვს ძველი ეზო, სადაც ვიზრდებოდი. ადრე წერეთლის ქუჩა იყო, ახლა გალაკტიონ ტაბიძის სახელს ატარებს. იქ ვცხოვრობდით. ადრე მთელი სახლი ჩვენ გვეკუთვნოდა, მერე ჩამოგვართვეს. ეზოს მხარეს ორი ოთახი და სამზარეულო დაგვიტოვეს.

ყველა ეროვნების წარმომადგენელს შევვადებოდით ჩვენს ეზოში... იქვე იყო ბაბუაჩემის, მიხეილ ქართველიშვილის სახლიც.

ახლაც თვალწინ მიდგას ის გარემო: მეორე სართულზე ცხოვრობდა ნიკოლაძეების ოჯახი. გიორგი ნიკოლაძე არ მახსოვს, მე რომ დავიბადე, ცოცხალი აღარ იყო, მაგრამ რუსუდან ნიკოლაძე (ცნობილი მეცნიერი, ქიმიკოსი და საზოგადო მოღვაწე) კარგად მახსოვს... საინტერესოა, რომ ბავშვობის მოგონებებში განსაკუთრებულად აღიბეჭდა ბიბლიოთეკები...

ნიკოლაძეებს ძალიან მდიდარი ბიბლიოთეკა ჰქონდათ. დედაჩემმა იცოდა ფრანგული, ცოტა ხანს ფენეკამიც სწავლობდა. წელიწადში ერთხელ ან ორჯერ ავიდოდი ქალბატონ

რუსუდანთან, წამოვიღებდი წიგნებს, მათ შორის ბევრს ფრანგულს. დედა წაკითხავდა და დავუბრუნებდით ხოლმე. რუსუდანი უკვე ასაკოვანი იყო და ისეთი მეხსიერება ჰქონდა, გაგიკვირდებოდათ. ერთხელ წიგნს ვიღებდი დედაჩემისთვის და მითხრა: — დიმა, ეს წიგნი უკვე წაკითხული აქვს თამარასო. წარმოიდგინეთ, ყველაფერი ამახსოვრდებოდა.

მამაჩემს ძალიან საინტერესო ბიბლიოთეკა ჰქონდა. წიგნი ძალიან უყვარდა და ბავშვობიდანვე რომ ჰკითხავდნენ, რა გაჩუქოთო, თურმე წიგნს ითხოვდა. გვექონდა დიდი მწერლების ინგლისურ- და გერმანულენოვანი გამოცემები...

მამამ ენები კარგად იცოდა. ინგლისურად თარგმნიდა, ლექსებსაც წერდა, ლამის ინგლისურად ფიქრობდა კიდევ. ბაირონი, შელი, ედგარ პო უყვარდა ძალიან.

სიტყვაძვირი კაცი იყო, არ მახსოვს, რამე ეთხოვა: ან წყლის მიტანა, ან კარის გაღება... თავად აკეთებდა ყველაფერს.

მამაჩემი პენსნეს ხმარობდა. არისტოკრატის იყო, ბოლო წლებში ქუჩაში აღარ გადიოდა. კონტაქტი სულ გაწყვიტა. არც მამაჩემს უხსენებია თავისი ნათესავები — დადიანები და ერისთავები, არც დედაჩემს — თავისი. ალექსანდრე ქართველიშვილსაც არავინ ახსენებდა. ის დედაჩემის ძმა იყო — ცნობილი ავიაკონსტრუქტორი ალექსანდრე ქართველი. ამბობენ, ამდენი თვითმფრინავი არ აუფრენია არც ერთ კონსტრუქტორსო... ჯერ საფრანგეთში წავიდა სასწავლებლად, მერე ამერიკაში გადაიყვანეს. „ჯენერალ მოტორსის“ თანამფლობელიც კი გამხდარა. ცხადია, მატერიალურად ძალიან კარგად იყო. ომამდე გვიგზავნიდა კიდეც დოლარებს და „ტორგსინში“ ვყიდულობდით პროდუქტს. მერე ისე მოხდა, დოლარში მანეთს გვაძლევდნენ, შავი პური კი 40 მანეთი ღირდა, დედაჩემმა შეუთვალა, აღარ გამოგზავნო. ბრახდებოდა, ასეთი გაუფასურებული რომ იყო ფული.

ძველი თბილისური აივანი გექონდა, მეზობლებს ამ აივანზე უნდა გაეყოლით ჩვენი ფანჯრების წინ. ყოველი ნაბიჯების ხმაზე დედა ცუდად ხდებოდა... ვფიქრობდი, ჩვენი ნათესავებიდან არავინ დაუჭერიათ 1937 წელს და რატომ არის ასეთი დაშინებული დედა-მეთქი... რომ წამოვიზარდე, მამამ მითხრა: 1923 წელს დაუჭერიათ დედა და ბოლშევიკების ციხეში მოხვედრილა. იქიდან დააუადებული ნერვებით გამოუშვეს.

კარგად მახსოვს, პირველი ამერიკული ფილმები რომ გაჩნდა, „ტრაფინიე“ (ნადავლი) ფილმი ერქვა.

უცხოური ფილმების გავლენით ბავშვები ხშირად ვფარიკაობდით, მათულებს გაგლეჯავდით, ვითომ დაშნები იყო... მაშინ „სამი მუშკეტერი“ ჩვენზე დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა...

იყო მეორე მსოფლიო ომის წლები — დიდი შიმშილი. ჩვენ, ბავშვებს ყველას ჯირკვლები გექონდა, დასუსტებული ვიყავით, პატარა ნაკაწრიც გვიჩირქდებოდა...

პირველად ხორცი ვჭამე, ომი რომ დამთავრდა მერე. მახსოვს, კატლეტი შეწვეს სახლში და ვისადილეო... 14 წლის ვიყავი მაშინ. მამაჩემმა დაიწყო მოწაფეების მოშხადება და ცოტა ამოვისუნთქეთ. მახსოვს, მამა სამ მანეთს იღებდა ერთ გაკვეთილში... მერე მისი ყოფილი მოწაფეები გახდნენ მასწავლებლები, ინგლისურში ბავშვებს ამხადებდნენ, ისინი ხუთ მანეთს იღებდნენ, მამა კი ძველებურად სამ მანეთს იღებდა.

ხშირად ანგინით ვხდებოდი ავად. ბაბუა ექიმი იყო და მამას ეუბნებოდა, არ არის კარგი ნაადრევი ოპერაცია, მაინც ფილტრით არის გლანდებიო და არ ამომჭერეს...

სოფელი არ გექონდა. ბაბუაჩემს, დიმიტრი ერისთავს მამულები ჩამოართვეს. სკოლაში საშუალოდ ვსწავლობდი. მათემატიკა კი კარგად ვიცოდი, თავდგირიძე მასწავლიდა. მისმა მოსწავლეებმა ყველამ ვიცოდით მათემატიკა.

დედისერთა ვარ, მაგრამ განებივრებული არ ვყოფილვარ. დედას მკაცრი ხასიათი ჰქონდა. მამა კი არასოდეს მეტყუოდა, ან ეს წაიკითხე, ან ეს არ წაიკითხო. ყოველდღე ნახევარ საათს ვსწავლობდი სიტყვებს, ნახევარ საათს ვკითხულობდი ინგლისურად, ენა ძალიან კარგად ვიცოდი, მაგრამ მერე კახელისა არ იყოს, არ გამომაღა და მიმავიწყდა კიდეც.

როცა ოთარ იოსელიანთან მოგზავი საფრანგეთში, ბავშვობის მარაგი ისე ამომიტევიდა, რომ უცებ ავლაპარაკი ინგლისურად.

ბავშვობიდანვე ვხატავდი. ჯერ დედა მიკითხავდა, მერე მე ვკითხულობდი. საღამოს დაეჯდებოდი და ვხატავდი.

მამაჩემი მხატვარი იყო განათლებით. მასაც იმავე პედაგოგთან ჰქონდა დამთავრებული აკადემია, ვისთანაც მერე მე ვისწავლე — იოსებ შარლემანთან. ბლანჟეთი დადიოდა, გრაფიკოსი იყო, წარმოშობით ფრანგი.

მამას სპეციალობა წიგნის ილუსტრაცია გახლდათ, მეც ეს ფაკულტეტი დავამთავრე.

მამამ ომამდე საკმაოდ ბევრი წიგნი გააფორმა. მახსოვს, როგორ იღებდა შეკვეთებს

მხატვრის სახელოსნო

„რომ არა ფოტო, სადაც ბოტანიკური ბაღის ხიდის მოაჯირზე ვდგაფარ ხელზე, ვეღარ დავიჯერებდი, რომ ასეთი ტრიუკების შესრულება შემძლეო...“

მარცხნიდან: დიმა ერისთავი, თენგიზ მირზაშვილი და ვახტანგ ქოქიაშვილი

და ხატავდა პიონერთა სასახლის სხვადასხვა განყოფილების გასაფორმებლად. მაშინ იქ სახანძრო განყოფილებაც არსებობდა. სწორედ ამ განყოფილებისთვის ოპერის ხანძარი დახატა. მგონი, გეოგრაფიის განყოფილებისთვის დახატა ჯორდანო ბრუნოც, რომელიც დაწვეს... მე ვეზუმრე, ესეც სახანძროსთვის დახატე-მეთქი?

არაჩვეულებრივი იყო აკადემიის წლები... ვმეგობრობდით მე, ზურაბ ნიჟარაძე, თენგიზ მირზაშვილი და ჯემალ ლოლუა. ურთიერთობისთვის ჩაის დალევაც კი არ გვჭირდებოდა. ზურას დიდი სახელოსნო ჰქონდა. ყოველდღე იქ ვიკრიბებოდით, ვხატავდით...

მახსოვს ჩვენი არაჩვეულებრივი პედაგოგები: სოსო გაბაშვილი, დუდა გაბაშვილი, სერგო ქობულაძე, იოსებ შარლემანი, ლადო გრიგოლია... უფროსებთან შინ არ დავდიოდით. მაგრამ გამოწვევის გახლდათ სერგო ქობულაძე, სმირად ვიყავით მისი სტუმრები, ჭადრაკს ვეთამაშებოდით.

ექვს წელიწადს ვისწავლე აკადემიაში. გრაფიკას არ ერჩოდნენ, ფერწერა კი აითვალწუნეს. რატომღაც ფერწერას დაარქვეს ბურჟუაზიული ხელოვნება. საშინელება იყო, მაგრამ ჩემთვის ერთი კარგი რამ მოიტანა: მაშინდელმა რექტორმა ელგუჯა ბერძენიშვილი გააგდო III კურსიდან და უფლება მისცა გამოცდების ჩაბარებისა, ოღონდ გრაფიკის ფაკულტეტზე. ასევე ჩვენს ფაკულტეტზე გადმოიყვანეს ლევან ცუცქირიძეც. მათ გვერდით ყოფნა უმნიშვნელოვანესი იყო ჩემთვის...

ტანგარჯიშზე დავდიოდი, მერე გადავედი აკრობატიკაზე, ქართულად ამას მუშაობა ჰქვია. რომ არა ფოტო, სადაც ბოტანიკური ბაღის ხიდის მოაჯირზე ვდგაფარ ხელზე, ვეღარ დავიჯერებდი, რომ ასეთი ტრიუკების შესრულება შემძლეო... ჩვენი ოთხეული აკრობატიკაში საბჭოთა კავშირის ხუთგზის ჩემპიონი იყო.

საერთოდ დედა ამბობდა, ქუდბედიანი ხარო. მართლაც, ბედნიერი ვიყავი ჩემი ცხოვრებით.

ჩემი შუადღისა რა გითხრათ, როდის არის დრო, როცა მზე ზენიტშია? ამას ასაკთან კავშირი ან აქვს, ან — არა!

ძალიან ბედნიერი ვიყავი, როცა სადიპლომო ნამუშევარს ვასრულებდი. დილიდან აკადემიაში ვიყავი. V კურსი იყო, დიპლომის წინა წელიწადი. მახსოვს, ელგუჯა ბერძენიშვილმა, კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაზე ფანატიკურად შეყვარებულმა კაც-

მა, წამაკითხა „მთვარის მოტაცება“. ძალიან მომეწონა და მოვინდომე ამ ნაწარმოების ილუსტრირება. რამდენიმე ჩანახატი გააკეთე კიდეც... ელგუჯას უმცროსი ძმა — მერაბი ძალიან მოხდენილი ბიჭი იყო, გამხდარი, საინტერესო სახის... მისი გარეგნობა გამოვიყენე ილუსტრირებისთვის. მერე უნდა დამეწერა განცხადება, რომ მინდოდა ამ სადიპლომო თემაზე მუშაობა. კატეგორიული უარი მითხრეს. გასაოცარი ამბავი მოხდა: იმ წელს, როცა მე ასეთი უარით გამომისტუმრეს, მამაჩემმა ინგლისურად თარგმნა „დიდოსტატის მარჯვენა“, მოსკოვმა შეუკვეთა... გაბრაზებულმა უცხოელი მწერალი ავორჩიე სადიპლომოდ — ანატოლ ფრანსის რომანი დავასურათე. ამ დიპლომით გამიცნეს აკადემიაში, მას მერე დამარქვეს კარგი მხატვარი.

ბედნიერი ვარ, რომ ახლა ვინც კლასიკოსად ითვლება ჩვენს თაობაში, მათი პირველი მოთხრობების ილუსტრატორი ვიყავი ჟურნალ „ცისკარში“.

ოდესმე ცეკაში თუ დაუბარებდნენ ვინმეს? მასსოვს ერთი შექმთხვევა: ჯანბერიძე იყო, ნოდარი, ცეკას მდივანი. დამიძახა. სოხუმელი რუსი წერს შენზე, ჯიხურის გამყიდველი, რატომ არის, ამ მხატვარს სულ რომ პროფილში ჰყავს დახატული ადამიანებიო. ვუთხარი, ნოდარ, სირცხვილია, მივიღე და ვუხსნა, რატომ ვხატავ პროფილში-მეთქი? ჰო, კარგი, კარგი, წადიო... ასე იყო, კინაღამ პროფილების გამო შარში გაეფხვიე.

ოთხი თუ ხუთი პერსონალური გამოფენა მქონდა. განსაკუთრებით მახსენდება ერთ-ერთი, როცა მოსკოვში ზურაბ ნიჟარაძის, თენგიზ მირიანაშვილის, გოგი ოჩიაურისა და ჩემი ერთდროული გამოფენა მოეწყო.

ჟურნალებში „დროშასა“ და „საქართველოს ქალში“ ხშირად ბეჭდავდნენ ჩემს ილუსტრაციებს. რუსეთშიც იბეჭდებოდა.

ყველამ გაიცნო „იების გამყიდველი“, „გაზაფხული“, „კლასობანა“...

აკი გითხარით, ბედნიერი ვიყავი. ბევრი ფული არასოდეს მინატრია... ბაზრიდან საკვების მოტანა თუ შემეძლო, უკვე კმაყოფილი გახლდით. ბევრმა მხატვარმა იშოვა ფული. ე.წ. „ხუდკომბინატი“ იყო, იქ მუშაობდნენ. ერთხელ საყვედურიც ვუთხარი კომბინატის დირექტორს, — რა არის, მე რომ არ მამუშავებთ-მეთქი. მხატვარს აფუჭებს ადვილი ფულიო, — მიპასუხა. მართლა ასეა... თუმცა ხშირად ვფიქრობ ვან გოგზე, რომლის ნახატიც

კადრი ფილმიდან „არაჩვეულებრივი გამოფენა“, 1968 წ. დამდგმელი მხატვარი დიმიტრი ერისთავი

კადრი ფილმიდან „იყო შაშვი მგალობელი“, 1970 წ. დამდგმელი მხატვარი დიმიტრი ერისთავი

მსოფლიოში ყველაზე ძვირად გაიყიდა. ვფიქრობ, მისი შეურაცხყოფაა, რომ ვერც ერთი ნახატი ვერ გაყიდა სიცოცხლეში, და ახლა ყველაზე ძვირად ყიდიან მის ნახატებს მფლობელები, სარგებელს ნახულობენ... ძალიან ცინიკურად უღერს.

რეკლამაზეა აგებული ყველაფერი ამ სამყაროში და მხატვარი როგორ იქნება?

საქართველოდან გასვლა ძალიან მეზარებოდა ყოველთვის, ამიტომ ტურისტულად არსად ვყოფილვარ. ჩემი ნატვრა იყო მხოლოდ პარიზი. ვამბობდი, სამი თვე მაინც მაცხოვრა პარიზში-მეთქი. ამიხდა... ბერლინშიც ვიცხოვრე, პარიზშიც ოთარ იოსელიანთან მუშაობისას. მთავარია, რომ ზღვრას ვიღებდი, რითიც შემეძლო მეყიდა და ჩამომეტანა სუვენირები მეგობრებისთვის, ნათლულებისთვის...

„მთვარის ფავორიტებზე“ ვმუშაობდი.

ისეთი დატვირთული ვიყავი, სამი თვე ლუვრშიც კი ვერ წავედი. მერე დავდიოდი მუზეუმებში... სერგო წულაძის ერთ-ერთ დას — თამარს ჰქონდა პატარა სამხატვრო გალერეა „დარიალი“. მასთან ვმეგობრობდით. ფილმშიც

„გაზაფხული“

გადავადებინე ოთარს, ძალიან ლამაზი ქალბატონი იყო.

რთული თუ იყო ოთართან მუშაობა? არაჩვეულებრივი იყო... ამბობენ, რთული ხასიათი აქვსო? ვერ გეტყვი, ეს მუშაობისას არ მიგრძნია, ვფიქრობ, რასაც ხალხი მის რთულ ხასიათს ეძახის, უფრო თავდაცვის მექანიზმია.

პარიზში გავიცანი მერი შარვაშიძე, 93 წლის გახლდათ არასოდეს დამავიწყდება მისი არისტოკრატიული იერი... საერთოდ პარიზში სამუშაო დღის დასრულების მერე გვეპატიჟებოდნენ ოთარის მეგობრები, სუფრას გაშლიდნენ, მაგრამ არავინ გთავაზობდა, მიერთვითო. ოთართან დავიფიქრე კიდევ, შშიერი ვრჩები, არავინ მთავაზობს საჭმელს-მეთქი. დაგპატიჟეს, ესე იგი, უნდა მიერთვა, ქაჯი ხომ არ ხარო... აი, მერე მერი შარვაშიძესთან რომ მივედით სტუმრად, უნდა გენახათ, როგორ გავვიმასპინძლდა, როგორ ყველა კერძს თავად გავჭოდებდა. მაშინ კი ვუთხარი ოთარს, ახლა შენი მეგობრები ყოფილან ქაჯები თუ მე ვარ ქაჯი-მეთქი...

გვიან დაექორწინდი, 30 წლის ვიყავი. ჩემი მეუღლე ნათელა გვარად პეტროვაა, მაგრამ რუსი არ გეგონოთ, გურული ქალია. გურიასი ბევრი ცხოვრობს ასეთი გვარით, ქართველები არიან, რუსისა არაფერი სცხიათ... ბათუმში გავიცანი. მაშინ რუზო ჩხეიძე იღებდა მოკლემეტრაჟიან ფილმს. პირველად მიმიწვიეს ფილმის მხატვრად. ზღვაზე ვიღებდით. მთავარ როლში იყვნენ სერგო ზაქარაიძე და მერაბ თავაძე. ნათელა ბათუმში იყო. ისიც გადავიღეთ...

სანდრო — ჩემი ვაჟი, მხატვარია. ჩემდა გასაკვირად ძალიან ნიჭიერი გამოდგა ფერწერაში. მიხარია, რომ საინტერესო და კარგი მხატ-

ვარია. გრაფიკით დაიწყო და მერე ფარნა ლაპიაშვილმა გადმოიყვანა თავისთან, თეატრალური მხატვრობის ფაკულტეტი დაამთავრა.

ასაკისა რა მოგახსენოთ... ციფრების დამახსოვრება არ მიყვარს — ტელეფონის ნომრებს, წლებს, ტრანსპორტის ნომრებს ვერ ვიმახსოვრებ... ოღონდ ეს მოხუცებულობით კი არ მომდის, ყოველთვის ასე ვიყავი. გაგვიცინებათ, ხან შპარგალკით დავდივარ, რა ნომერი ავტობუსი სად მიდის, მიწერია.

ერთხელ მკითხეს, სულ ადამიანებს რომ ხატავთ, ალბათ გიყვართ ადამიანიო. ვუპასუხე: ადრე მიყვარდა, ახლა მაინტერესებს-მეთქი. ერთი ნატურმორტი მაქვს დახატული. პეიზაჟი არც დამინატავს. თბილისს კი ვხატავ. თბილისელი ვარ მთელი არსებით. ძველი თბილისის სახლებიც მაქვს დახატული. ოღონდ, პორტრეტებით სახლებს ვხატავ...

დახატული მყავს ცნობილი პიროვნებები: თამაზ ჩხენკელი, ოთარ ჭილაძე, კარლო კალაძე, მიშა ლოხინსკი, დახატული მყავს ჩემი ასაკის ყველა ლამაზი გოგო ჩემი მეუღლიდან დაწყებული და მანანა გედევანიშვილით, მანანა აბაზაძითა და მარინა ქარცივაძით დამთავრებული... ყველას ვერც ჩამოვთვლი. ბოლო პორტრეტი დახატე სერგო ზაქარაიძის შვილიშვილის — ნინოსი. ამდენი ლამაზი ქალის პორტრეტების გარემოცვაში ვარ და არც მახსოვს, დრო რომ გადის...

ვმუშაობ ნელ-ნელა... ძველებური ენერგია არ მაქვს, მაგრამ როგორც შემიძლია, ისე ვგრძობლებ. ყოველთვის ძკვებავდა თბილისი. რუსთაველის პროსპექტი... რასაც დავინახავდი, იმას ვხატავდი. ახლაც თბილისი მასაზრდოებს.

ლელა ჯიჯაშვილი

„იცოდე წარსული, თუ ბსურს, მომავალი ბქონდეს“

„კარგი მებსიერება მაქვს, წაკითხული წიგნი და მოყოლილი ამბავი ადვილად მამახსოვრდება“, — ამბობს მიხეილ თუმანიშვილის სახელობის კინომსახიობთა თეატრის მმართველი უშრაბ ბეჟაძე. ბატონი უშრა ინტელექტუალური თამაშების მოყვარულია. ამიტომაც „ერულიტიში“ სტუმრობას სიამოვნებით დამთანხმდა.

— ისტორიულ ლიტერატურას დღესაც ხშირად ვეცნობი, მიუხედავად იმისა, რომ მხატვრულ ნაწარმოებებში ისტორიული ფაქტები ხშირად სათანადოდ არ არის აღწერილი და ბუნებრივია, მწერლის ფანტაზია ჭარბობს. ისტორიული თემატიკის ლიტერატურას მაშინაც ვკითხულობ, როცა სპექტაკლს ვდგამ. იმ პერიოდის სოციალური ფონი, ცხოვრების წესი მაინტერესებს, რომელშიც პიესაში მიმდინარე პროცესები ვითარდებოდა.

— გამორჩეულად რომელი ისტორიული გმირი გიყვართ?

— ერთს ვერ დავასახელებ. ჩვენს ისტორიაში ქართველთა გმირობის მაგალითი მრავლადაა, მეფეებიდან დაწყებული, საზოგადო მოღვაწეებით დასრულებული. იმასაც გეტყვით, რომ თუ გსურს, მომავალი გქონდეს, წარსული უნდა იცოდე. წარსულის მაგალითზე უნდა გაუანალიზოთ, სად დაეუშვით შეცდომა და სწორი ნაბიჯი როდის გადავდგით.

— ახლა დროა, ჩვენს შეკითხვებზე გავიდეთ. დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის შეერთებული სამეფოს ისტორიაში ვინ იყო პირველი ქალი პრემიერ-მინისტრი?

ყიფიანი. თუმცა წმინდანად თუ იყო შერაცხილი, არც ვიცოდი.

— ვის სახელს უკავშირდება ქართული მარიონეტული თეატრის დაარსება?

— რეზო გაბრიაძის.

— ამ ტბის ერთი ნაწილი საქართველოს ტერიტორიაზეა, ნაწილი — მის ფარგლებს გარეთ. რომელ ტბაზეა ლაპარაკი?

— ვიცი და ვეღარ ვისხენებ, იქ სათევზაოდაც რამდენჯერმე დამპატიჟეს და არ წავედი.

— რომ წასულიყავით, ტბის სახელი არ დაგიწვდებოდათ.

— აზერბაიჯანის საზღვართან არის (პაუზის შემდეგ), — გამახსენდა, ჯანდარის ტბა.

— საქართველოს რომელ კუთხეშია ბარაკონის ეკლესია?

— რაჭაში.

— რა ჰქვია კარდინალთა კრებას, რომელიც რომის პაპის გარდაცვალების შემდეგ ახალ პაპს ირჩევს?

— საკვამურიდან თეთრ კვამლს რომ უშვებენ? არ ვიცი.

— კონკლავი. რომელ წელს გაიხსნა საქართველოში პირველი რკინიგზა?

— ზუსტი თარიღი არ მახსოვს.

— 1871 წლის 14 აგვისტოს. ალექსანდრ სუვოროვი მეომრებს მოუწოდებდა — „დაენდოთ მტერი, თუ შეწყალებას ითხოვდა და არ მოეკლათ ის, ვისაც არ...“

— „...არ ჰქონდა იარაღი“.

— რომელი მეფის დედა იყო ქეთევან წამებული?

— თეიმურაზ I-ის.

— ვეროს გამოშვებას ლამის სკანდალი მოჰყვა. რა შეცდომა დაუშვეს კუბიურების თავდაპირველ ვარიანტზე გამოსახულ ვეროპის რუკაზე?

— არ ვიცი.

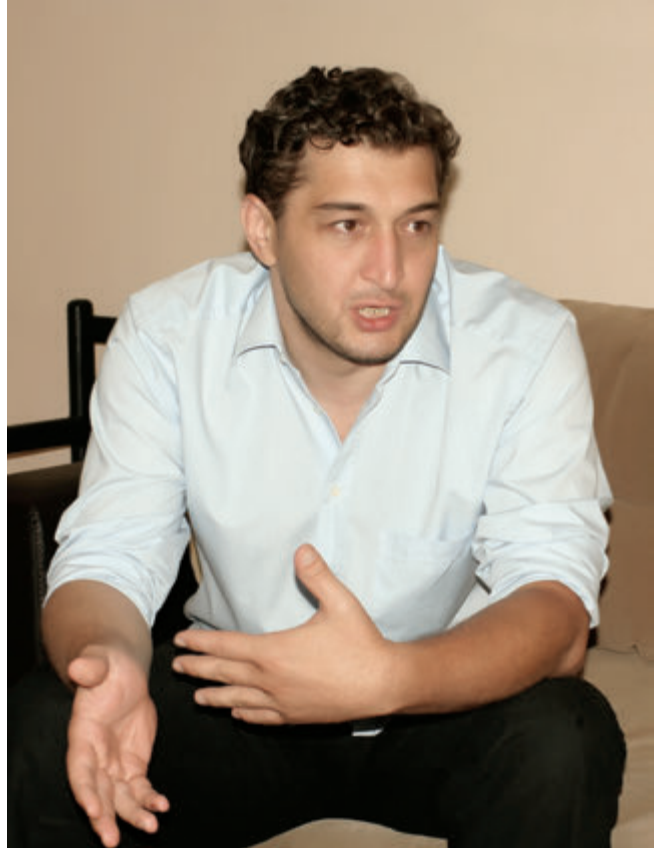
— ეს შეცდომა გერმანიის...

— (მაწვევტინებს) გერმანია იყო ორად გაყოფილი.

— იერუსალიმში, სიონის მთის ფერდობზე მდებარეობს ეკლესია, რომელსაც ეწოდება გალიკანტუ. ეს ეკლესია წმინდა პეტრეს სახელობის არის. ლეგენდა გადმოგვცემს, რომ სწორედ იმ ადგილას არის აშენებული, სადაც პეტრეს შემოესმა... რა შემოესმა?

— არ ვიცი.

— ეს მას შემდეგ მოხდა, რაც ქრისტე უარყო.

— მამლის ყიფილი.

— რას უწოდებენ იმ გამოჩენილ ადამიანებს, რომლებიც გაეროს მსოფლიოში მშვიდობის დამყარებაში ეხმარებიან?

— კეთილი ნების ელჩებს.

— თამარ მეფე უფრო დიდხანს მეფობდა თუ დავით აღმაშენებელი?

— თამარი.

— ცდებით, დავით აღმაშენებელი მეტხანს მეფობდა. საფრანგეთის ამ პრეზიდენტს კი თავს ოცდაათჯერ დაესხნენ, მაგრამ ტერორისტებს ყოველთვის ხელი მოეცარათ.

— შარლ დე გოლი.

— სად არსებობდა ძველი მსოფლიოს ყველაზე დიდი ბიბლიოთეკა — ათენში, ალექსანდრიაში, როდოსში თუ სირაკუზაში?

— ალექსანდრიაში.

— რომელ ბრძოლაში დაიღუპნენ ძმები ზერხეულიძეები?

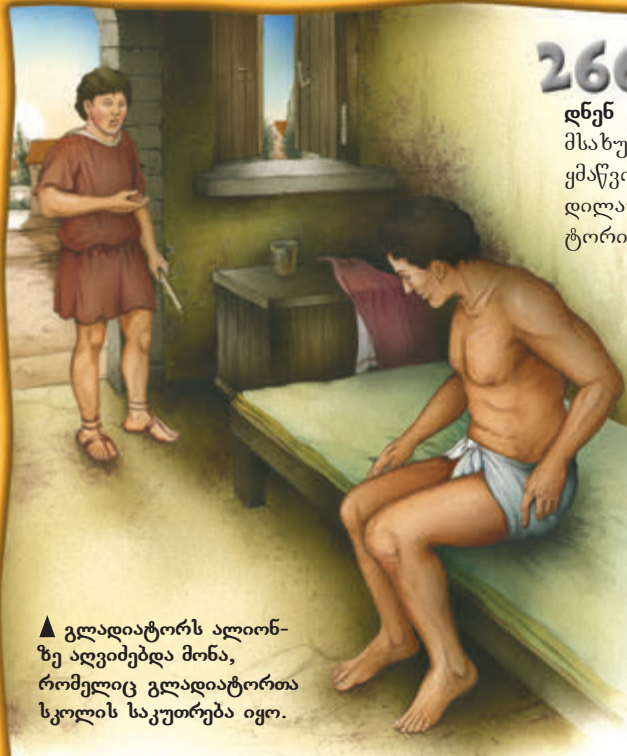
— მარაბდის.

— დაასრულეთ ტოლსტოის ცნობილი გამონათქვამი: „არ არის სამარცხვინო და საზიანო არცოდნა, ყველაფრის ცოდნა არავის შეუძლია, სამარცხვინო და საზიანო თავის მოჩვენება, რომ იცი ის, რაც...“

— „...არ იცი“.

თამარ კვინიკაძე

ცხოვრების ერთი დღე...

▲ გლადიატორს ალიონზე აღვიძებდა მონა, რომელიც გლადიატორთა სკოლის საკუთრება იყო.

266 გლადიატორებს ალიონზე აღვიძებდნენ სავარჯიშოდ. მათზე რამდენიმე მსახური ზრუნავდა. ჩვეულებრივ, მსახურები ყმაწვილები და მამაკაცები იყვნენ. მსახურს დილაუთენია უნდა გაეღვიძებინა გლადიატორი, რომ სავარჯიშოდ მომზადებულიყო.

267 ვარჯიში ყოველდღე რამდენიმე საათს გრძელდებოდა. თვით ყველაზე გამოცდილი გლადიატორიც კი დღეს ხის ბოძზე იარაღის დარტყმაში ვარჯიშით იწვევებდა. ეს საშუალებას აძლევდა მებრძოლეს, მომზადებულიყო სხვა უფრო მნიშვნელოვანი ვარჯიშისთვის, რომელიც დღის განმავლობაში ექნებოდა. გლადიატორებს ვარჯიშის დროს უბრალო საჭურველი და ბლაგვი იარაღი ჰქონდათ.

გლადიატორის საკვები

სთხოვე უფროსებს, დაგეხმარონ გლადიატორის კერძის მომზადებაში. დაგჭირდება:

- 60 გ შერიის ფაფის ფანტელები
- 400 მლ წყალი, მწიკვი მარილი
- 50 გ ლორი, 5 ცალი ლეღვის ჩირი
- 2 ს/კ ზეითუნის ზეთი
- 1 ს/კ ხმელი როზმარინი

1. დაჭერი ლორი და ჩირი. შეწვი ზეითუნის ზეთში როზმარინთან ერთად.
2. ქვაბში ჩაყარე შერიის ფანტელები, დაამატე წყალი და მარილი. მიიყვანე ადუღებამდე და ხარშე კიდევ 5 წუთს.
3. როცა შერია შესქელდება, ჩაყარე ლორი და ლეღვის ჩირი.

◀ 2 მეტრი სიმაღლის ხის ბოძი მთავარი ვარჯიშებისთვის გამოიყენებოდა.

▼ გლადიატორებს აჭმევდნენ უბრალო, მაგრამ ნოყიერ საკვებს: ფაფას, სტაფილოსა და ძებვს, რათა მათ ფორმაც შეენარჩუნებინათ და ჯანმრთელებიც ყოფილიყვნენ.

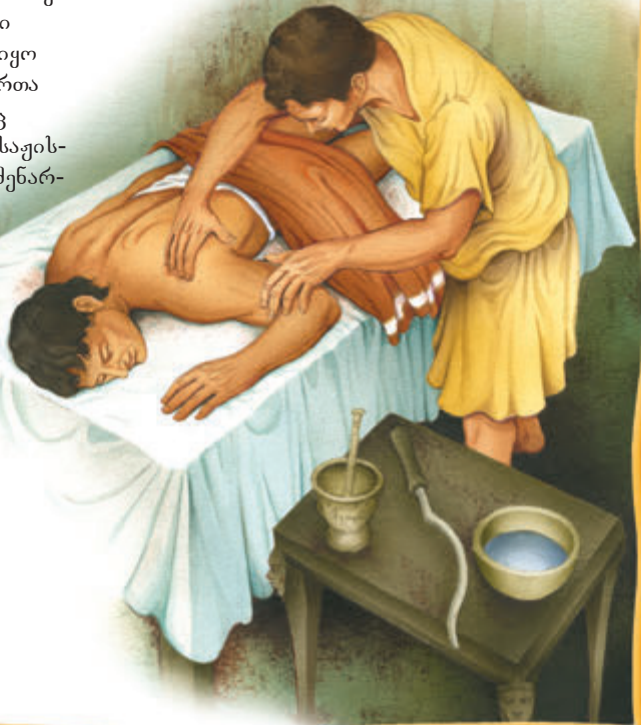

270 გლადიატორთა საკვები შვრიის ფაფა იყო, მაგრამ ჭამდნენ ხორცს, ხილსა და ბოსტნეულსაც. რომაელებს სჯეროდათ, რომ შვრია ყუათიანი საკვები იყო და ხელს უწყობდა კუნთების განვითარებას. გლადიატორთა სკოლის მეპატრონე მაღალი ხარისხის პროდუქტში ფულს არ ხარჯავდა, სანაცვლოდ კი გლადიატორებს უბრალო, მაგრამ ჯანსაღი საკვებით ასაზრდოებდა.

268 გლადიატორებს მუდმივად უკეთებდნენ მასაჟებს. რომაელებმა იცოდნენ, რომ მასაჟი საუკეთესო საშუალება იყო დაჭიმული კუნთებისა და მოღუნებული სახსრებისთვის. მასაჟი სასარგებლო იყო ძველი ტრადიციებისთვისაც. გლადიატორთა სკოლას, სულ ცოტა, ერთი კაცი მაინც ჰყავდა, რომელიც პროფესიონალი მასაჟისტი იყო და გლადიატორებს ფორმის შენარჩუნებაში ეხმარებოდა.

▼ გლადიატორთა ჯანმრთელობაზე ზრუნავდნენ მასაჟისტები, ექიმები და სხვა სპეციალისტები.

269 ასაკოვანი, გადამდგარი გლადიატორები ახალბედებს წვრთნიდნენ. გლადიატორები, რომლებიც სიკვდილს გადაურჩნენ და თავისუფლება მოიპოვეს, ხშირად სამსახურს გლადიატორთა სკოლაში იწყებდნენ. ისინი გამოცდილი მეომრები იყვნენ და ბრძოლის უამრავ სერხს იცნობდნენ. ახალბედებს ისე წვრთნიდნენ, რომ კარგი მეომრობები გამოსულიყვნენ. ეს მაყურებელსაც ასიამოვნებდა და გლადიატორსაც გადარჩენის მეტი შანსი მიეცემოდა.

თამაშების ისტორიის გზა

271

პირველად იმას წვევებდნენ, რამდენი ფული უნდა დაეხარჯათ. პირს, ვინც მუნუსს, ანუ გლადიატორთა სანახაობას დგამდა, ედიტორი ეწოდებოდა. მუნუსი ძვირად ღირებული წარმოდგენა იყო, თუმცა ედიტორების უმეტესობას სურდა, რაც შეიძლება შთამბეჭდავი სანახაობა გაემართა. ისინი იმდენს ხარჯავდნენ, რამდენის გადადებაც მოახერხებდნენ.

► მუსიკოსები და მოცეკვავეები პოპულარული იყო გლადიატორთა სანახაობებზე. წარმოდგენა ხშირად ითვალისწინებდა მსახიობთა ალღუმს გლადიატორთა გამოსვლამდე.

272

ედიტორი წარმოდგენისთვის სხვადასხვა მონაწილეს ირჩევდა. ედიტორი ორგანიზატორად ლანისტას ქირაობდა. ისინი ერთად წვევებდნენ, რამდენი გლადიატორი გამართავდა ბრძოლას, რამდენი მუსიკოსი ან კიდევ რამდენი კაცი მიიღებდა მონაწილეობას. ლანისტას უნდა უზრუნველყო სანახაობის წარმატება.

273

მოკლე გლადიატორი უფრო მეტი ღირდა, ვიდრე დაჭრილი. ედიტორს კონტრაქტი უნდა გაეფორმებინა ლანისტასთან. განისაზღვრებოდა ყველაფერი, რაც კი სჭირდებოდა მუნუსს და ასევე შესაბამისი ხარჯები. თუკი გლადიატორს მოკლავდნენ, ლანისტას იმდენ თანხას აძლევდნენ, რომ მისი შემცველი ეყიდა და გაეწვრთნა. ბევრი ედიტორი შეიწყალებდა ხოლმე დაჭრილს, რათა საბოლოოდ ზედმეტი არ გადაეხადა.

უპასუხე კითხვებს

1. ვინ არჩევდა გლადიატორთა წარმოდგენისთვის მონაწილეებს?
2. ედიტორს ყოველდღიურად სამომარი ტოგა ეცვა თუ ძვირფასი სამოსი?
3. მეწამულზოლიან ტოგას დიდგვაროვნები იცვამდნენ თუ ჩვეულებრივი მოქალაქეები?

3. დიმიტრი
 2. დიმიტრი
 1. დიმიტრი
 ანაწილი

274

ყველაფერი დაქირავებული იყო — ის ტანსაცმელიც კი, რომელიც სანახაობის ორგანიზატორებს ეცვათ. ედიტორი თავისთვის და ოჯახისთვის ძვირად ღირებულ სამოსსა და სამკაულს ქირობდა. ის დარწმუნებული უნდა ყოფილიყო, რომ წარმოდგენის დღეს ყველანი დიდებულად გამოიყურებოდნენ. ედიტორის მიზანი მოქალაქეთა კეთილგანწყობის მოპოვება იყო, რათა არჩევნებში მისთვის მიეცათ ხმა.

275

წარმოდგენის ვარსკვლავი თავად ედიტორი გახლდათ. ყველაფერი ისე იყო მოწყობილი, რომ ედიტორი რაც შეიძლება მნიშვნელოვან პერსონად წარმოჩენილიყო. გარდა იმისა, რომ ძვირფასი სამოსი ეცვა, ამფითეატრშიც ყველაზე გამორჩეულ ადგილას იჯდა და გლადიატორები და სხვა მონაწილეები თავს უკრავდნენ. სანახაობისთვის ფულს ის იხდიდა და უნდოდა დარწმუნებულიყო, რომ ყველას ნდობა და პატივისცემა დაიმსახურა.

▼ ედიტორის ოჯახი ლამაზ სამოსს ქირობდა, რომ მაყურებლის წინაშე თავი მოეწონებინა.

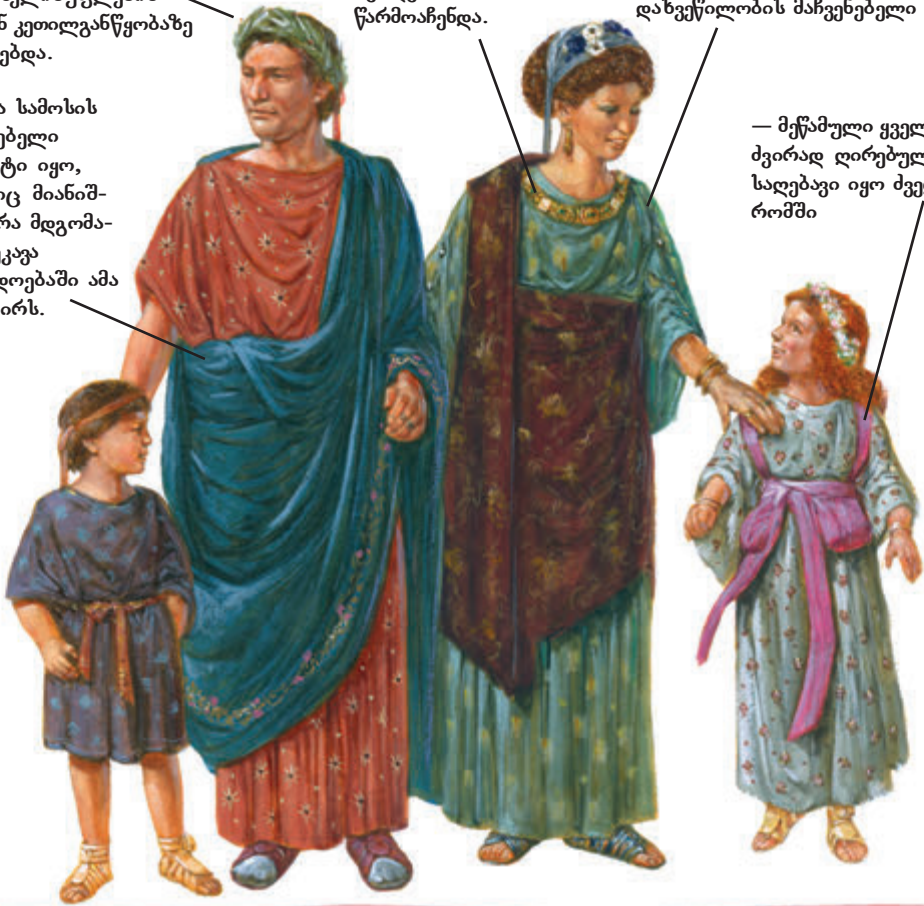
— დაფნის გვირგვინი რომის ხელისუფლების მხრიდან კეთილგანწყობაზე მიუთითებდა.

— ტოგა სამოსის აუცილებელი ატრიბუტი იყო, რომელიც მიანიშნებდა, რა მდგომარეობა ეკავა საზოგადოებაში ამა თუ იმ პირს.

— ოქროს სამკაული ოჯახის შეძლებას წარმოაჩენდა.

— ხასხასა ფერის ჩინური აბრეშუმი სიმდიდრისა და დახვეწილობის მაჩვენებელი იყო.

— მწწამული ყველაზე ძვირად ღირებული საღებავი იყო ძველ რომში

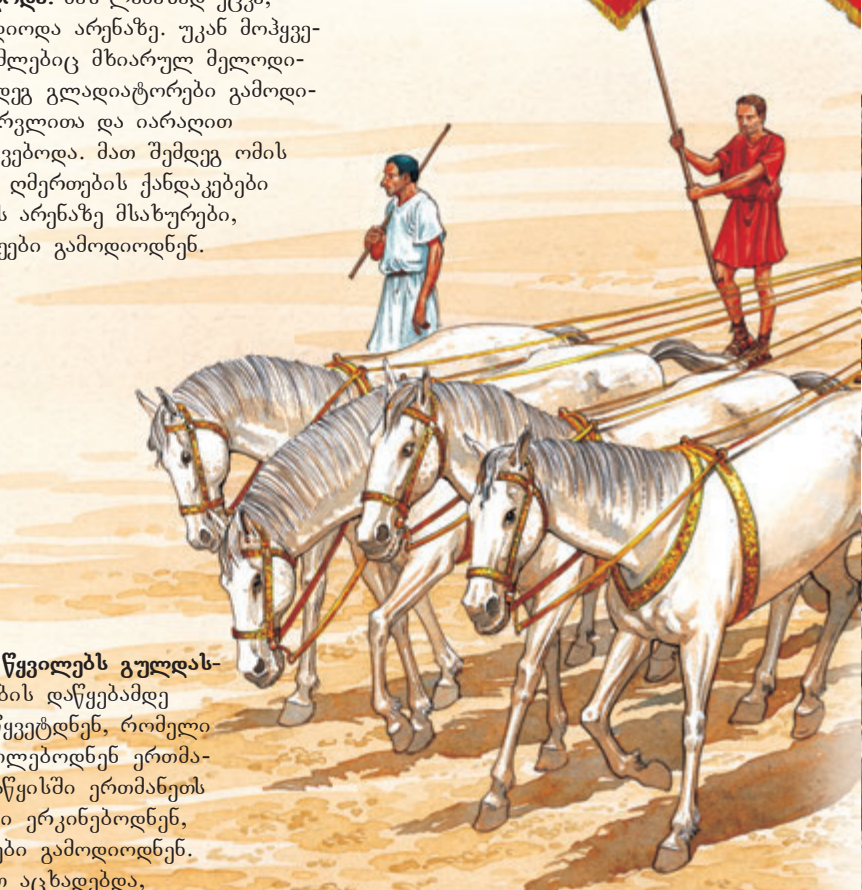

წარმოდგენის დროა!

276 წარმოდგენის რეკლამირება რამდენიმე დღით ადრე იწყებოდა. ლანისტა მონებს გზავნიდა კედლებზე აფიშების დასახატავად, ზოგი კი ქუჩაში ყვირით აუწყებდა ხალხს წარმოდგენის შესახებ. მონები ატყობინებდნენ ხალხს, როდის და სად იმართებოდა წარმოდგენა, რა და რა სანახაობას იხილავდნენ იქ, აგრეთვე, ედიტორის ვინაობას.

277 წარმოდგენა იწყებოდა ადლუმით, რომელსაც წინ ედიტორი მიუძღოდა. მას ლამაზად ეცევა, ხშირად ეტლითაც გამოდიოდა არენაზე. უკან მოჰყვებოდნენ მუსიკოსები, რომლებიც მხიარულ მელოდიებს უკრავდნენ. მათ შემდეგ გლადიატორები გამოდიოდნენ, თითოეულს საჭურველითა და იარაღით დატვირთული მონა მოჰყვებოდა. მათ შემდეგ ომის ღმერთ მარსისა და სხვა ღმერთების ქანდაკებები მოჰქონდათ. სულ ბოლოს არენაზე მსახურები, მსაჯები და სხვა მოხელეები გამოდიოდნენ.

278 გლადიატორთა წვეილებს გულდასმით არჩევდნენ. სანახაობის დაწყებამდე ედიტორი და ლანისტა წყვეტდნენ, რომელი გლადიატორები შეებრძოლებოდნენ ერთმანეთს. წარმოდგენის დასაწყისში ერთმანეთს დამწყები გლადიატორები ერკინებოდნენ, ხოლო ბოლოს ვეტერანები გამოდიოდნენ. შედეგებს მაცნე მახილით აცხადებდა, აგრეთვე იწერებოდა არენის ბოლოში განთავსებულ დაფაზე.

280 იარაღის გამოცდა
გადამწყვეტი ცერემონია იყო.
პირველი ბრძოლის დაწყებამდე
არენაზე ედიტორი და ლანისტა
გამოდრიოდნენ, რომ თვალი
ედევნებინათ იარაღის
გამოცდისთვის. ამ ცერე-
მონიაზე საგანგებოდ
შერჩეულ პირებს უნდა
გამოეცადათ იარაღი და
საჭურველი. ხმლებს
ბოსტნეულის დაჭრით
ამოწმებდნენ, საჭურ-
ველს კი ხელკეტებს
ურტყამდნენ.

◀ გლადიატორ-
თა ბრძოლის
დაწყებამდე
იმართებოდა
დიდი აღლუმი,
რომელშიც
წარმოდგენის
ყველა მონაწილე
გამოდრიოდა. მათ
წინ ეტლით
ედიტორი
მიუძღვებოდა.

279 პირველად მუსიკოსები
გამოდრიოდნენ. ისინი უკრავდნენ
საყვირებს, ვიწრო, მორკალულ
ვალტორნასა და პიდრავლიუსზე (წყლის
საკრავზე). მას ძლიერი ბგერა ჰქონდა,
როგორც თანამედროვე საეკლესიო
ორღანს. მუსიკოსები სანახაობაზე
მოსულ მაყურებლებს ბრძოლებს შორის
შესვენებაზე ართობდნენ და სანახაობით
გათვალისწინებული ცერემონიებისას
მუსიკას ასრულებდნენ.

მართალია თუ ტყუილი?

- 1. პიდრავლიუსი თანამედროვე ბუკის მსგავსი ინსტრუმენტი იყო.
- 2. წარმოდგენის დაწყებამდე ამოწმებდნენ, რამდენად მჭრელი იყო იარაღი.
- 3. აღლუმზე გლადიატორები საჭურველით გამოდრიოდნენ.

შიანგაჩყცე იცნცაღ
აღწცეც ციწწ. იაწწწწწწწწწწწ
წწწწწწწწწწწწწწწწ
-აწწწწწწწწწწწწწწწწწ
-იწწწწწწწწწწწწწწწწ
-იწწწწწწწწწწწწწწწწ
:იწწწწწწწწწწწწწწწწ

საზღვაო ბრძოლები

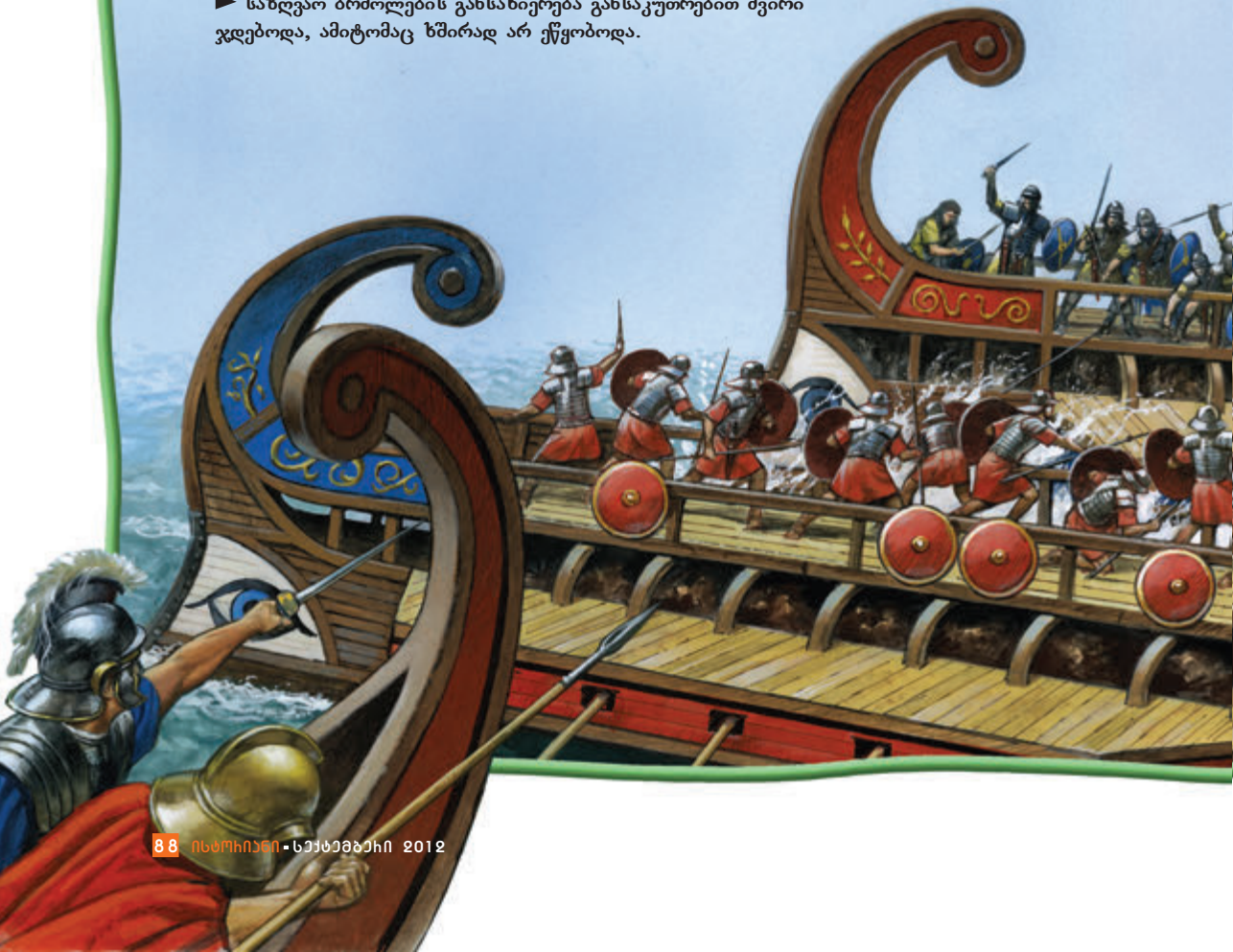
281

გლადიატორთა ზოგიერთი ბრძოლა წყალზე იმართებოდა. ყველაზე შთამბეჭდავი იყო ზღვის შეტაკებები, რომლებსაც ნაუმაქია ეწოდებოდა. ამ სანახაობის გასამართავად მდინარე ტიბრის გასწვრივ 557 მეტრი სიგრძისა და 536 მეტრი სიგანის ხელოვნური ტბა ამოთხარეს. პატარა სამხედრო ხომალდები მდინარეში ჩაუშვეს და როცა საზღვაო ბრძოლა უნდა გამართულიყო, ტბაში შეაცურეს.

282

საზღვაო შეტაკებები ნამდვილ ბრძოლებს განასახიერებდა. ძვ. წ. 2 წელს იმპერატორმა ავგუსტუსმა მოაწყო ინსცენირება ბრძოლისა, რომელიც 400 წლით ადრე ბერძნებსა და სპარსელებს შორის გაიმართა. იმპერატორმა ტიტუსმა კი დადგა ბრძოლა, რომელიც ბერძნებსა და ეგვიპტელებს შორის გაიმართა. ეს შეტაკებები ყოველთვის არ სრულდებოდა იმ მხარის გამარჯვებით, ვინც ნამდვილი ბრძოლა მოიგო.

► საზღვაო ბრძოლების განსახიერება განსაკუთრებით ძვირი ჯდებოდა, ამიტომაც ხშირად არ ეწყობოდა.

283

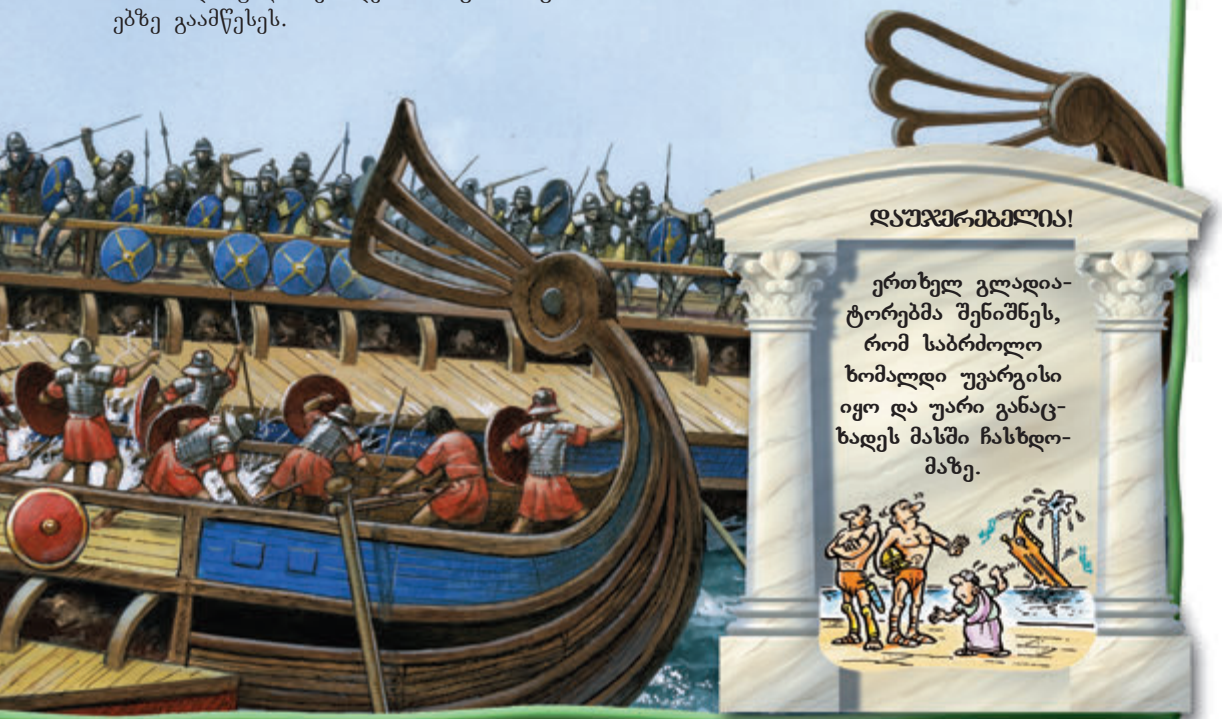
თავდაპირველად საზღვაო ბრძოლებში მონაწილე გლადიატორები ერთმანეთს არ ხოცავდნენ. პირველი საზღვაო ბრძოლები იულიუს კეისარმა მოაწყო ზღვაზე გამარჯვების აღსანიშნავად. ამ წარმოდგენით ხალხს უჩვენეს მეზღვაურთა სიამაყე და კეისრის გამჭრიახობა, რისი წყალობითაც მან გამარჯვება მოიპოვა.

285

საზღვაო ბრძოლების გასამართად კოლიზეუმის დატბორვაც შეიძლებოდა. კოლიზეუმს პირველმა მშენებლებმა საგანგებოდ დაატანეს მილსადენები, რომლებითაც არენის წყლით ავსება და შემდეგ დაცლა შეიძლებოდა. დატბორილ არენას მცირე მასშტაბის საზღვაო ბრძოლების გასამართავად იყენებდნენ, სადაც მომცრო სამხედრო გემებს გლადიატორები მართავდნენ.

284

ერთ საზღვაო წარმოდგენაში 19000 კაცი მონაწილეობდა. იმპერატორმა კლაუდიუსმა საზღვაო ბრძოლის ინსცენირება ფუჩინოს ტბაზე მოაწყო. მეზღვაოები არც მეზღვაურები ყოფილან და არც გლადიატორები, ისინი სიკვდილმისჯილი დამნაშავენი იყვნენ. უმრავლესობა დაიღუპა, ხოლო გადარჩენილები მონურ სამუშაოებზე გაამწესეს.

დაუფრთხილეთ!

ერთხელ გლადიატორებმა შენიშნეს, რომ საბრძოლო ზომადლი უვარგისი იყო და უარი განაცხადეს მასში ჩასხლამაზე.

აშშ-ის პრეზიდენტი

					1 სახელმწიფო წყობილება, მმართველობის წესი	2 საქართველოს პრემიერი, 2004-2005 წწ.	3 ინღონების კონბული		
					4 საფრანგეთის არმიის ჯარისკაცი ალფონში				
									5 კივის ერთ-ერთი დამარსებული
6 კერესელის პრეზიდენტი							7 ქართველი მწერალი და პოლიტიკური მოღვაწე		
	8 მეფეთა საგვარეული	9 ფრანგ მეფეთა სახელი							
						10 გალაშვებული იერში მოწინააღმდეგეზე		11 გერმანული ფაშაში	
	12 12 რუსეთის იმპერატორთა გარი					13 მემბულე შუა აზიაში			
			14 ქრისტიანული დღესასწაული						16 აშშ-ის შტატი
				15 ქვეყანა სამხრეთი ამერიკაში					
			17 ხელზე მოუჭრე მველ თბილისში	18 რუმინული დეტატორი	19 ირლანდის რესპუბლიკური არმა				
					20 ველასიეთის საუაღმდეგო წესი		21 კილიანის ამგები		
					22 პოსტსაბჭოთა ქვეყანა				
23 საკლესიო კრება				24 შეარაღებული კონფლიქტი				25 ისლამის წმინდა ქალაქი	

წინა ნომერში გამოქვეყნებული სკანვორდის პასუხები:
 1 პერთდე; 2 ერეკლე; 3 ადარბადაგანი; 4 ლეკური; 5 არე; 6 ურო; 7 ფარადეი; 8 ტერტერა; 9 ბუ; 10 პეტრე;
 11 ფურნიე; 12 ერა; 13 პრინციპი; 14 იდა; 15 პოდენი; 16 რენე; 17 სტილი; 18 დრო; 19 ალა; 20 ბაიოსტა; 21
 დანციგი; 22 ნო; 23 ენა; 24 ორიონი; 25 ემი; 26 ატილა; 27 პაბინ; 28 საბეკტი. სურათზე: პილარი კლინტონი.